

T.C.

ALTINBAŞ ÜNİVERSİTESİ

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Programı

**TÜRKİYE’NİN AKDENİZ POLİTİKASININ AVRUPA
BİRLİĞİ (AB) İLE İLİŞKİLERİNE ETKİSİ**

Nurcan GÜRDAL

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Doç. Dr. Diğdem SOYALTIN COLELLA

İstanbul 2021

**TÜRKİYE’NİN AKDENİZ POLİTİKASININ
AVRUPA BİRLİĞİ (AB) İLE İLİŞKİLERİNE
ETKİSİ**

Nurcan GÜRDAL

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

Yüksek Lisans Tezi

ALTINBAŞ ÜNİVERSİTESİ

2021

“Nurcan GÜRDAL” tarafından hazırlanmış ve 17/06/2021 tarihinde sunulmuş “TÜRKİYE’NİN AKDENİZ POLİTİKASININ AVRUPA BİRLİĞİ (AB) İLE İLİŞKİLERİNE ETKİSİ” başlıklı tez Siyaset Bilimi ve Uluslararası ilişkiler Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak **oy birliği** ile kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Diğdem SOYALTIN COLELLA

Danışman

Tez Savunma Sınavı Jüri Üyeleri:

Doç. Dr. Diğdem SOYALTIN COLELLA
(Danışman)

Altınbaş
Üniversitesi

Dr. Öğr Üyesi Akif Bahadır KAYNAK

Altınbaş
Üniversitesi

Doç. Dr. Selin TÜRKEŞ KILIÇ

Yeditepe
Üniversitesi

Bu Tezin Yüksek Lisans tezi olarak bütün şartları sağladığımı beyan ederim.

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü kabul tarihi

___/___/_____

Bu tezdeki tüm bilgilerin akademik kurallara ve etik davranışlara uygun olarak edinildiğini ve sunulduğunu beyan ederim. Ayrıca, bu kuralların ve davranışların gerektirdiği şekilde, bu çalışmada, orijinal olmayan tüm materyalleri ve sonuçları tamamen alıntı yaptığımı ve referans gösterdiğimi de beyan ederim.

Nurcan GÜRDAL

ÖNSÖZ

Çalışmanın planlanıp yürütülmesinde bana her türlü desteği sağlayan ve birikimlerini paylaşan tez danışmanım sayın Doç. Dr. Diğdem SOYALTIN COLELLA'ya katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Tüm eğitimim boyunca maddi ve manevi destekleriyle yanımda olan, sabır gösteren, haklarını hiçbir zaman ödeyemeyeceğim sevgili babam Sadık GÜRDAL'a, sevgili annem Ayşe GÜRDAL'a ve sevgili abim Aydın Aytaç GÜRDAL'a sonsuz sevgilerimi ve teşekkürlerimi sunarım.

Nurcan GÜRDAL

ÖZET

TÜRKİYE’NİN AKDENİZ POLİTİKASININ AVRUPA BİRLİĞİ (AB) İLE İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

GÜRDAL Nurcan

Yüksek Lisans, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, Altınbaş Üniversitesi

Danışman: Doç. Dr. Diğdem SOYALTIN COLELLA

Tarih: 2021 /06

Sayfa: 105

Bu çalışma, Türkiye’nin Akdeniz politikasının Avrupa Birliği (AB) ile ilişkilerine etkisini analiz etmektedir. Ortadoğu ile küresel anlamda enerji tüketiminde ilk sırada bulunan AB ülkelerinin arasında geçiş güzergahı olan ve köprü oluşturan Doğu Akdeniz Bölgesi, yeni keşfedilen hidrokarbon rezervleri ile ilgi odağı durumuna gelmiştir. Doğu Akdeniz’in sahip olduğu stratejik önem nedeniyle bu bölge geleceğin enerji havzası olarak görülmektedir. Aynı zamanda bölgenin sahip olduğu enerji kaynaklarının AB’nin Rusya’ya olan bağımlılığını azaltabileceği öngörülebilir. Uluslararası enerji sektöründe önemli bir unsur durumuna gelen Doğu Akdeniz’in artan jeopolitik değeri bölgede münhasır hakların paylaşımı için ciddi diplomatik bir çaba gösterilmesini gerektirmektedir. Bölgedeki yeni enerji kaynakları bir yandan Türkiye’ye dış politikada yeni fırsatlar sunmuş ve uluslararası siyasal sistemdeki önemini arttırmıştır. Öte yandan AB’nin gelecekte artması öngörülen enerji ihtiyacını güvenceye alma isteği ve Rusya’ya olan enerji bağımlılığını azaltmaya yönelik olarak Doğu Akdeniz’de izlediği politikalar Türkiye-AB ilişkilerine doğrudan etki etmektedir. Bu çalışma, Doğu Akdeniz’deki gelişmeler göz önünde bulundurularak Türkiye-AB ilişkilerini Türkiye’nin enerji ihtiyacı, AB’nin enerji güvenliği ve Kıbrıs sorunu gibi değişkenler çerçevesinde değerlendirmekte dış politikada rasyonel seçim teorisine dayanarak bir fayda/maliyet analizi yapmaktadır. Bu analiz Akdeniz’de elde edilecek faydanın maliyetlerden fazla olması durumunda Türkiye’nin AB ile olan ilişkilerinde çatışma olasılığının fazla olduğunu, Akdeniz’deki risk ve tehditler nedeniyle ortaya çıkan maliyetlerin faydalardan fazla olması durumunda da Türkiye’nin AB ile olan ilişkilerinde uzlaşma olasılığının

fazla olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu sonuç doğrultusunda Kıbrıs sorununun Türkiye-AB ilişkilerine doğrudan etki ettiği, Türkiye'nin Akdeniz politikasının bu yönde şekillendiği öne sürülebilir. Buna karşılık Türkiye'nin bölgedeki fırsatları değerlendirme kapasitesi, bölgesinde enerji kaynaklarının keşfi ve bölgenin enerji merkezi haline gelme potansiyeli, AB ile olan ilişkilerinde uzlaşma olasılığını artıracak temel faktörler olarak sıralanabilir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Akdeniz, Doğu Akdeniz, Avrupa Birliği, Türk Dış Politikası

ABSTRACT

THE IMPACT OF TURKEY’S MEDITERRANEAN POLICY ON ITS RELATIONS WITH THE EUROPEAN UNION (EU)

GÜRDAL Nurcan

M. Sc./ Department of Politics and International Relations Altınbaş University

Supervisor: Assoc. Prof. Diğdem SOYALTIN COLELLA

Date: 2021 / 06

Pages: 105

This study examines Turkey's Mediterranean policy and its effects for the Turkey-EU relations. The Eastern Mediterranean Region, which is the transit route and bridge between the Middle East and EU countries and ranks first in energy consumption in global terms, has become the center of attention with its newly discovered hydrocarbon reserves. Given the strategic importance of the Eastern Mediterranean, the region is considered as the energy basin of the future. At the same time, it can be predicted that the energy resources of the region can reduce the EU's energy dependence on Russia. The increasing geopolitical value of the Eastern Mediterranean, which has become an important element in the international energy sector, requires a serious diplomatic effort to share exclusive rights in the region. On the one hand, new energy sources in the region have provided Turkey with new opportunities in its foreign policy and increased its importance in the international political system. On the other hand, The EU's desire to secure its energy need, which is expected to increase in the future, and the policies it pursues in the Eastern Mediterranean to reduce its energy dependence on Russia directly affect Turkey-EU relations. Considering the developments in the Eastern Mediterranean, this study evaluates Turkey-EU relations within the framework of variables such as Turkey's energy needs, EU's energy security and Cyprus problem, and makes a cost/benefit analysis based on rational choice theory in foreign policy. The analysis shows that if the benefits to be obtained in the Mediterranean are more than the costs, the probability of conflict in Turkey's relations with the EU is high, and if the costs arising from the risks and threats in the Mediterranean are more than the benefits, the probability of reconciliation in Turkey's relations with the EU is high. In line with these results, it can be argued that the

Cyprus problem has a direct impact on Turkey-EU relations, and Turkey's Mediterranean policy has been shaped in this direction. Yet, Turkey's capacity to seize opportunities in the region, the discovery of energy resources in its region and its potential to become the energy center of the region can be listed as the main factors that will increase the possibility of reconciliation in its relations with the EU.

Keywords: Turkey, Mediterranean, Eastern Mediterranean, European Union, Turkish Foreign Policy

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	x
ABSTRACT	xii
İÇİNDEKİLER.....	xiv
ŞEKİL LİSTESİ.....	xvii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xviii
1. GİRİŞ.....	1
1.1. ARAŞTIRMANIN AMACI, BULGULARI VE ÖNEMİ.....	3
1.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	4
1.3. ARAŞTIRMANIN PLANI	7
2. BÖLÜM.....	9
YENİ FIRSATLAR VE ARTAN RİSKLER ÇERÇEVESİNDE DIŞ POLİTİKA TERCİHLERİ: MALİYET/FAYDA ANALİZİ.....	9
2.1. DEVLETLERİN DIŞ POLİTİKA DAVRANIŞLARI	9
2.2. DIŞ POLİTİKA ANALİZİ ÖZELLİKLERİ	12
2.3. DIŞ POLİTİKADA RASYONELLİK	13
2.4. DIŞ POLİTİKADA MALİYET-FAYDA ANALİZİ İÇİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE	15
3. BÖLÜM.....	22
AKDENİZ'İN JEOSTRATEJİK ÖNEMİ VE BÖLGEDEKİ FIRSATLAR/ RİSKLER.....	22
3.1. AKDENİZ'İN JEOSTRATEJİK ÖNEMİ	22
3.1.1. Doğu Akdeniz'in Stratejik Önemi	24
3.1.2. Doğu Akdeniz'deki Fırsatlar	27
3.1.3. Doğu Akdeniz'deki Risk ve Tehditler	31
3.2. DOĞU AKDENİZ JEOPOLİTİĞİNDE ENERJİ VE KÜRESEL GÜÇLER	34
4. BÖLÜM.....	37
TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİNDE AKDENİZİN YERİ.....	37
4.1 TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİNİN KISA TARİHÇESİ VE GÜNCEL DURUMU	37
Kıbrıs.....	40
4.2. AKDENİZ'DEKİ ENERJİ KAYNAKLARININ TÜRK DIŞ POLİTİKASINA ETKİLERİ	45
4.2.1. AB ile İlişkilerde Akdeniz	47
4.2.2. Bölgesel Devletlerle Olan İlişkilere Etkisi	49
4.2.2.1. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC).....	50
4.2.2.2. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY)	51
4.2.2.3. Yunanistan.....	53
4.2.2.4. İsrail	54

4.2.2.5. Suriye	55
4.2.2.6. Mısır	56
4.3. DOĞU AKDENİZ'DEKİ ENERJİ POLİTİKALARI	57
4.3.1. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Enerji Politikası	57
4.3.2. Bölge Ülkelerinin Doğu Akdeniz'deki Enerji Politikaları	60
4.3.3. Küresel Güçlerin Doğu Akdeniz'deki Enerji Politikaları	63
5. BÖLÜM.....	65
TÜRKİYE'NİN AKDENİZ POLİTİKASININ AB İLE İLİŞKİLERİNE OLAN ETKİSİ: MALİYET/FAYDA ANALİZİ	65
5.1 UZLAŞMA (MALİYET>FAYDA=UZLAŞMA).....	66
5.1.1. Türkiye'nin Enerji İhtiyacı ve Enerjide Merkez Olma İddiası	71
5.1.2. Türkiye'nin AB'nin Enerji Güvenliğinde Rolü	74
5.2 ÇATIŞMA (FAYDA> MALİYET=ÇATIŞMA)	82
6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	87
REFERANSLAR.....	92

TABLO LİSTESİ

Tablo 4.1: AB'nin Yıllık Enerji Tüketimi ve İthalat Tutarları.....	49
Tablo 5.2: Doğu Akdeniz'de Son Dönem Doğalgaz Keşifleri (1999-2019).....	73

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1: Araştırmanın Değişkenleri	6
Şekil 2.2: Devletlerin Dış Politika Uygulamaları	9
Şekil 2.3: Araştırmanın Değişkenleri	19
Şekil 3.4: Akdeniz Bölgesi.....	22
Şekil 3.5: Doğu Akdeniz’de Bulunan Önemli Enerji Havzaları	26
Şekil 3.6: Doğu Akdeniz’de Keşfedilen Enerji Kaynaklarının Potansiyel İhraç Yolları	29
Şekil 4.7: Türkiye ve Doğu Akdeniz Politikası İlişki Örüntüsü	46
Şekil 4.8: Kıbrıs ve Çevresindeki Gaz Rezervleri.....	51

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
BİLGESAM	: Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi
BM	: Birleşmiş Milletler
BMDHS	: Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
DAGF	: Doğu Akdeniz Gaz Forumu
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MEB	: Münhasır Ekonomik Bölge
NATO	: Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
OECD	: Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü
TANAP	: Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi
TAP	: Trans Adriyatik Doğalgaz Boru Hattı Projesi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi

1. GİRİŞ

Akdeniz, konumundan dolayı sahip olduğu jeopolitik önem nedeniyle geçmişten itibaren egemenlik sağlanmak istenen bir bölge olmuştur. Akdeniz’e kıyısı olan devletler deniz güçleri ile bölgeyi sürekli olarak gözlem altında tutmak istemiş, kıyıdaş olmayan devletler de askeri kapasitelerini bölgeye kanallandırmıştır. Bölgedeki her türlü girişim bölgenin denetim altında tutma isteğinin bir neticesi olmuştur. Bu çerçevede Akdeniz, dünya siyasetinin güç odağı konumuna gelmek isteyen ülkelerin rekabet ve kimi zaman da çatışma alanı haline gelmiştir.

Günümüzde Akdeniz’de güç mücadeleleri ve ihtilaflar devam etmektedir. Bu haliyle bölge güvenlik ve dış politika çalışmalarının ilgi odağı haline gelmiştir. Fakat belirtilmelidir ki, Akdeniz, güvenlik bakımından olduğu kadar hidrokarbon rezervleri bakımından da önem arz etmektedir. Ortadoğu ve Hazar Bölgesi coğrafyasında bulunan enerji rezervleri ile enerjinin nakledildiği boru hatlarının kontrolü için de Akdeniz’in stratejik bir önemi bulunmaktadır (Kantar, 2018). Bunun yanı sıra Akdeniz, Ortadoğu coğrafyasındaki çatışmalarda ve krizlerde de kritik işlevleri üstlenen bölge olmuştur (Şeker, 2016:45-46).

Son dönemde Doğu Akdeniz’de gerçekleşen hidrokarbon keşifleri nedeniyle Akdeniz’in mevcut önemi artmış, aynı zamanda bölgede yeni sorunların ve çatışmaların zemini hazırlanmıştır. Doğalgaz keşiflerinin gerçekleştirilmesi yanında yoğun ruhsatlandırma çalışmaları ve buna bağlı olarak üzerinde çalışmalar yapılan sıvılaştırılmış doğalgaz ile boru hattı projeleri bölge ülkelerinin gündeminde yerini almıştır (Bilgin, 2009: 57). Bu süreçte kıyıdaş ülkelerin Doğu Akdeniz paylaşımı sorunu da önemini arttırmış, ilişkiler karmaşıklaşarak, bölgedeki tansiyon yükselişe geçmiştir (Arıboğan ve Bilgin, 2009:119).

Doğu Akdeniz sahip olduğu hidrokarbon kaynakları yanında Ortadoğu ve Hazar bölgelerinden Batı’ya enerji ihracatı transferinin yapıldığı geçiş güzergahında olması bakımından da önem arz etmektedir. Aynı zamanda alternatif ve yenilenebilir enerji kaynaklarına ilişkin çalışmalar, buna yönelik araştırmalar devam etmiş olsa da fosil yakıtlar günümüzde de en önemli kaynak olarak görülmektedir (Alola ve Yıldırım, 2019).

Akdeniz’de yükselen tansiyon ve gerilim Türkiye ve Avrupa Birliği (AB) arasındaki ilişkiler için önemli sonuçlar doğurmuştur. Doğu Akdeniz AB için önemli bir bölgedir. AB, enerji arz güvenliğini sağlamaya yönelik olarak Türkmenistan, İran ve Azerbaycan

ile hedeflediği projeler dışında önemli oranda Norveç ve Rusya'ya arz bakımından bağımlıdır (Şeker, 2016). Ancak Norveç'in doğalgaz rezervlerinin hızlı bir şekilde azaldığı göz önüne alındığında, tüm dikkatler yeni kaynak olan Doğu Akdeniz gazına odaklanmaktadır (Şeker, 2018: 213). Avrupa'nın enerji talebinin karşılanması için Doğu Akdeniz gazının diğer seçeneklerle birlikte arz çeşitliliği sağlayabileceği kabul görmektedir. Bu gelecekteki gelişmelerin neler olabileceğini ortaya koyabilecek bir etkidir (Şeker, 2018: 212).

Türkiye bakımından ise Doğu Akdeniz enerji potansiyelindeki yeri önem arz eden Kıbrıs ve çevresindeki enerji rezervlerinin ayrı bir yeri bulunmaktadır. Türkiye bu bölgeden elde edilebilecek bir kaynak üzerinde ada halkının tamamının hakkı olduğunu savunmaktadır. Ayrıca, bölgedeki doğalgazın Avrupa'ya ulaştırılması amacıyla yapımı öngörülen boru hattının güzergahı Türkiye Münhasır Ekonomik Bölgesinden geçmekle birlikte boru hattının yapımı Türkiye'nin iznine bağlıdır. Bu bağlamda Doğu Akdeniz enerji rezervleri Türkiye'nin de taraf olduğu bölgesel ve bölge dışı aktörleri ilgilendirmektedir (Erhan, 2015). İlgili aktörlerin ekonomik ve siyasal güç bağlamında enerjiden vazgeçebilme seçeneklerinin olmaması, ülkeler arası zorunlu barışın enerji ile sağlanması olasılığını ortaya koymaktadır (Demiryol, 2015a).

Bölgedeki enerji kaynaklarının ihracı ile hem ilgili ülkelere önemli bir gelir sağlanacak hem de Türkiye'nin enerji ithalat alternatifleri artacak, bunun yanında Türkiye Avrupa'ya uzanan boru hattındaki en önemli element konumuna gelebilecektir. Türkiye bu konumuyla AB'nin enerji güvenliğinin sağlanmasında kilit nokta olma önemini güçlendirebilecektir. Bölgede barışçıl çözümlerin benimsenmesi ve bunların uygulanması ile Avrupa ve Türkiye'nin Rusya'ya olan bağımlılığını da azaltabilecektir (Üstün, 2016).

Türk dış politikası açısından birçok farklı değişkeni (Türkiye'nin enerji ihtiyacı, AB'nin enerji güvenliği ve Kıbrıs sorunu) içinde barındıran Doğu Akdeniz, AB ile uzun bir geçmişe uzanan ilişkileri de derinden etkilemektedir. Türkiye'nin izlediği Akdeniz politikasının AB ile olan ilişkilerine nasıl ve ne şekilde etkileyeceği akademik ve güncel bir sorunsal haline gelmiştir.

1.1. ARAŞTIRMANIN AMACI, BULGULARI VE ÖNEMİ

AB ile Türkiye arasındaki anlaşmazlıklar Akdeniz'deki enerji kaynaklarına ulaşma konusunda yeni birtakım krizlere neden olmuştur. Türkiye'nin ulusal menfaatlerini korumak adına oldukça önemli olan bu durumun AB-Türkiye ilişkilerine etkisinin ele alındığı çalışmada, Türkiye ve AB arasında uzun yıllardır devam eden adaylık görüşmeleri Türkiye'nin AB'ye üye olmasıyla sonuçlanmamışken, Doğu Akdeniz'de yaşanan gelişmeler ilişkiler için yeni zorluklar ve sorunlar da doğurmuştur. Fakat süreç bazı fırsatları da içerisinde barındırmaktadır.

Bu tez kapsamında Akdeniz'de değişkenlerin (Türkiye'nin enerji ihtiyacı, AB'nin enerji güvenliği ve Kıbrıs sorunu) Türkiye-AB ilişkilerini nasıl ve ne şekilde etkilediği sorusunun cevabı aranmıştır. Bunu yaparken çalışmada, AB'nin Akdeniz politikasının Türkiye'nin Akdeniz politikası ile çatışan noktaları ve Akdeniz'deki enerji kaynaklarının paylaşımı da inceleme altına alınmıştır.

Literatürde birçok çalışmada Doğu Akdeniz çerçevesinde Türk dış politikası için oluşan riskler/tehditler tartışılmış (Süleymanoğlu-Kürüm, 2018; Kısacık, 2019; Özekin, 2020), fırsatlar sıralanmış ama bir akademik analiz yapılmamıştır. Bu tez çalışması, güncel gelişmeler ışığında Doğu Akdeniz'deki oluşan risk, tehdit ve yeni fırsatları Türkiye-AB ilişkileri için değerlendirmekte ve dış politikada rasyonel seçim teorisi kapsamında Türk dış politikası için bir fayda/maliyet analizi sunmaktadır.

Rasyonel seçim teorisinde, dış politikada tercihler belirli düşünce silsilesinin neticesinde ortaya çıkmaktadır. Dış politikada karar verilmesi gereken bir durumun olması halinde, rasyonel karar verici devlet dış politikasındaki hedefleri düşünerek, hedefler arasında öncelikleri belirler. Daha sonra elindeki tercihleri değerlendirerek analizini yapar. Sahip olduğu her tercihin fayda ve zarar analizini gerçekleştirir. Diğer bir ifade ile tercihlerinden her birinin götüreceği sonucu öngörmeye çalışır. Bu öngörü aktörün sadece bir adım sonra karşılaşacağı fayda veya maliyeti değil, bunun neticesinde diğer aktörlerin hangi tavırları takınacağını ve ortaya çıkabilecek olası sonuçların değerlendirilmesini de kapsamaktadır. Daha sonraki aşamada ise aktör, ele aldığı olası çıktıları en fazla tercih ettiği sonuçtan başlayarak en az tercih ettiğine göre sıralamaya çalışır. Bu sıralamada kendi dış politika hedeflerine uygun olacak en iyi sonucu, en az maliyet ile sağlayacak çıktı üstte yer alırken, dış politika hedeflerine en uzakta olan sonuç ile en yüksek maliyetli

olan sonuç en altta yer alacaktır. Karar verici en son olarak, alternatiflerin arasından en fazla tercih edilen sonuca ulaştırabilecek olan stratejiyi tercih edecektir (Slantchev, 2005).

Bu çerçevede Türkiye'nin Akdeniz politikasının AB ile ilişkilerine etkisi rasyonel aktör modeline göre analiz edilmiştir. Analizde Akdeniz'deki yeni iş birlikleri ve fırsatlar ile sağlanacak faydanın maliyetlerden fazla olması durumunda ($Fayda > maliyet = çatışma$) Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde çatışmaya, tam aksine Akdeniz'deki tehditlerin neden olduğu maliyetlerin ($Maliyet > fayda = uzlaşma$) fırsatların neden olduğu faydalardan fazla olması durumunda Türkiye'nin AB ile olan ilişkilerinde uzlaşmaya yol açtığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu modele göre Türkiye'nin Akdeniz politikasının AB ile ilişkilerine etkisi analiz edilmiştir. Bu haliyle tez literatürdeki bir boşluğu doldurmayı da amaçlamıştır.

Konunun çok güncel olması ve sürekli olarak yeni bir biçime evrilmesi nedeniyle, tez analiz süresi Şubat 2018'de GKRY tarafından yetkilendirilen İtalyan ENI şirketinin üçüncü parselde sondaj yapmak istemesi üzerine gemilerinin Türk donanması tarafından engellenmesi ve taraflar arasında yaşanan gerginlikle başlamaktadır. Bu tarihten itibaren başlatılan analiz, tez teslim süresinden önce Aralık 2020'ye kadar sınırlandırılmıştır. Bu sınırlar çerçevesinde Türkiye'nin Akdeniz'de özellikle Doğu Akdeniz'de izlediği politika tüm dinamikleri ve boyutları ile detaylı şekilde ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Türkiye için Doğu Akdeniz bölgesi sadece hidrokarbon kaynaklarından dolayı sağlayacağı ekonomik olanaklar bakımından önem taşımamaktadır. Ekonomik olanakların yanı sıra bölgenin Türkiye'nin güvenliği bakımından da önemi fazladır. Bu açıdan çalışmamızda bölgedeki enerji kaynaklarının sunduğu olanakların adil paylaşımı hususunda Türkiye'nin girişimleri irdelenmiş bölgenin güvenli hale getirilme çabaları değerlendirilmiş, bu çerçevede Türkiye'nin AB politikasında yaşanan değişiklikler ele alınmıştır. AB'nin Türkiye'yi pek çok ekonomik konuda ortak görmesi, özellikle enerji arz güvenliği bakımından Türkiye'ye ihtiyaç duyduğu bir dönemde Türkiye'ye karşı yaklaşımı, bölgede Türkiye'yi güvenlik tehdit unsuru olarak görmesi değerlendirilmiştir. Bu çerçevede Türkiye'nin Akdeniz politikalarının AB ilişkilerine nasıl bir yansıması olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır.

1.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırma bir nitel vaka analizi çalışmasıdır. Nitel araştırmalarda gerek açıklama gerekse betimleme bakımından bazı avantajlar sağlayan bir yöntem olan vaka analizi

(diğer bir ifade ile örnek olay incelemesi ya da durum çalışması) araştırma için belirli bir grubun, bireyin, kitlenin politika alanının, olayın veya kurumun incelenmesini kapsamaktadır (Süleymanoğlu-Kürüm, 2021: Ö150). Anlama ve yorumlamayı kolaylaştıran nitel araştırma yöntemi, esnek yapısından dolayı araştırmacıya derinlemesine keşif yapabilme olanağı sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013:39). Durumlar farklı şekillerde karşımıza çıkabilir. Bir kurum, birey, bir ortam, bir grup çalışılacak durumlar için örnek verilebilir. (Yıldırım ve Şimşek, 2013:315). Nitel vaka analizi, ele alınan durumdaki farklı etkenleri tespit ederek bu etkenler arasındaki etkileşimi inceler. Böylece karmaşık görünen durumların, alt unsurlara ayrılmak suretiyle daha kolay açıklanabilir hale getirilmesi beklenir. Buna ek olarak söz konusu vakanın derinlemesine analizinin yapılması mümkün olur. Vaka analizinde zaman sınırlamasına gidilmesi de analizin derinleşmesine katkı sağlar. Üstelik böylece ele alınan vakanın belli bir bağlama oturtulması da sağlanmış olunur.

Durum çalışmaları, genel olarak karmaşık bir durumun geniş olarak tanımlanarak ve kendi doğal ortamındaki bileşenlerinin belirlenmesini ve boylamsal olarak çalışılmasına olanak vermektedir (Subaşı ve Okumuş, 2017:420).

Bu araştırmada rasyonel dış politika modeline göre incelenecek vaka Türkiye olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda (2018-2020) zaman içerisinde süreç takibi ile değişkenlerin arasındaki ilişkinin hangi yönde değiştiği belirlenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda kullanılan iz sürme/süreç izleme olarak tanımlamak mümkündür. Bu yöntem, az sayıda vaka veya tek durumun incelendiği, genelde nedensel mekanizmaların incelenmesini sağlayan nitel araştırma yöntemleri arasındadır (Süleymanoğlu-Kürüm, 2021: Ö160).

Araştırmanın hipotezi; “2018-2020 yılları arasında Türkiye’nin Akdeniz politikası AB ile ilişkileri olumlu etkiler” şeklinde oluşturulmuştur.

Teoriyi test edebilmek amacıyla hipotez iki farklı şekilde oluşturulabilir:

H1: Akdeniz’de maliyetlerin artması durumunda Türkiye AB ile uzlaşır.

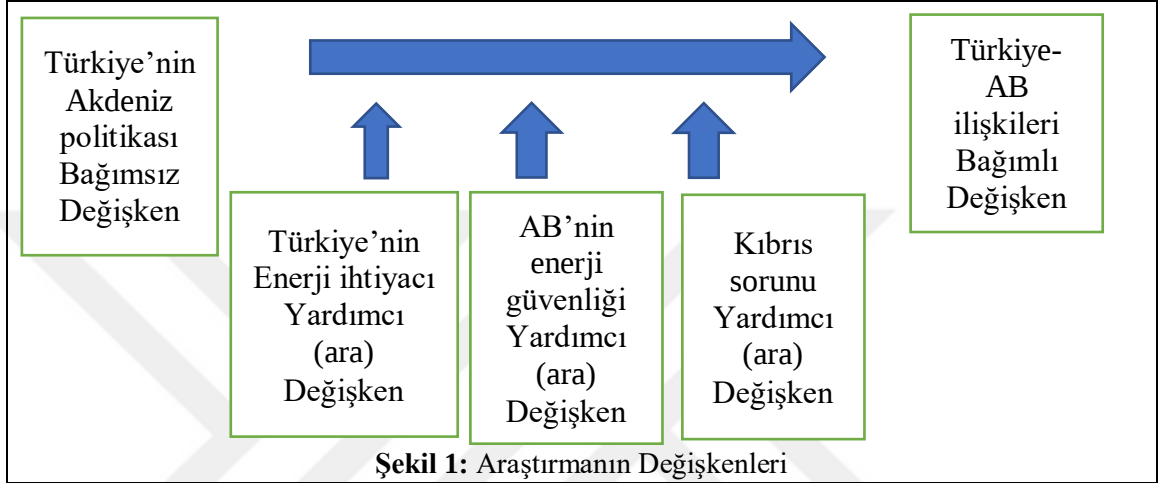
H2: Akdeniz’de faydaların artması durumunda Türkiye AB ile çatışır.

Buna göre **Error! Reference source not found.**’de görüldüğü üzere araştırmanın değişkenleri;

Bağımlı değişken; Türkiye-AB ilişkileri,

Bağımsız değişken; Türkiye'nin Akdeniz politikası,

Yardımcı (ara) değişkenler ise; Türkiye'nin Akdeniz politikasına etki eden Türkiye'nin enerji ihtiyacı, AB'nin enerji güvenliği ve Kıbrıs sorunudur. Ara değişkenler Türkiye'nin AB ile çatışmasını ve uzlaşmasını etkilemektedir. Türkiye'nin enerji ihtiyacı ve AB'nin enerji güvenliği, Türkiye'nin AB ile uzlaşmasına neden olurken, Kıbrıs sorunu ise çatışmasına etki edebilmektedir.

Araştırmanın hipotezi doğrultusunda alt hipotezler aşağıdaki gibi oluşturulmuştur:

H3: Bölgede yeni keşfedilen enerji kaynakları Türkiye'nin Akdeniz politikası davranışlarını olumlu etkiler.

H4: Kıbrıs sorunu Türkiye'nin Akdeniz politikası davranışlarını olumlu etkiler.

H5: AB'nin enerji güvenliği Türkiye'nin Akdeniz politikası davranışlarını olumlu etkiler.

Araştırmada yapılan maliyet-fayda analizi Türkiye'nin Akdeniz politikası için yapılmakta ve analiz sonucunda ortaya çıkan hesap Türkiye'nin AB ile ilişkilerini olumlu (uzlaşma/yakınlaşma) ve olumsuz (çatışma/uzaklaşma) olarak etkilemektedir.

Türkiye'nin Akdeniz politikasına etki eden Türkiye'nin enerji ihtiyacı, AB'nin enerji güvenliği ve Kıbrıs sorunu araştırmanın ara değişkenleri olup, bu değişkenler karşılıklı olarak birbiri ile etkileşim içindedir. Kıbrıs'ın da içerisinde yer aldığı Doğu Akdeniz bölgesinde bulunan enerji rezervleri hem bölge devletlerinin hem de bölge dışı aktörlerin ilgi odağı olmaktadır. Bu bakımdan bölgede tek başına hareket etmenin zorluğu ortadadır. Türkiye'nin Akdeniz politikasında her dönem farklı bir yol izlemesi araştırmanın en önemli sınırlılığı olarak kabul edilebilir. Bu amaçla Türkiye'nin Akdeniz politikası

değerlendirilirken 2018-2020 yıllarını kapsayan bir zaman kısıtlaması olması uygun görülmüştür. Akdeniz’de hem bölge devletlerinin hem de AB, ABD, Rusya gibi bölge dışı aktörlerin faaliyetleri bulunmaktadır. Bu nedenle Türkiye Akdeniz politikasını menfaatlerini koruyacak şekilde sürekli değiştirmek durumunda kalabilmektedir. Bu amaçla belirlediğimiz süreç içerisinde Türkiye’nin Akdeniz politikasının AB ile ilişkilerine etkisi ele alınmıştır.

Bu doğrultuda araştırma kapsamında rasyonel aktör modeli yaklaşımına göre Türkiye’nin Akdeniz politikası analiz edilerek, bunun Türkiye ile AB ilişkilerine etkileri belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmada süreç takibine ek olarak, kitap, makale gibi basılı yayın organları, bu alanda yapılmış araştırmalar ve internet kaynaklarından elde edilen ikincil kaynaklar değerlendirilmiştir. Akdeniz’deki gelişmelerin Türkiye-AB ilişkilerine etkisinin incelendiği bu çalışmada, durumun gerçekliğini ortaya koymak açısından sayısal ve istatistiksel verilere de yer verilmiştir.

Araştırmanın veri toplama yöntemi birincil ve ikincil kaynak taraması yapılarak, belli tarihler aralığında Türkiye basınında ve/veya dış basında çıkan haberler, AB raporları, Dışişleri Bakanlığı demeçleri de sistemli bir şekilde ele alınmıştır.

1.3. ARAŞTIRMANIN PLANI

Tezin girişten sonraki ikinci bölümünde Yeni Fırsatlar ve Artan Riskler çerçevesinde Dış politika Tercihleri: Maliyet/Fayda Analizi başlığı altında devletlerin dış politika tercihleri, dış politika analizinin özellikleri, dış politikada rasyonellik ele alınmış, tezin kavramsal çerçevesi oluşturulmuştur. Bu kapsamda Akdeniz’deki maliyetlerin faydalardan fazla olması durumunda Türkiye’nin AB ile olan ilişkilerinde uzlaşma, bölgedeki faydaların maliyetlerden fazla olması durumunda Türkiye’nin AB ile olan ilişkilerinde çatışma olmak üzere iki farklı dış politika tercihi tanımlanmıştır.

Tezin sonraki bölümleri ikinci bölümde tanımlanan kuramsal modele ampirik altyapı oluşturmaktadır. Bu kapsamda tezin üçüncü bölümünde Akdeniz’in Jeostratejik Önemi ve Bölgedeki Fırsatlar/Riskler başlığı altında bölgenin stratejik önemi, bölgedeki fırsatları, risk ve tehditler ele alınmıştır.

Tezin dördüncü bölümünde Türkiye- AB İlişkilerinde Akdeniz’in Yeri başlığı altında Türkiye-AB ilişkilerinin kısa tarihçesi ve güncel durumu, araştırmanın değişkeni olan

Kıbrıs sorunu bakımından Kıbrıs'ın önemi, kuruluşu, Kıbrıs Barış Harekâtı gibi detaylar, bölgedeki enerji kaynaklarının Türk Dış Politikasına etkileri, Türkiye'nin, bölge devletleri ve küresel güçlerin enerji politikaları ele alınmıştır.

Tezin beşinci bölümünde Türkiye'nin Akdeniz politikasının AB ile ilişkilerine etkisi: Maliyet/Fayda Analizi başlığı altında kuramsal modelin ampirik uygulaması yapılmıştır. Bu kapsamda Akdeniz'deki enerji diplomasisinin Türkiye-AB ilişkilerine yansıması, Türkiye-AB ilişkileri için Akdeniz'de fırsatlar ve tehditler ele alınmış, Türkiye-AB ilişkileri çatışma (Maliyet>fayda) ve uzlaşma (Fayda>maliyet) kapsamında incelenmiştir.

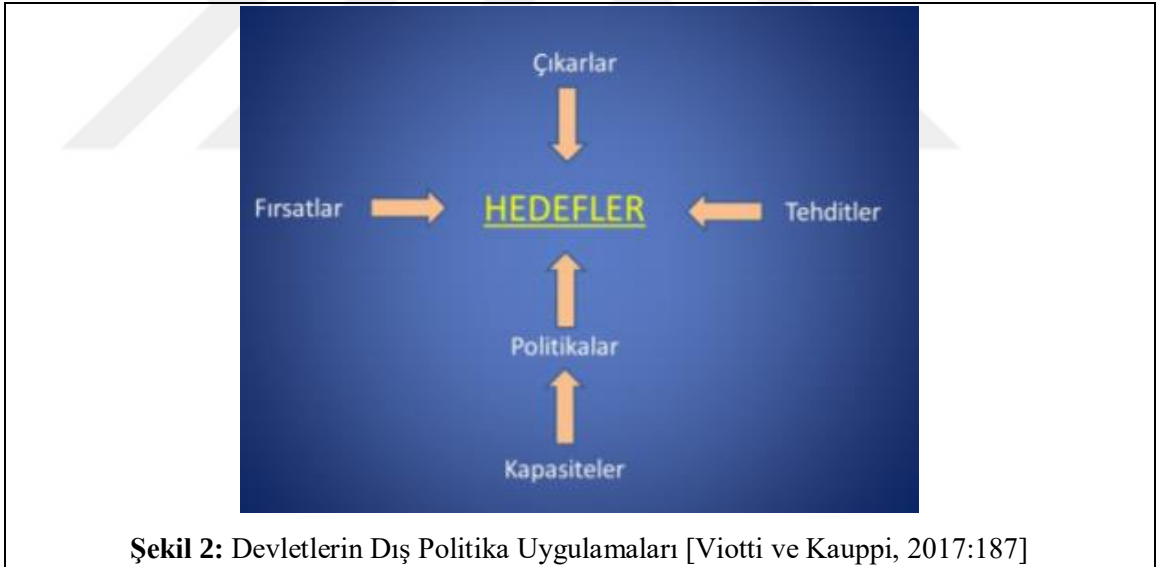

2. BÖLÜM

YENİ FIRSATLAR VE ARTAN RİSKLER ÇERÇEVESİNDE DIŞ POLİTİKA TERCİHLERİ: MALİYET/FAYDA ANALİZİ

2.1. DEVLETLERİN DIŞ POLİTİKA DAVRANIŞLARI

Devletler, siyasi iktidar yanında ulusal çıkarlar veya bu çıkarlar doğrultusunda hedeflerin peşinde koşmaktadırlar (Viotti ve Kauppi, 2017:186). Diğer bir ifade ile devletler adına hareket eden hükümet yetkilileri politika amaçlarını belirlerlerken hem kendi iktidarlari hem de ulusal çıkarlarla uyumlu gördükleri hedef ve amaçları esas almaktadırlar. Politika yapıcıların devletin çıkarlarını korumak ve başarmak için peşinde oldukları hedefler ve amaçlar fark etmeksizin güce ihtiyaçları bulunmaktadır. Liderlerin fırsatlardan yararlanması ve karşısına çıkan tehditleri aşabilmesi için ulusal gücün bazı unsurlarını kullanmaları gerekmektedir.

Error! Reference source not found.'de gösterildiği üzere, devletlerin dış politika uygulamalarının anlaşılması bakımından kavramsal çerçeve oluşturulabilir.

Dış politika aktörlerinin dış politika sürecine paralel ortaya çıkan davranışları, “dış politika davranışları” şeklinde ifade edilmektedir (Özcan, 2016). Bir bütün halinde dış politika sürecinin analizi ise “dış politika analizi” şeklinde ifade edilmektedir. Burada söz konusu olan aktörlerin uluslararası alandaki davranışları diğer bir ifade ile davranışları meydana getiren ve yürüten hükümetler ile yetkili temsilcilerine ilişkin karar ve

uygulama birimine ait davranışlardır (Tayfur, 2014:74). Bu bağlamda dış politika analizinin temeli karar ve uygulama biriminin yürüttüğü dış politika yapım sürecine, sürecin sonunda açığa çıkan dış politika çıktılarına, dış politika uygulamalarına ve geri besleme faaliyetlerine ilişkin analize dayanmaktadır. Bunun sonucunda, devletlerin dış politika davranışları, dış politika analizi çalışmaları ve dış politika davranışlarını etkileyen faktörler birbirine geçmiş durumdadır. Bu sebeptendir ki, devletlerin dış politika davranışlarını meydana getiren düzlemin bir tarafında tarihi arka plan, karar ve uygulama birimine ait politik zihniyet ile teorik tercihine dayalı dış politika ortamı yer almakta, diğer tarafında ise dış politika sürecinde açığa çıkan dış politika çıktıları yer almaktadır. Dış politika analizinin sağlıklı olarak yapılabilmesi, dış politika uygulamalarına etki eden faktörlerden kaynaklanan “ulusal güç, kapasite ve olanaklar” ile “mevcut alan koşulları” karar ve uygulama birimince analiz edilmesi, mevcut durumda ortaya çıkan, dış politika uygulamalarının belirlenmesinde nihai unsurlar olarak nitelendirilebilen tehdit ve fırsatların doğru tespit edilmesini gerektirir. Karar ve uygulama birimi tarafından tehdit ve fırsatlar analiz edilerek, siyasi çıkarlar ile ulusal çıkarların etkilenme düzeyinin tespit edilmesine çalışılır. Dış politika çıktıları, ortaya çıkan etkinin niteliğine bağlı olarak belirlenir.

Devletlerin dış politika uygulamalarına etki eden unsurların önemi ve etki sırasına da odaklanılmalıdır. Dış politika analizinde doğru ve rasyonel bilgiye ulaşılması, olayın ve durumun niteliği yanında dış politika ortamının oluşturduğu unsurların tümünün analizi ile sağlanabilir. Analizde ulaşılması mümkün olmayan sayıda unsurun dış politika uygulamasına etkisi değerlendirildiğinde, etki ve önem sıralaması ile unsurların belirlenmesinin zorunluluğu ortaya çıkabilecektir. Bu durum analiz çalışmalarının dış politika sürecinde doğru ve rasyonel bilgi girişinin sağlaması, dış politika uygulamalarının teorik temelde analizi ile aşılabilecektir. Bu şekilde esas faktör doğru tespit edilebilir, aynı zamanda tehdit ve fırsatlar, ulusal çıkar ile dış politika çıktılarının uyumlu ve doğru olmalarını sağlar, sağlam dış politika ve analizine olanak verir.

Dış politika analizinde, bu sürecin her aşamasının anlaşılması ve açıklanması, esnek sınırlara sahip, farklı kavramsal ve kuramsal çerçevelerde çalışmayı gerekli kılan dış politika analizinin yapısına uyumlu olan teori ile çalışılmasını da gerektirir. Realist model kapsamında, dış politika analizi sırasında realizmden nasıl yararlanabileceği, teorinin hangi realist teori olabileceği, nasıl güç yaklaşımını gerektirdiği hususlarına da

odaklanılmalıdır. Devletlerin dış politika uygulamalarını anlamak, dış politikayı ve dış politika uygulamalarının neler olduğu tanımlayabilmek, dış politika uygulamalarına etki eden faktörleri belirlemek, bu uygulamaların doğru teorik yaklaşım ile analizini yapabilmek ile sağlanabilir.

Devletlerin uluslararası alandaki politikaların yürütülme nedenini ve diğer devletleri etkileme düzeyini anlamak temeline dayalı uluslararası ilişkiler, dış politika ve uluslararası politika olarak iki alt disiplinde ele alınmaktadır (Kaygusuz, 2014:25). Uluslararası politika, uluslararası sistemde bir bütün olarak yapılara ve süreçlere odaklanarak uluslararası sistemin nasıl işlediğini açıklamaya çalışmakta, dış politika ise uluslararası sistemdeki temel aktörler olan devletlere odaklanarak, bunları konu olarak ele almaktadır (Tayfur, 2014).

Dış politika, devletlerin uluslararası sistemde yetkili organları ve temsilcileri ile esas olarak diğer devletlere karşı izledikleri siyaset ve davranışların, uluslararası ilişkiler alanındaki genelde bağımsız devlet olmak koşuluyla bağımsız aktörlerin dışarı ile yürütmüş oldukları resmi ilişkilerin tümü olarak tanımlanmaktadır (Bayır ve Sönmezoğlu, 2014:257).

Devletlerin dış politika uygulamaları üzerinden dış politika analizini yapmayı öngören anlayışta, aktör yapı meselesi, teorik bakımdan iyi başlangıç noktası olabilir. Temelde bu tartışma, aktör davranışlarının iç-dış faktörler arasında ilişki ile açıklanabileceğine ilişkindir. Aktör davranışlarının sadece çıkarları, öncelikleri, anlam dünyalarını meydana getiren aktör özellikleri ile mi belirlendiği yoksa aktörleri belirli yönle yönlendiren dış ortamın yarattığı olanaklar ve/veya sınırlamalar mı olduğu tartışmalıdır. Dış politikayı bir davranış biçimi olarak gören yaklaşımda, tartışmanın devler uygulamaları ve davranışları ile ilgili olduğuna ilişkin durumlar bulunmaktadır, bunlar ise dış politika ortamına ilişkin önemli bilgi kaynağı oluşturabilmektedir (Brighi ve Hill, 2016:148-149).

Dış politika analizi için kullanılacak olan teorinin belirlenmesinde de etkili olan aktör ve yapı sorunda analiz özellikleri göz önüne alındığında, dış politika analizi için kullanılacak olan teorinin aktör- yapı arasında ikisini de anlayan, dengeli teorik yeterliliğe sahip olması, analiz biriminin tercihinde ise esas analiz birimini tespit etmenin yanında çoklu analiz biriminin kullanılmasının ve bunun teori tercihinde aktör yapı sorunda olan tercih ile örtüşerek, realist yöntemi temel alan yaklaşım doğrultusunda, neoklasik

realist teorinin kullanımını öne çıkarabileceği ifade edilmektedir (Ereker, 2013). Bu doğrultuda tam olarak dış politika ve dış politika uygulamaları kavramlarının örtüşmeyebileceği ve dış politika uygulamalarının devletlerin gözlemlenebilir davranışları ile hükümetlerin öngöremedikleri veya rastlantısal davranışları da kapsadığı ifade edilebilir. Bu bağlamda dış politika analizinde dış politika süreci ve sürecin çıktılarına odaklanılarak, devletlerin dış politika süreçlerini bütün olarak ele almak gerektiği belirtilebilir.

2.2. DIŞ POLİTİKA ANALİZİ ÖZELLİKLERİ

Uluslararası sistemde temel aktörler olan devletler dış politikanın merkezinde yer almaktadır (Tayfur, 2014:74). Devletlerin uluslararası sistemdeki davranışları da dış politika analizi çalışma alanına girmektedir (Tayfur, 2014:74). Diğer bir ifade ile dış politika analizi kapsamındaki çalışmalar, devlet merkezli bakış açısını yansıtır (Sönmezoğlu, 2014:255). Bu doğrultuda dış politika analizi kapsamı, devletlerin dış davranışları, karar ve uygulama birimi olan hükümetleri, devletin resmi organları ve yetkili temsilcilerinin davranışlarını içerir (Tayfur, 2014). Dış politika analizlerinde genelde devlet dışındaki birimler de analiz kapsamına alınmış ve bu şekilde çeşitli yaklaşımlardan yararlanılmıştır (Sönmezoğlu, 2014:259).

Teori ile başlayan dış politika analizi, hiçbir zaman bu şekilde sona ermez. Dış politikanın açıklamalarının ortaya konması amacıyla teorilerin belirlediği genel ve diğer nedenleri belirli bir durumun özellikleriyle birleştirilmesi gerekmektedir (Wohlforth, 2016:42). Dış politikayı iç politika ile uluslararası ortamda sınır meselesi olarak gören yaklaşımlarda dış politikanın anlaşılabilmesi için siyaset bilimi ve uluslararası ilişkileri içeren bilgiye ihtiyaç duyulmaktadır (Tayfur, 2014:75). Fakat burada dış politikanın belli sınır çizgisinde tutulabilmesi sorun oluşturabilir. Bunun nedeni dış politikayı açıklayanın siyaset bilimi açısından meseleye bakması durumunda, açıklamasını dış politikanın iç belirleyicileri ve etkilerine göre oluşturacak, uluslararası ilişkiler açısından meseleye bakanlar ise dış politikayı açıklarken uluslararası ortamda bulunan dış belirleyiciler ile etkilerinden yararlanacaktır. Bu aşamada analiz edilen meseleye göre sosyoloji, psikoloji, ekonomi, coğrafya, felsefe, tarih, kamu yönetimi disiplinleri arasından biri ya da birkaçının kullanılması gerekecektir (Tayfur, 2014). Bu bağlamda dış politika analizi kapsayıcı ve genel düzeyde anlaşıldığında, eklektik bir nitelik kazanacaktır (Sönmezoğlu,

2014:257). Dış politika analizinin sahip olduğu yapısı ise araştırmacılara diğer alanlardaki meseleleri birleştiren köprü vazifesi görmektedir (Light, 1994).

Dış politika analizinin uluslararası ilişkiler disiplininde farklı kılınmasını sağlayan temel özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilmektedir (Hudson ve Vore, 1995: 209–238):

- i. Dış politika analizindeki karar verme yaklaşımı devleti bir aktör olarak değil, birimler ve insanlardan meydana gelen bir bütün olarak görür.
- ii. Realizmin merkezindeki ulusal çıkar kavramı devleti oluşturan birimler ve insanların ulusal çıkarı olarak nitelendirilir.
- iii. İnsanların rasyonelliklerini kısıtlayan pek çok faktör bulunduğundan, karar vericilerin rasyonel hareket ettiklerini savunmaz.
- iv. Dış politika sürecini etkileyen pek çok değişkenin yer alması nedeniyle kompleks bir süreç olarak değerlendirilir.
- v. Aktör- spesifik yaklaşım benimsenmiş olup, liderlerin tutumları, devlet altı gruplar, anayasal siyaset, muhalefet gibi tüm faktörler, dış politika yanında siyaseti de etkilemektedir (Hudson ve Vore, 1995: 209–238).

2.3. DIŞ POLİTİKADA RASYONELLİK

Rasyonel seçim teorisi, dış politika süreçleri ve bu süreçlerden elde edilen sonuçları değerlendirebilmek amacıyla yeni bir yaklaşım getirmiştir. Buna göre rasyonel karar alma teorisyenleri açısından dış politika kararı almanın nihai amacı fayda maksimizasyonu olmaktadır. Rasyonel yaklaşımda devlet öncelikle dış politika amaçlarını belirlemekte ve amaçları öncelik sırasına koymaktadır. Ardından en düşük maliyetle amaçlarını gerçekleştirebilmek için araçları belirler. Devlet burada fayda maliyet hesabı yaparak, merkeze kendi çıkarlarını alır ve dış politika çıktısı elde etmeye çalışır. Hill (2015:116) rasyonel aktör modelinin yanlış anlaşıldığını vurgulamakta ve modelin realizm ile özdeşleştirilmesinin hatalı olduğunu belirtmektedir. Devletin karar vericileri realizmde ulusal güvenliği merkeze alarak hareket ettiği varsayılırken, rasyonel seçim modelinde aktörün dış politikada önceleyeceğinin ne olduğu açık bırakılmıştır. Bu nedenle rasyonel seçim modeli yaklaşımı dış politika çıktılarına odaklanmakta ve karar vericilerin dış politikası yerine aktörlerin dış politikası varsayımına göre hareket etmektedir (Alden ve Aran, 2016: 21).

Dış politika, dış politika konularının belirleyici, yargılayıcısı, edindiği bilgiler ile hareket eden liderlik konumundaki kişilerin, diğer bir ifade ile insan etkinliğinin bir ürünüdür (Alden ve Aran, 2016: 24). Dış politika analizinin merkezinde yer alan bu tanımlama, dış politikada karar almadaki rasyonelliği kişilerin ruhsal durumlarının üzerinde okuma girişimi şeklinde ele almaktadır. Dış politika analizinde dış politikada rasyonel seçim teorisine en ciddi eleştirisi Margaret Spourt ve Harold tarafından getirilmiştir. Kendilerine göre, operasyonel ve psikolojik çevre olarak iki farklı çevrede bir dış politika karar alma ortamı bulunmaktadır. Operasyonel çevrede varsayılan nesnel gerçeklik olurken, psikolojik çevrede sayısız bilişsel uyarıların ve algısal ön yargıların etkilerinin altında bir öznelliğin bulunduğu ileri sürülmüştür. Margaret Spourt ve Harold iki çevrenin arasında boşlukta harekette olan karar vericinin dış politika yapımı ve dış politikanın tümünün kendisi açısından da ciddi çarpıklıklar oluşturduklarını belirtmişlerdir (Emerson, 1958).

Richard Snyder ve diğerleri rasyonel seçim teorisine yönelik eleştirilerini ileriye taşıyarak, rasyonel seçim tarafından varsayılan dış politikadaki üniter aktörlük görüşünü konu almışlardır (Alden ve Aran, 2016: 24). Bu yaklaşımların kara kutu görünümünde olduğunu, bu nedenle dış politikanın anlaşılabilmesi için kara kutunun açılmasının gerekli olduğu savunmuşlardır. Dış politika kararlarının karmaşıklığının kabul edilerek, iyi dış politika analizinin geliştirilmesini önermişlerdir (Alden ve Aran, 2016: 24). Bu şekilde üniter aktör olarak görülen devlet yaklaşımının tartışmaya açılmasına neden olmuşlardır.

Eleştiriler dış politika yapmanın karmaşıklığının dayanağı devlet içindeki aktör, süreç ile yapı temelli olan dış politika analizi gerekliliğini göstermektedir. Eleştirilerde olduğu gibi, dış politika yapımı karmaşık yapının ürünüdür, dış politika yapıcıları ise tam olarak rasyonel hareket edememektedirler. Tam rasyonel karar almanın olanaksız olduğunu kanıtlayan başka nedenler de bulunmaktadır. Karar alıcılara sunulan bilgi üzerinden karar alıcıların bir çerçeve belirleyebilmesi ise önem arz etmektedir. Karar alıcılara duruma ilişkin bilgilerin belli bir çerçevede sunulması ve çoğunlukla tam olarak yeterlilik arz etmediği için dış politikanın tam rasyonel bir seçim ürünü olduğuna ilişkin varsayımı zayıflatmaktadır. Rasyonel seçim teorisi eleştirmenleri, rasyonel karar almanın bu tür durumlardan etkilenmesi, yanlış yönlendirilmesi durumunda devletler açısından tehlikeli neticelerin olabileceğini savunmuşlardır (Alden ve Aran, 2016: 24).

Rasyonel karar alma mekanizması aktörün bütün olasılıkları değerlendirerek kendisi için en uygun seçeneği tercih etme anlayışına dayanmaktadır (Arı, 2010:534). Bu modelde karar vericiler kendileri açısından en iyi kararı verebilecek şekilde davrandığı düşüncesi bulunmaktadır. Bunun temelinde ise ekonomide yer alan fayda maliyet analizi yatmaktadır. Herhangi bir seçimin yapılması durumunda, ekonomik insan kendisi açısından en az maliyeti yaratarak, en fazla faydayı sağlayacak seçeneğe yönelir. Bu bağlamda rasyonel seçim teorisi, karar alınırken ilk önce sorunun doğasının tanımlanmasını, daha sonra sıralama dahilinde hedeflerin belirlendiği, belirlenen hedeflere ulaşmak amacıyla eldeki tüm seçeneklere ilişkin fayda ve maliyetlerin değerlendirildiği, sonunda istenen sonucun alınmasına en uygun olacak seçeneğin tercih edildiği bir modeldir (Heywood, 2013:168).

Rasyonel seçim teorisi oldukça açıklayıcıdır. İnsan davranışlarının anlaşılmasında kolaylık sağlayacak bir çerçeve sunmaktadır. Ancak bu çerçevenin her zaman işe yarayacağı beklenmemeli, zira insanın söz konusu olmasından dolayı karmaşık zihinsel bir işleyiş bulunmaktadır. Karar vericiler tüm seçeneklerin arasında çoğu zaman geniş araştırmalar yapmazlar. Bazı durumlarda önlerine ilk çıkan ve yeterli gördükleri seçeneğe de yönelebilirler. Bu “sınırlı rasyonelite1 olarak tanımlanmaktadır (Güleç, 2018: 91). Böyle bir durumda rasyonel seçim teorisi karar alıcıların ve içinde yer aldıkları toplumların değer yargılarına, psikolojilerine ve ideolojik tutumlarına daha az önem vermektedir (Heywood, 2013:169).

2.4. DIŞ POLİTİKADA MALİYET-FAYDA ANALİZİ İÇİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Rasyonel aktör modelinde, dış politikadaki tercihlerin ortaya çıkması bazı aşamalarla gerçekleşmektedir. Rasyonel karar vericinin dış politikada karar verme durumu ile karşı karşıya kalması halinde, hedefleri göz önüne alarak öncelikleri belirlemesi gerekmektedir. Elinde bulunan tercihler arasında bir değerlendirme yapar. Her tercih için fayda- zarar analizi yaparak, tercihlerinin sonuçlarını öngörmeye çalışır. Bu öngörü aktörün sadece bir adım sonra karşılaşacağı fayda veya maliyeti değil, bunun neticesinde diğer aktörlerin hangi tavırları takınacağını ve ortaya çıkabilecek olası sonuçların değerlendirilmesini de kapsamaktadır. Daha sonraki aşamada ise aktör, ele aldığı olası çıktıları en fazla tercih ettiği sonuçtan başlayarak en az tercih ettiğine göre sıralamaya

çalışır. Bu sıralamada kendi dış politika hedeflerine uygun olacak en iyi sonucu, en az maliyet ile sağlayacak çıktı üstte yer alırken, dış politika hedeflerine en uzakta olan sonuca ve en yüksek maliyetli olan sonuç en altta yer alacaktır. Karar verici en son olarak, alternatiflerin arasından en fazla tercih edilen sonuca ulaştırabilecek olan stratejiyi tercih edecektir (Slantchev, 2005).

Tüm değerlendirmeler yapılır ve alternatifler sıralanır, bunların sonucunda tercihlerin belirlenmesinde aktörün hata yapmayacağı ise düşünülemez. Aktörün hata yapması rasyonel davranmadığını göstermez. Çeşitli etkenler aktörün hatalı davranmasına neden olabilmektedir. Aktör karşılaştığı durumu yanlış anlayabilir, değerlendirme yapmak için yeterli kaynağı ve zamanı bulamayabilir, bilgilere erişimi olmayabilir. Aktörün yapmış olduğu hata yanında sergilediği davranışların da bazen istenmeyen sonuçları olabilir. Ayrıca hataların neticesinde ortaya çıkan olumsuz sonuçlarla bilinçli olarak alınan risklerin birbirinden ayrılması gerekmektedir. Aktörler bazı durumlarda birtakım riskleri göz önüne alarak bazı stratejiler geliştirebilirler. Riskin alınmasıyla stratejinin kötü sonuçlarının olması aktörün hatası veya rasyonel olmaması biçiminde yorumlanmamalıdır. Zira aktör kötü sonucu göz önüne alarak riski tercih etmiştir. Olumlu sonucun olmamasını aktörün rasyonel davranmadığına bağlamamak gerekir. Bir anlamda risk alma rasyonel bir tercihtir. Rasyonel aktör modeli bunu da içermektedir (Slantchev, 2005).

Bu tezde rasyonel seçim modele göre Türkiye'nin Akdeniz politikasının AB ile ilişkilerine etkisi incelenerek karar alıcıların değişen fırsat ve tehditler karşısındaki tutumu ele alınacaktır. Tezin bağımlı değişkeni Türkiye'nin AB ile olan ilişkileridir. Bağımsız değişkeni Türkiye'nin Akdeniz politikası, bağımlı değişkene etki eden yardımcı değişkenleri ise Türkiye'nin enerji ihtiyacı, AB'nin enerji güvenliği ve Kıbrıs sorunu olarak belirlenmiştir.

Türkiye, stratejik olarak oldukça önemli bir konuma sahiptir. Akdeniz bölgesindeki ülkeler yanında Ortadoğu ülkeleri ile tarihsel ve kültürel bağları güçlü bir ülkedir. Dolayısıyla Akdeniz'deki gelişmeleri yakından izlemekte, bölgede olan çatışmaları ve istikrarsızlıklarından da doğrudan etkilenmektedir. Bölgede Türkiye'nin geçmişten beri adil ve kalıcı barışın sağlanabilmesi için diyalogdan yana tutum içerisinde olduğu görülmektedir. Buna karşılık son yıllarda Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji kaynakları

nedeniyle bölgede karmaşık bir durum ortaya çıkmıştır. Bölgesel ve küresel aktörlerin çatışmaları ve iş birlikleri daha yoğun yaşanmaya başlanmıştır.

Tezin bağımlı değişkeni olan Türkiye ile AB arasındaki ilişkiler ele alındığında, geçmişe dönük olarak üzerinden uzun bir zaman geçse de kimi zaman iyi, kimi zaman kopma noktasına kadar gelen ilişkinin iki taraf açısından da vazgeçilmesi zor olduğu ortadadır. Türkiye'nin 1999 Helsinki zirvesinde aday ülke statüsünün netlik kazanması, 2005 yılında müzakerelerin başlamasına rağmen henüz AB üyeliğinde gelişme olmaması bunun en iyi göstergesidir. Türkiye'nin AB üyeliği sürecinin tarafların karşılıklı fayda ve tehditler nedeniyle sürekli uzatıldığı gözlemlenmektedir.

Doğu Akdeniz'de yeni enerji kaynaklarının keşfedilmesi ile birlikte Türkiye AB ilişkileri de farklı bir boyut kazanmıştır. Bölgede yüzyıllardır devam eden deniz ticareti yanında yeni keşfedilen enerji kaynakları ile bölgenin mevcut ekonomik değerinin oldukça arttığı ifade edilmektedir (Yaycı, 2012:9). Yeni keşfedilen enerji kaynaklarının oldukça yüksek miktarda olması bölgedeki tansiyonun yükselmesine ve rekabetin sertleşmesine neden olmuştur. Bölge aktörlerinin Akdeniz'de deniz yetki alanı sınırlandırması ve münhasır ekonomik bölge ilanı, dış politikada önemli parametreler arasında yerini almıştır. Bunun sonucunda yeni çatışma alanları oluşmuştur. Türkiye'nin bu ülkeler arasında en fazla sıkıntıyı Kıbrıs adasının temsilen tek olduğunu ileri süren GKRY ile yaşadığı görülmektedir. GKRY Türkiye aleyhine politikalar yürütmekle birlikte KKTC'nin de mevcut haklarını yok saymaktadır. GKRY, 2000'li yıllarda İsrail, Lübnan, Mısır ile münhasır ekonomik bölge anlaşması imzalamıştır. Türkiye'nin bu süreçte daha ılımlı Akdeniz politikası yürütmesine rağmen, GKRY tek taraflı münhasır ekonomik bölge anlaşmaları ile KKTC ve Türkiye'nin varlığını görmezden gelmektedir. Türkiye ılımlı politikalarını sürdürmekle birlikte BM nezdinde, kendisinin içerisine dahil olmadığı bir münhasır ekonomik bölge anlaşmasını da tanımayacağını belirtmiştir. KKTC ile 2011'de yaptığı kıta sahanlığı sınırlandırma anlaşması ile Türkiye Doğu Akdeniz'de olan münhasır ekonomik bölge sınırlarını koymuş, bölgenin kontrolü için askeri faaliyetlerini de yoğunlaştırmıştır. Türkiye BM Deniz Hukuku Sözleşmesi tarafı olmasa da uluslararası hukuktan doğan haklarını da kullanmayı istemektedir. Çabaların sonucunda Türkiye Libya ile 27 Kasım 2019 tarihinde münhasır ekonomik bölge hususunda anlaşmaya varmış ve Akdeniz'deki politikalarını uygulamaya koymuştur. Bu anlaşma bir anlamda

Türkiye'nin Akdeniz politikasında GKRY ile Yunanistan'ın ileri sürdüğü münhasır ekonomik bölge sınırlarını reddettiğini göstermektedir.

Türkiye'nin ve AB üyelerinin coğrafi konumu ve öngörülen enerji ihtiyaçları göz önüne alındığında Türkiye ile AB arasında iş birliği potansiyelinin olduğu görülebilir. Bu alandaki iş birliği özellikle Türkiye tarafından ikili ilişkilerin güçlendirilmesi, AB üyelik sürecinin ilerletilmesi bakımından önemli bir alan olarak kabul edilmektedir. Ancak bölgedeki tehdit unsurları bu potansiyelin azalmasına, tarafları ilişkilerde çatışmaya eğilim durumuna yöneltmektedir. Türkiye, Kıbrıs kıyılarında keşif faaliyetlerine karşı çıkmakta, Kıbrıs'ın (GKRY) Mısır ve İsrail ile iş birliği girişimlerine de temkinli yaklaşmaktadır (Tsakiris VD., 2018). AB ise üyelerinin enerji ihtiyacını karşılayabilmek, enerjide Rusya'ya olan bağımlılığını azaltabilmek amacıyla bölge aktörleri ile iş birliği yapma isteğini ortaya koymaktadır.

Doğu Akdeniz'deki fırsatların artması Türkiye'nin AB ile çatışmasına, kötü giden ilişkilerde risk alma potansiyelini arttırmasına neden olmaktadır. Ancak bölgedeki tehdit unsurları Türkiye açısından risk almanın sağlayacağı faydalar ile kıyaslandığında maliyetlilerin olacağını da göstermektedir.

Doğu Akdeniz'deki fırsatların artması ve bölgedeki yeni iş birliklerin de etkisi ile Türkiye'nin AB ile çatışmasına neden olmaktadır. Türkiye AB ile ilişkilerin kötüleşmesi nedeniyle ortaya çıkan maliyeti, bölgedeki fırsatlar ile kapatmaya çalışmaktadır. Ancak bölgede yaşanan Kıbrıs sorunu gibi riskler Türkiye açısından maliyetin artmasına neden olmaktadır. Bu durumda Türkiye'nin artan maliyeti kapatmak amacıyla AB ile uzlaşması, iş birliği kurması söz konusu olmaktadır. Çalışmada rasyonel aktör modeline göre Türkiye'nin Akdeniz politikası aşağıdaki şekilde kavramsallaştırılabilir:

Maliyet>fayda=Türkiye'nin AB ile uzlaşması

Fayda>maliyet=Türkiye'nin AB ile çatışması

Araştırmanın hipotezi; "2018-2020 yılları arasında Türkiye'nin Akdeniz politikası AB ile ilişkileri olumlu etkiler" şeklinde oluşturulmuştur.

Teoriyi test edebilmek amacıyla hipotez iki farklı şekilde oluşturulabilir:

H1: Akdeniz'de maliyetlerin artması durumunda Türkiye AB ile uzlaşır.

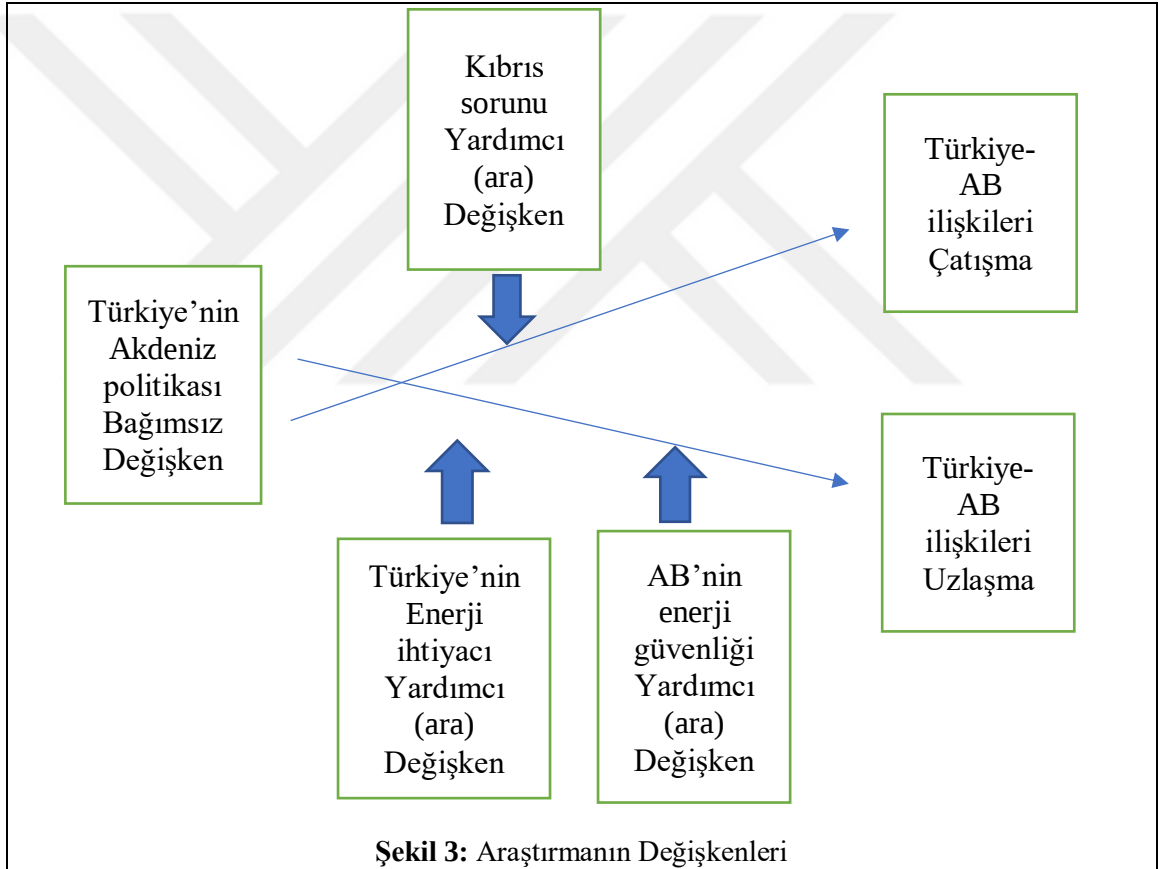
H2: Akdeniz'de faydaların artması durumunda Türkiye AB ile çatışır.

Buna göre **Error! Reference source not found.**'te görüldüğü üzere araştırmanın değişkenleri;

Bağımlı değişken; Türkiye-AB ilişkileri,

Bağımsız değişken; Türkiye'nin Akdeniz politikası,

Yardımcı (ara) değişkenler ise; Türkiye'nin Akdeniz politikasına etki eden Türkiye'nin enerji ihtiyacı, AB'nin enerji güvenliği ve Kıbrıs sorunudur. Ara değişkenler Türkiye'nin AB ile çatışmasını ve uzlaşmasını etkilemektedir. Türkiye'nin enerji ihtiyacı ve AB'nin enerji güvenliği, Türkiye'nin AB ile uzlaşmasına neden olurken, Kıbrıs sorunu ise çatışmasına etki edebilmektedir.

Error! Reference source not found.'te görüldüğü üzere; Türkiye-AB ilişkileri bölgedeki gelişmeler doğrultusunda çalışmanın ara değişkenleri olan AB'nin enerji güvenliği, Türkiye'nin enerji ihtiyacı ve Kıbrıs sorunu çerçevesinde bir değerlendirme yapılmıştır. Elde edilecek veriler ile dış politikada rasyonel seçim teorisine dayanarak bir fayda/maliyet analizi yapılarak, faydanın maliyetlerden fazla olması durumunda Türkiye-

AB ilişkilerinde çatışma olacağı, maliyetlerin faydadan fazla olması durumunda ise Türkiye-AB ilişkilerinde uzlaşma olacağı ortaya konmaya çalışılmıştır.

Doğu Akdeniz’de bulunan yeni enerji kaynakları Türkiye açısından bir fırsat olarak görülebilir. Zira enerji kaynaklarının AB pazarlarına nakli için Türkiye üzerinden gerçekleştirilecek boru hattı projesinin diğer seçeneklere göre en avantajlı olduğu belirtilebilir. Bu durum Türkiye açısından maliyeti düşürebilecek bir etken olduğu kadar, AB ile olan ilişkilerde pazarlık konusu yapılabilecek ve uzlaşmaya gidilebilecektir.

GKRY ise bölge ülkeleri ile imzaladığı MEB anlaşmaları ile deniz ve enerji alanları paylaşımında çekişmeleri başlatan taraf olmuştur. Türkiye ise kendi MEB’ini ilan etmemiş ve sadece KKTC ile anlaşma imzalayarak kendi aleyhine bir durum oluşturmuştur. GKRY bu durumdan faydalanarak, AB ülkelerindeki girişimlerini sürdürmüş, AB desteği ile kendi doğalgaz boru hattı projesini hayata geçirmeyi planlayarak Türkiye’yi saf dışı bırakmak istemiştir. GKRY bir anlamda Türkiye ve AB arasındaki gerginlikleri kendisi için fırsata çevirmeye çalışmıştır. Bu durum Türkiye açısından risk oluşturan ve maliyeti arttırıcı bir etken olarak düşünülebilir ve AB ilişkilerinde çatışmalara yol açabilir.

İsrail ise bölgeden çıkarılacak gazın Yunanistan üzerinden naklini istese de bunun çok maliyetli olmasından dolayı yönünü Türkiye’ye çevirmektedir. Türkiye’nin jeopolitik konumu, Doğu Akdeniz’e yakınlığı nedeniyle doğalgazın Avrupa’ya taşınması için en iyi alternatif olması, İsrail’in Türkiye ile iş birliğine girmesini zorunlu hale getirmektedir. Bu durum Türkiye ile AB ilişkilerine olumlu yansımalar yapabilecektir. AB üyelerinin enerji ihtiyacını bu şekilde daha uygun maliyetlerle karşılama olanağına kavuşabilecek, aynı zamanda AB’nin enerji güvenliği de sağlanmış olacaktır.

Türkiye’nin Mısır ve GKRY’nin aralarında yapmak istedikleri anlaşmaya engel olma isteği, anlaşmanın uluslararası hukuka aykırılığını öne sürmesi ilişkilerde gerginliğe neden olmaktadır. Türkiye adanın temsilcisi olarak GKRY yanında KKTC’nin de görülmesi gerektiğini, böyle bir anlaşmanın Türkiye ve KKTC’nin haklarına zarar vereceğini kabul etmektedir. Bu taleplerine rağmen GKRY ve Mısır 2003 yılında sınırlandırma anlaşmasını imzalamışlardır. Bununla yetinmeyen GKRY, MEB ilanını 1 Nisan 2004 tarihinde BM’ye bildirmiş, 1 Mayıs 2004 tarihinde ise Kıbrıs adasını temsilen AB’ye üye olarak, sorunu uluslararası alana taşımıştır. Bundaki amacının AB tarafından

desteklenmek olduğu belirtilebilir. Bu girişimler Türkiye açısından tehdit unsuru olarak görülebilir ve AB ile olan ilişkilerinde çatışmalara neden olabilir. Ancak Doğu Akdeniz'deki enerjinin AB'nin enerji bağımlılığını tamamen bitirmeyeceğı belirtilmektedir ( st n, 2016:3). Buna rağımen AB'nin kaynak eşitliliğı bakımından bölge kaynakları önemli bir unsurdur. Bunu sağılayabilmesi için de Kıbrıs sorununun çözümlenmesi zorunlu görülmektedir. Bu durumun Türkiye için avantaj sağılayacağı ve AB ile olan ilişkilerde uzlaşmaya gidilebileceğı sonucuna ulaşılabilir.

3. BÖLÜM

AKDENİZ'İN JEOSTRATEJİK ÖNEMİ VE BÖLGEDEKİ FIRSATLAR/ RİSKLER

3.1. AKDENİZ'İN JEOSTRATEJİK ÖNEMİ

Akdeniz Şekil 4'te görüldüğü üzere Malta Adası ile Tunus'un kesiştiği bölgenin sol tarafında Batı Akdeniz, sağ tarafındaki kısım ise Doğu Akdeniz olarak iki bölge halindedir. Doğu Akdeniz bölgesi birden fazla bölgesel gücün yer aldığı, güç dengelerinin polarizasyonu bakımından kendi bölgesi dışında başka bölgelere nüfuz edebilecek konumda önemli bir bölgedir. Şekil 4'te görüldüğü üzere, Türkiye, Suriye, Mısır, Filistin-Gazze Yönetimi, Lübnan, KKTC, Libya, Yunanistan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY)'nin bulunduğu Doğu Akdeniz devletleri, güç birimleri farklı olsa da bölgenin tamamına etkide bulunabilmektedir.

Şekil 4: Akdeniz Bölgesi [Google Haritalar, 2021]

Türkiye'nin diğer devletlerle kıyaslandığında Doğu Akdeniz'de sahip olduğu kıyı şeridi 569 mil ile en uzun olanıdır. Bu durumun Türkiye'ye bölgede önemli bir avantaj sağladığını ve AB ile ilişkilerini de etkileyecek bir unsur olduğunu söylemek mümkündür. Mısır ise Türkiye'den sonra 522 mil ile ikinci en uzun kıyı şeridine sahiptir. Daha sonra İsrail 128 mil, Lübnan 107 mil, Suriye ise 95 mil bölgede kıyı şeridine sahiptir (Yaycı, 2012:2).

Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarının birleşiminde yer alan Akdeniz, özellikle Doğu Akdeniz sahip olduğu konumu ile tarih boyunca önemini korumuştur. Bölgenin ticaret ve göç yollarının üzerinde olmasından dolayı sahip olduğu jeostratejik önemi, günümüzde potansiyel enerji merkezi olarak daha fazla artmıştır. Doğu Akdeniz'in coğrafi özelliklerinden dolayı bulunduğu kıyı şeridi Mezopotamya, Mısır, Ege, Arabistan ve Anadolu arasında karayı bağlayan bir köprü konumuna gelerek, denizciliğin gelişmesi ile birlikte ulaşım koridoru ve deniz ticaret merkezi haline gelmiştir (Girgin, 2006:9).

Dünyada güç odağı durumuna gelmek isteyen her devletin Akdeniz'de rol kapma isteği bulunmaktadır. Dolayısıyla bölgeye kıyısı olan devletler ile olmayan devletler deniz güçleri ile bölgeyi takip altındadır. Aynı zamanda Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)'da deniz kuvvetleri ile bölgedeki durumu sürekli takip etmektedir. Akdeniz'e kıyısı olmayan ülkelerin güçleri de sahnede yer almaktadır. Bölgedeki her türlü icraat ve girişim, bölgenin denetim altında tutulmasının bir neticesi olmaktadır. Bölgedeki denizel alanların paylaşımı üzerinde ihtilaflarda devam etmektedir. Akdeniz güvenlik açısından olduğu kadar bölgedeki hidrokarbon rezervleri ile de önemli olduğundan, denizel alanların sınırlarının belirlenmesi önemini korumaktadır.

Üç kıtayı buluşturan bir kavşak konumunda olan Doğu Akdeniz, konumu ve barındırdığı enerji kaynakları ile geçmişten bugüne pek çok gerilime sahne olmuş, dünyada deniz ticaretinin kritik noktaları arasında yer alarak, ekonomik ve siyasi anlamda dünyadaki önemli stratejik bölgeleri arasında yer almıştır. Bölgenin jeostratejik önemi aynı zamanda enerji koridoru rolü ile de ön plana çıkmaktadır. Bölgenin sahip olduğu uzun kıyı şeridi, limanlar ile güvenli geçiş güzergahlarının Kuzey Afrika ve Ortadoğu enerji kaynaklarının başka ülkelere taşınmasında önem arz etmektedir (Kedikli ve Çalağan 2017: 120-138).

Ortadoğu ve Hazar Bölgesi coğrafyasında enerji rezervleri ile bunların nakledildiği boru hatlarının kontrolünde stratejik öneme sahip olan Akdeniz bölgesi, Ortadoğu'da yaşanmış çatışmalarda ve kriz dönemlerinde de önemli işlevler üstlenmiştir. Örnek vermek gerekirse, Lübnan'da 1980'li yıllarda gerçekleşen olaylarda ABD vatandaşlarının tahliyesi Kıbrıs üzerinden gerçekleştirilmiş, Körfez Savaşları sırasında İngiltere ve ABD tarafından Irak'a yönelik düzenlenen hava operasyonlarında da Kıbrıs Adası kullanılmıştır (Şeker, 2014: 45-46).

3.1.1. Doğu Akdeniz'in Stratejik Önemi

Doğu Akdeniz'in deniz ticaretinde Süveyş Kanalı önemli bir ticari kavşak konumundadır. Dolayısıyla bölgedeki aktörler yanında AB, Çin Halk Cumhuriyeti, ABD ve Rusya Federasyonu'nun ilgisi bölge üzerinde yoğunlaşmaktadır. Süveyş Kanalı'nın genişletilmesinden sonra günlük kapasitesinin iki katına çıkarılması ve geçiş süresinde kısılma nedeniyle bölgedeki deniz ulaşım hattını daha işlevsel konuma getirmiştir (Şeker, 2018: 211).

Yasadışı ve düzensiz göçler, yasadışı ticaret, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı, bölgede istikrarsız yönetimler, uluslararası organize suçlar, kitlesel imha silahlarının yaygınlaşması, fakirlik gibi tehlikeli unsurlar ve Sahra altı Afrika'sı ile Afganistan'a kadar yayılan kaos bölgeyi etkileyen temel özellikler olarak sayılabilmektedir. Bu açıdan Doğu Akdeniz çevresindeki tehditlere bir bariyer niteliğine sahip olmaktadır (Şeker, 2016: 121). Bunun yanı sıra askeri bağlamda bölge Ortadoğu'nun izlenmesi, gerek görüldüğünde operasyonlarda istasyon işlevi görebilmesi bakımından da önem arz etmektedir (Şeker, 2016).

Doğu Akdeniz konumu itibarıyla geniş bir coğrafyaya yayılmış olup, Avrupa pazarlarına ulaşım açısından bazı payandalara gerek duyulmaktadır. Payandalar ise deniz gücü ile yatırımlarla piyasalara ulaştırılması gereken ticari malların taşındığı deniz yollarının desteklenmesi sonucunda sağlanmaktadır. Aynı zamanda yaşam koşulları nedeniyle memleketlerinden kaçan ve sığındıkları ülkelerin elverişsizliği sebebiyle AB'ye sığınma girişimlerinde bulunan mültecilerin, bu ülkelere ulaşabilmelerinde son nokta olan Doğu Akdeniz, AB açısından kritik bir konuma haizdir.

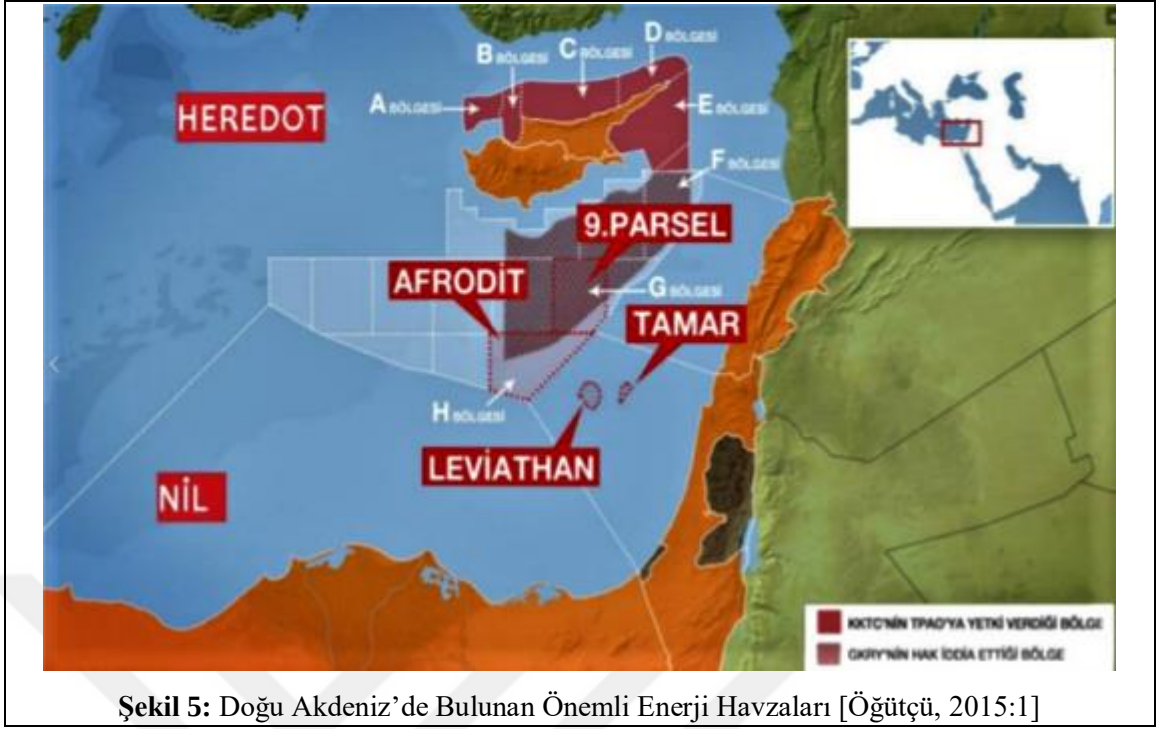
Doğu Akdeniz'in jeopolitik önemi yanında zengin enerji kaynaklarına sahip olması da önemini giderek arttırmaktadır. Hidrokarbon kaynaklarına yakınlığı ile Doğu Akdeniz'de Kıbrıs çevresinde keşfedilen yeni enerji sahalarının bölgesel enerji denklemini karmaşılaştırması ile bölge odak noktası durumuna gelmiştir. Petrol ve doğalgaz yatakları ile enerji kaynaklarının paylaşımı yanında bölgede deniz alanlarının paylaşımı da gündem olmuştur. Bu sebeple Doğu Akdeniz'deki kıyıdaş ülkelerin arasında deniz alanlarından kaynaklanan anlaşmazlıklar, bölgedeki tansiyonu yükseltmiştir (Ceyhun, 2014: 28-29).

Yeni keşfedilen hidrokarbon kaynakları ile Doğu Akdeniz’de Kıbrıs’ın çevresindeki alanda Şekil 5’te yer aldığı üzere dört enerji sahasının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu sahalar Kıbrıs’ın güneyindeki Afrodit sahası, Kıbrıs ile İsrail arasındaki Leviathan sahası, Kıbrıs ile Girit’in güneydoğusundaki Herodot sahası ile Kıbrıs ile Mısır arasındaki Nil sahasıdır (Aksoy, 2016: 1).

Küresel enerji haritasında keşfedilmiş ve keşfedilecek olan hidrokarbon kaynaklarıyla Doğu Akdeniz yeni bir alan olmuştur. Bu bölgedeki var olan karmaşıklığı tetikleyebilir, aynı zamanda kıyıdaş ülkelerin iş birliğine, güven ve istikrara neden olabilecek yeni bir durumun oluşmasını sağlayabilir (Karbuç, 2015: 44). Ancak bunun kıyıdaş ülkelerin mevcut sorunları nedeniyle kısa vadede gerçekleşmesi mümkün görülmemektedir. Zira Doğu Akdeniz’de yeni keşfedilen enerji kaynakları bölgede bazı sorunları da gündeme getirmiştir.

Doğu Akdeniz hem hidrokarbon kaynakları bakımından zengin hem de Hazar ve Ortadoğu’dan AB ülkelerine enerji iletiminde önem arz eden bağlantı noktasıdır. Bu nedenle mevcut ve plan aşamasından boru nakil hatları ile bölge enerji jeopolitiğinde önemli bir konuma sahiptir (Aksoy, 2016: 1).

Bölgede devam eden araştırma ve sondaj çalışmaları önemli hacimde olan enerji rezervleri varlığını güçlendirmektedir. Fakat rezervlerden yararlanılması bakımından bölge aktörleri arasında var olan ve ilgili enerji kaynaklarına yönelik sonradan oluşan ihtilaflar nedeniyle kaotik bir durum olduğu gözlenmektedir. Bölgedeki jeopolitik sorunlara, gazın çıkarılması ve nakledilmesine yönelik yeni problemlerde eklenmektedir. Doğu Akdeniz gazın Avrupa’nın enerji talebinin karşılanmasında arz çeşitliliği sağlayacak bir etken olarak yararlı olabilecektir. Bu açıdan gelecekte gerçekleşmesi muhtemel gelişmeler hızla ortaya çıkmaktadır (Şeker, 2018: 212). Dolayısıyla bölgedeki enerji kaynakları AB’nin enerji güvenliği açısından büyük önem taşımaktadır. Bu durum ayrıca Türkiye-AB ilişkilerini de yakından ilgilendiren ve etkileyen bir değişken olarak da değerlendirilmektedir.

Şekil 5: Doğu Akdeniz’de Bulunan Önemli Enerji Havzaları [Öğütçü, 2015:1]

Şekil 5’te Doğu Akdeniz’de bulunan önemli enerji havzaları gösterilmektedir. Bölge hem jeopolitik açıdan hem de enerji kaynakları bakımından zengin olduğundan, ülkeler arasındaki çatışmalar bakımından belirleyicidir. Keşfedilen yeni enerji havzaları nedeniyle bölgesel enerji savaşlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Bölgede enerji kaynaklarının paylaşımı yanında deniz alanlarının paylaşımı da önem kazanmıştır. Özellikle Doğu Akdeniz’de kıyısı bulunan ülkeler açısından bu daha önemli duruma gelmiştir (Ceyhun, 2014: 28-29)

AB enerji arz güvenliğini sağlama amacına yönelik Türkmenistan, İran ve Azerbaycan ile hedeflediği projelerin dışında önemli oranda Norveç ve Rusya’ya bağımlıdır. Ancak Norveç’in doğalgaz rezervleri hızla azalmaktadır. Dolayısıyla dikkatler yeni bir kaynak olarak Doğu Akdeniz’e yönelmektedir (Şeker, 2018: 213). Hollandalı Shell, İngiliz BP, Amerikan Exxonmobil, İtalyan ENI, Fransız Total gibi dünyanın dev enerji şirketlerinin yaptıkları girişimler bölgenin stratejik öneminin hızla arttığını göstermektedir (Smedley, 2016). Doğu Akdeniz rezervlerinden çıkarılan doğalgazın nakledilmesi farklı boyutların ve seçeneklerin değerlendirilmesini zorunlu kılan çok taraflı olan bir husustur. Bölgedeki rezervlerin faaliyet gösteren enerji şirketleri tarafından öngörüldüğü gibi zengin olması durumunda uygulamaya birden fazla seçenek alınabilir.

Doğu Akdeniz’de devam eden araştırma ve sondaj çalışmaları bölgedeki doğalgaz rezervlerinin önemli hacimde olduğunu gösterir niteliktedir. Fakat mevcut rezervlerden yararlanma hususunda bölgedeki aktörlerin arasında var olan ve kaynaklara yönelik olarak sonradan çıkan ihtilaflar kaotik bir duruma gelmiştir. Bölgedeki jeopolitik sorunların yanında gazın çıkarılması ve nakledilmesine yönelik teknik detaylar da yeni sorunların yaratılmasında etkili olmaktadır (Erhan, 2015).

Doğu Akdeniz’deki mevcut enerji kaynaklarının çıkarılması yanında pazara iletilmesinin de önemi büyüktür. Bu kapsamda elde edilen enerjinin tüketicilere iletilmesindeki alternatiflerden en düşük maliyette olan en güvenilir güzergâh olarak Türkiye düşünülmektedir. Enerji kaynaklarının Avrupa’ya nakledilmesi için Türkiye ile İsrail’in uzlaşmasının zorunlu olması nedeniyle 2013 yılından itibaren devam eden gizli görüşmelerin neticelenmesi 2016 yılındaki anlaşma ile olmuştur. Enerji arzının Avrupa pazarına nakledilmesi için üç olasılık vardır. İlk olasılık boru hattının Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nden Yunanistan’a uzatılarak inşa edilmesidir. Fakat bu seçenekte mesafe uzun olduğundan maliyet artmaktadır. Ayrıca deniz tabanı da boru hattı yapımı için uygun olmadığından, bu seçenek uygun görülmemiştir. İkinci seçenek ise, enerjinin İsrail-Ürdün- Suriye ve Lübnan güzergahı boyunca Arap Gaz Boru Hattından taşınmasıdır. Fakat bu seçenek de uzun olması ve bölgedeki çatışmaların sürmesi bakımından riskli görülmektedir (Demiryol, 2015a). Üçüncü seçenek olan bölgedeki enerjinin Türkiye’den geçen boru hattı aracılığıyla Avrupa’ya nakledilmesi en güvenli ve ekonomik seçenek olarak görülmektedir. Hattın Kuzey Kıbrıs ya da Ürdün- Suriye kıyısına paralel olarak yapılması durumunda da Türkiye zorunlu ve nihai kavşak olacaktır (Kedikli ve Deniz, 2015: 413). Bu durum Türkiye açısından önemli bir fırsat olarak değerlendirilebilir.

3.1.2. Doğu Akdeniz’deki Fırsatlar

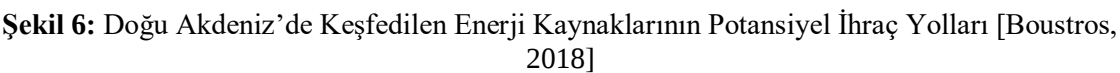
Doğu Akdeniz’de yapılan doğalgaz keşiflerine ilişkin çalışmalarda, ortaya konulan makalelerde, enerji rezervlerinin keşfinin bölgede iş birliğini sağlayarak devletler arası ilişkilerin iyileşmesini mi sağlayacak ya da bölgede gerilimlerin artmasına katkı mı sağlayacak hususunda ortak bir detay olarak dikkat çekmektedir. Bölge rezervlerinin sunduğu fırsatların ve risklerin analiz edilmesi ile bu hususlara bir nebze de olsa açıklık getirebilecektir. Bölgedeki doğalgaz keşiflerinin, bölge devletlerine sunduğu enerji arz güvenliği, refah artışı, bölge devletlerinin güvenliğine etkisi olabilecek iş birlikleri

dikkate alınarak, bölge ülkelerinin arasındaki problemlerin çözülmesi bağlamında bir bakış açısı ile konunun incelenmesinde yarar bulunmaktadır. Bu açıdan öncelikle enerji kaynaklarının bölgeye sunduğu fırsatların değerlendirilmesi, enerji kaynağının ithal edilmesi ile bölge devletlerinin enerji güvenliklerine ve ekonomilerine olan etkilerinin ele alınması gerekmektedir. Türkiye'nin enerji ihtiyacı ve AB enerji güvenliği bakımından bölgedeki doğalgaz enerji rezervleri önem arz etmektedir.

ENİ tarafından 2015 yılında Akdeniz'deki Mısır Zohr sahasını en büyük gaz rezervi olarak keşfedilmesi ve gazın iki yıl içerisinde Mısır ekonomisine katkısı bölge devletlerinin bölgeye ilgisinin artmasına neden olmuştur. Gaz sevkiyatının 2017 yılında başlamasıyla, Mısır enerjiye ulaşmada zorluk çektiği, enerji güvenliğinin bulunmadığı zorlu süreci geride bırakmış, ihracatçı pozisyonundan ithalatçı pozisyonuna gelmiş, bölgede Mısır'ın siyasi ve ekonomik nüfusu artmıştır. Bu nedenle bölgedeki diğer devletler ihale ve sondaj çalışmalarına ağırlık vermiş, bu durum bölgeye önemli enerji güvenliği ve refah artışı fırsatı sunmuştur. Enerjinin tamamını ithal eden ve bölge devletleri ile geçmişi problemlili olan İsrail ise Leviathan ve Tamar sahalarından keşfettiği gaz ile iç piyasanın ihtiyacını karşılamış, daha sonra Mısır ve Ürdün'e gazı ihraç etmiştir. Leviathan sahasındaki rezervin tahmini olarak 500 BCM (500 milyar metreküp) civarında olduğu belirtilmektedir (Öztürk, 2021). İsrail ve Mısır Enerji Bakanları yaptıkları ortak açıklamada, 2020 yılından itibaren Tamar ve Leviathan sahalarından çıkarılan gazın yaklaşık 85 milyar m³ kadarının Mısır'a ihraç edileceğini, anlaşmanın İsrail ekonomisine yaklaşık 19,5 milyar dolarlık bir katkı sağlayacağı ifade edilmiştir (Staff 2020).

Doğalgaz kaynaklarının keşfi bölge devletlerine yeni ihracat imkanları açmış ve devletlerin ekonomileri açısından önemli bir gelir olanağı sunmuştur. Enerji kaynağı öncelikle devletlerin iç taleplerini karşılamak amacıyla kullanılacak, daha sonra diğer bölge ülkeleri ya da Avrupa pazarına ihraç edilmesi söz konusu olacaktır. Fakat bunun gerçekleşmesi için itilafli olan bazı bölgelerdeki kaynaklara ilişkin devletler arasında mutabakat sağlanması, kaynakların enerji yolları hususunun belirlenmesi gerekmektedir. Rezerv alanlarda Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) ilanları, deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin farklı anlaşmalarla bölge devletlerinin arasında yaşanan gerilimler, enerjinin taşınması için gereken boru hattı projelerinin itilafli devletlerin sınırlarından geçme mecburiyeti, rezervlerin derin deniz yataklarında olması ya da başka pazarlara gazın taşınması için sıvılaştırma işleminin yapılmasının gerekli olması politik

Bölgedeki aktörlerin enerji merkezi olma isteği de göz önüne alınarak, bölgenin güvenli olması, siyasi istikrarın sağlanması, devlet ya da devletlerin bölgeyi etkileyebilme potansiyeli bulunan büyük güçlerle uyum içerisinde olmasının, bölgede barışın ve iş birliğini sağlaması beklenmektedir. Bölge devletlerinin pozitif diplomasi ve iş birliği içerisinde olmalarının sağlanması, bölgede özellikle East Med projesinin gerçekleştirilmesi için önem arz etmektedir. Bununla birlikte Türkiye ile anlaşmaya varılmadan Türkiye kıta sahanlığından ve potansiyel MEB içerisindeki bölgede herhangi bir devletin veya oluşumun projeyi gerçekleştirmesi de söz konusu değildir. Bu husus 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesinde de açıkça belirtilmiştir. Sözleşmedeki “Denizaltı Kabloları ve Boru Hattı Döşeme” hükmüne göre; sahildevletinin izni olmadan boru hattı ya da herhangi bir kablo sistemi kurulamaz (Güneş, 2007). Böylece Türkiye bölgedeki enerji kaynaklarının taşınması sürecinde, özellikle de bu kaynakların taşınmasına ihtiyacı olan bölge dışı aktörler açısından daha da önemli bir konuma gelmektedir. Dolayısıyla sürecin Türkiye’nin AB ile ilişkilerini etkileyen bir değişken olması da kaçınılmazdır.

Bölge devletlerinin enerjiyi sürekli ithal etmelerinden dolayı ihracat alt yapılarının olmaması nedeniyle dış piyasalara kaynak sevkiyatında yaşanabilecek olası zorluklar da bölge devletlerinin iş birliğine girmesini zorunlu kılmaktadır. Bu noktada LNG tesislerine sahip olan Mısır kilit ülke olarak kabul edilebilir. GKRY, İsrail gibi bölge ülkelerinin sahip oldukları kaynakları dış pazarlara açabilmesinde mevcut seçeneklerden en uygun olanı gazın Mısır'ın LNG tesislerinde sıvılaştırılarak deniz yolu ile taşınmasıdır. Bu durum Doğu Akdeniz enerji denkleminde Mısır'ı kilit aktörlerden biri yapmaktadır. Mısır ise bunun farkında olduğundan, GKRY, Yunanistan, İsrail gibi bölge aktörlerinin ve ABD, AB gibi küresel aktörlerin arasında siyasi anlamda ağırlığını arttırmıştır (Tagliapietra, 2017).

Bölgede doğalgazın keşfedilmesiyle bazı bölge ülkelerinin ekonomik ve siyasi iş birlikleri artmış, kaynakların dış pazarlara taşınması amacıyla aktörler kazan- kazan mantığı ile hareket etmişlerdir. Bu bağlamda Yunanistan ve GKRY ilk adımı atan taraf olarak, uluslararası arenada Meis ve Kıbrıs adası üzerinden yürütmüş oldukları haksız tezin kabul görmesi amacıyla bölge devletleriyle yakın ilişkilere girmişlerdir. GKRY, Mısır ile 2003 yılında, İsrail ile 2010 yılında MEB sınırlarının belirlenmesi amacıyla anlaşma imzalamış, bu şekilde bölgedeki iş birliğinin kurulmasının adımlarını atmıştır. Fakat bu devletlerin kendi aralarında imzalanmış olan MEB ilanları bölgedeki diğer aktörler olan KKTC, Türkiye ve Lübnan tarafından hoş karşılanmamış ve egemenlik haklarının ihlal edildiği ileri sürülmüştür. Bölgede bir yandan iş birliği içerisinde yakın ilişkiler sürerken, diğer yandan yapılan anlaşmaları tanımayan, gerektiğinde askeri ve siyasi adımların atılacağına ilişkin açıklamalar ile bir çıkmazın içine girilmiştir (Eran, 2018).

Sadece Kıbrıs adası ile çevresi değil, tüm bölgeyi içine alacak şekilde üretilecek kaynakların nihai tüketicilere ulaştırılabilmesi amacıyla en uygun maliyetli seçenek, gazın önce Türkiye'ye, buradan da mevcut boru hattı ile pazarlara ulaştırılmasıdır. Bu İsrail MEB'inde de çıkarılacak enerji için de geçerlidir. Her ne kadar Türkiye- İsrail ilişkilerinde son dönem sorunlar yaşansa da İsrail iş birliği yaptığı bazı Türk şirketleri ile Doğu Akdeniz'den çıkaracağı enerjiyi Türkiye'den Avrupa pazarlarına ulaştırmayı planlamaktadır. Havzadan çıkarılacak olan enerjinin Türkiye'den taşınması, ekonomik anlamda da Türkiye için kazanım olacaktır. Bunun Türkiye'nin son zamanlarda güvenli enerji merkezi olma politikası izlemesine de önemli katkıları olacağı ortadadır (Bilge

Adamlar Kurulu Raporu, 2013: 39). Bölgedeki enerji rezervlerinin Avrupa pazarına ulaştırılması hususunda Türkiye'nin önemli bir rolü olabileceği görülmektedir. Bu açıdan hem Türkiye'nin enerji ihtiyacı hem de AB enerji güvenliğinin sağlanması bakımından Türkiye AB ilişkilerine olumlu katkıları olabilecektir.

Teknolojinin ilerlemesiyle Doğu Akdeniz'de mevcudiyeti kesinleşen enerji kaynaklarının miktarında da artış olmaktadır. Bu sayede derin sulardan doğalgaz ya da petrol çıkarmanın maliyetleri düşmekte, yeni hidrokarbon kaynaklarının keşfedilmesi kolaylaşmaktadır. Bölgedeki rezervlere yönelik yapılan iyimser tahminler bağlamında, bölgedeki sahip olduğu enerji miktarının, mevcut tüketim miktarları da dikkate alınarak, Türkiye'nin 572 yıllık, Avrupa'nın ise ihtiyacı olan enerjinin 30 yıllık miktarını karşılayabileceği öngörülmektedir (Aksoy vd., 2016). Büyüklüğü bu derece olan enerji rezervi bölgedeki ve bölge ile ilgilenen aktörlerin iştahlarını kabartmaya yetecektir. Fakat bölgede yaşanacak olası bir gerginlik ekonomik potansiyele zarar verebileceği gibi siyasi sorunların yaşanmasına da neden olabilecektir. Türkiye'nin haklarını korumak için bölgedeki gelişmeleri iyi analiz etmesi, mevcut potansiyelden siyasal ve ekonomik olarak yararlanmaya çaba göstermesi gerekmektedir (Bilge Adamlar Kurulu Raporu, 2013: 40).

3.1.3. Doğu Akdeniz'deki Risk ve Tehditler

Doğu Akdeniz'deki enerji rezervlerinin arama, çıkarma ve işletme faaliyetleri bölgesel anlamda olduğu kadar küresel bazı risk ve tehditler içermektedir. Genel olarak, İsrail, Filistin ve Arap çatışmaları, Kıbrıs sorunu, Rusya ve ABD'nin bölgedeki çakışan çıkarları, Suriye iç savaşı, Doğu Akdeniz rezervlerine yakın olan çok sayıda ülkenin var olması nedeniyle bölgedeki ülkelerin deniz yetki alanlarına ilişkin anlaşmazlıkların ortaya çıkması risk ve tehdit unsurları olarak sıralanabilir. Bölgede keşfedilen enerji kaynaklarının bölge devletlerinin arasında iş birliği doğurma kapasitesi yanında bazı çatışmalar ve anlaşmazlıkları da ortaya çıkarma potansiyeli bulunmaktadır. Bölgede enerji kaynaklarının olduğu alanlarda bölge devletlerinin arasında kaynakların paylaşımı ve deniz yetki alanlarının sınırlandırılması bağlamında yaşanan anlaşmazlıklar, devletlerin ulusal çıkarları doğrultusunda kaynakları askeri ve siyasi gerilimlerin odak noktası durumuna getirmiştir. Kaynakların paylaşımında, kaynakların sunmuş olduğu siyasi ve ekonomik faydalar doğrultusunda aktörler arasındaki rekabet de artmıştır. Bölgede karşılıklı bağlılığa bağlı olarak yapılan iş birliği sonucunda katalizör işlevini

üstlenmesi beklenen kaynaklar, bölgede kronik hale gelmiş olan Kıbrıs sorunu gibi problemlerin derinleşmesine, enerjinin ticari boyutunun kronik sorunların gölgesinde kalmasına neden olmuştur. Doğu Akdeniz gibi çok aktörlü ve karmaşık bir bölgede devletlerin uyguladıkları dış politikalarının, güvenlik, ekonomi ve enerji politikalarının birbirinden ayrı şekilde değerlendirilmesinin mümkün olmadığı belirtilebilir.

Suriye’de 2011’den itibaren yaşanan iç savaş kapsamında ABD ve Rusya’nın bölgede güç otoritesi olabilmek için çekişmeye girişmişlerdir. Özellikle Suriye’nin Akdeniz’deki rezervleri de bu açıdan önemli bir etken olarak görülmektedir. Fakat Suriye’deki olayların çözüme kavuşturulamaması, sürecin nasıl biçimleneceğine ilişkin belirsizliğe neden olmaktadır. Bu durum Doğu Akdeniz’deki enerji rezervlerine yönelik süreçlerin aksamasına da neden olmaktadır (Çolak, 2019).

Suriye’de iç savaş nedeniyle merkezi hükümetin kontrolünden çıkan noktalar göz önüne alındığında, bunların daha çok hidrokarbon üretimi olan bölgeler olduğu görülmektedir. Şam yönetimi savaş öncesinde hidrokarbon üretiminin tamamını yaparken, 2015’te sadece %8’lik bir üretim alanına sahip olduğu görülmektedir. Aynı zamanda savaştan önce üretim yapılan kuyular geliştirilememiş, pek çoğu kullanılamaz duruma gelmiştir (Özkan, 2017).

Doğu Akdeniz bölgesi ekonomik ve siyasi istikrarın bulunmadığı, tarihi sorunlarla bütünleşmiş, heterojen toplum yapısında, din, ırk ve mezhep farklılıklarının sıkça devlet politikalarında kullanıldığı bir bölgedir. Bölge dolaylı olarak pek çok büyük gücün etkisi altındadır. Doğu Akdeniz’de Yunanistan, GKRY ve AB, rejime desteği, Suriye’deki üsleri ile Rusya, bölgede Şii unsurlarını koruyan İran ile süper güç ABD ile birlikte çok boyutlu bir denklem ortaya çıkmaktadır. Kaynakların bölgede oluşturduğu bir başka risk ise büyük aktörlerin çıkarları doğrultusunda, birbirlerinin etkisini sınırlandırmak amacıyla faaliyette bulunma çabasıdır.

Soğuk savaşın ardından uluslararası sistemde ön plana çıkan güç dengesi olgusu ile bölgede küresel aktörlerin güç kullanması özel bir önem kazanmıştır. Bu durum bölgede hakimiyet kurmak isteyen devletlerin ulaşmak istedikleri konuma gelebilmelerini stratejik ve askeri güçlerinin fonksiyonu durumuna getirmiştir (Topal, 2015: 120).

ABD’nin dünyanın tek kutuplu gücü olmak için girişimlerine Rusya’nın direnç göstermesi, AB devletlerinin entegrasyona yönelmesi, ekonomik alanda Çin’in süper güç

olmak için gösterdiği çaba, soğuk savaşın ardından tek kutuplu yapıyı yıpratran faktörler olarak görülebilmektedir (Çiftçi, 2012: 209; Çınar ve Göçer, 2014: 19). Rusya, AB gibi enerji imkanlarını yaptırım gücü olarak kullanan güçler ile Türkiye, Mısır, Suudi Arabistan, İran gibi bölgesel güçlerin etkileriyle sistemin tek kutupludan çok kutupluya evrildiği belirtilebilir (Yılmaz, 2008: 32).

Doğu Akdeniz’de ABD ile Rusya’nın enerji kaynaklarına yönelik olarak gerçekleştirdikleri güç mücadelesi girişimleri de dikkat çekicidir. Ülkelerin enerji politikalarında farklılıklar bulunmaktadır. Rusya, kendi doğalgazına bağımlı AB’nin söz konusu bağımlılığını ilgili devletler üzerinde baskı unsuru olarak kullanmayı, ABD ise ihtiyaç duyduğu enerjiyi farklı ülkelerden tedarik etmeyi, öz kaynaklarını koruyabilecek, rakiplerinin girişimlerine engel olabilecek stratejiler geliştirmeyi amaçlayan enerji politikası izlemeyi tercih etmektedir (Erol ve Demir, 2012: 22; Erbil, 2010: 42). Ortadoğu’daki otorite boşluğundan ABD’nin faydalanmasını önlemek isteyen Rusya, Suriye’de daha aktif olmayı tercih ederek, gerektiğinde askeri güç kullanmaktan çekinmeden enerjiyi siyasal güç unsuru gördüğünü net bir şekilde ortaya koymaktadır (Demir ve Tekir, 2017: 663).

Doğu Akdeniz’deki hidrokarbon rezervlerinin keşfedilmesinin küresel güçlerin dikkatini çektiği ortadadır. Daha önceki dönemde Ortadoğu ve Kafkaslarda enerji kaynaklarına egemen olabilme mücadelesi, bu süreç itibarıyla Doğu Akdeniz’de cereyan etmeye başlamıştır. Rusya gelirlerinin yarısını elde ettiği enerji ihracı nedeniyle buna bağımlı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu bağlamda ihrac pazarlarındaki olası rekabet alternatiflerini de ciddi bir tehdit olarak görmektedir. Doğu Akdeniz enerjilerinin AB ülkelerine ihrac edilmesi sonucunda, AB’nin Rusya’dan aldığı doğalgaza önemli bir alternatif olabileceği görülmektedir (Cohen, 2016). Rusya açısından enerji ihrac pazarlarının kaybedilmesi ekonomik anlamda çöküş olabileceği için, bölgede rakip olabilecek gelişmeleri denetiminde tutma çabası içerisinde (Mironova, 2015). Bunu sağlayabilmek için DEAŞ terör örgütü eylemlerini öne sürerek, gerçekte AB ile diğer enerji ihrac pazarlarının kendisine bağımlılığını kaybetmemek için, Doğu Akdeniz’de askeri varlığını tahkim yoluna gitmiştir (Atun, 2013). Rusya bunların yanı sıra askeri iş birliğini geliştirmek amacıyla GKRY ile görüşmelere başlayarak, Doğu Akdeniz’de etkin kalıcı güç olma amacını gütmektedir (Yıldırım, 2016: 6).

ABD ise kendi topraklarında bulunan kaynaklardan kaya gazı üretiminin artmasıyla elde ettiği olanaklarla dünyadaki en büyük ihracatçı olma olanağı bulunmasına rağmen, Doğu Akdeniz'deki aktif rolünü bırakmış değildir. Doğu Akdeniz'deki enerjinin AB ülkeleri için Rusya doğalgazının alternatifi olması nedeniyle, ABD bölgenin stratejik öneme haiz olduğunu görmektedir. Söz konusu enerji rezervlerinin keşfinde Amerikan Noble enerji şirketinin önemli katkıları bulunmakla birlikte, Leviathan sahada %40, Afrodit sahada %70, Tamar sahada ise %36 ortaklık payları nedeniyle Doğu Akdeniz enerji kaynaklarına ABD'nin verdiği önemi göstermektedir (Karagiannis, 2016). Bu gelişmeler araştırmanın değişkeni olan AB enerji ihtiyacının karşılanması bakımından risk oluşturmaktadır.

ABD'nin izlediği politika Rusya'nın AB'ye gaz ihracına yönelik projelerini engelleyerek Rusya'nın etkinliğinin azaltılması, bu sayede sistemi kendi denetimine almak çabasını kapsamaktadır. Rusya'nın ihraç pazarları açısından tehdit unsuru olarak gördüğü Doğu Akdeniz kaynaklarının çıkarılması veya ihracını önleme suretiyle ihracatçı konumunu devam ettirebilmek amacıyla elindeki olanakları kullanabileceği beklenmektedir. ABD ise bunun aksine Rusya'nın AB'nin en büyük gaz tedarikçisi olmasının etkinliğini azaltabilmek için, bölgedeki rezervlerin çıkarılması ve ihracına yönelik girişimleri ve projeleri destekleyebileceği öngörülmektedir. Bunun yanı sıra ABD AB ülkelerine LNG satışı ile Rusya'ya bağımlılığın azaltılması, bu sayede Rusya'nın AB üzerinde olan siyasal baskısının kırılması amaçlanmaktadır (Tsafos, 2016).

3.2. DOĞU AKDENİZ JEOPOLİTİĞİNDE ENERJİ VE KÜRESEL GÜÇLER

Doğu Akdeniz, Türkiye, Filistin, İsrail, Mısır, Suriye, Lübnan, GKRY ve KKTC'nin deniz alanlarını ortak paylaştıkları kıyı bölgesi şeklinde tanımlanmaktadır (Ceyhun, 2014: 32). Tarih boyunca Kuzey Afrika ve Hint ticaret yollarının denetimini, ayrıca Rusya'nın güneye inmesine engel olmayı amaçlayan küresel güçler açısından Doğu Akdeniz bölgesi menfaat çatışmalarının olduğu bir alan olmuştur. Küresel güçler için 20.yüzyıla kadar Doğu Akdeniz dünyanın ticaret merkezi olarak önem arz ederken, Birinci Dünya Savaşı ile enerji kaynakları ile önem kazanan stratejik bir bölge durumuna gelmiştir. Bu bağlamda Doğu Akdeniz'in üzerinden hedeflerine ulaşmayı planlayan küresel güçlerin Doğu Akdeniz'i geçmişteki gibi çıkar çatışmalarının olduğu bir alan durumuna getirdikleri görülmektedir (Yaycı, 2012: 6; Ediger vd., 2012: 77).

ABD ve NATO'nun soğuk savaş döneminde bölgedeki etkinliğinin yanında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin Mısır, Cezayir, Suriye gibi ülkeler üzerinde nüfuz oluşturmaya çabalaması, bölgenin uluslararası sorunların yaşandığı bir alana dönüşmesinde etkili olmuştur. Ayrıca AB'nin bölgedeki menfaatleri nedeniyle söz sahibi olmayı istemesi, ilerleyen zamanda AB Akdeniz İş birliği ile Barselona süreçlerinde de bölgeye olan ilgisini açıkça ortaya koyması, Doğu Akdeniz'de küresel mücadelelerin yaşanacağına ilişkin sinyal vermiştir. Günümüzde bölgedeki güç odaklarının giderek artması, bölgede sadece ABD'nin güç olmadığına göstergesidir (Yıldız, 2006: 617).

Günümüzde Doğu Akdeniz, ABD, AB, Rusya, Çin'in çıkarlarının çatıştığı, aynı zamanda uluslararası sorunların temelindeki bir bölge durumundadır. Barış ve istikrarın olmadığı, göçmen akınlarına, insan ticaretine açık, kitle imha silahlarının, etnik çatışmaların yaşandığı, terör gruplarının faaliyet gösterdiği Doğu Akdeniz'in güvenlik risklerinin bulunduğu, yoğun bölgesel kaosların yaşandığı, suların ısındığı coğrafya durumuna geldiği görülmektedir (Akt., Keser, 2012: 58).

Doğu Akdeniz'deki bu tür güvenlik risklerinin bulunmasına rağmen NATO bölgedeki yasadışı faaliyetlerin önlenmesi, barış ve istikrarın sağlanması amacıyla ABD'nin küresel terörle mücadelesi kapsamında 2001'den itibaren "Etkin Çaba Harekâtı" adıyla operasyonel faaliyetini bölgede devam ettirmektedir. NATO, özellikle yüksek tahribatı olan mühimmatın ve kitle imha silahlarının yayılımının önlenmesi, kontrol altına alınması için bölgedeki askeri operasyonlarını sürdürmektedir (Yaycı, 2012: 9). NATO tarafından yürütülen bu faaliyetlere Türk Silahlı Kuvvetleri de bölgenin enerji arz güvenliğini sağlama, denizlerin kontrol altına alınması amacıyla katılmaktadır. Türk Silahlı Kuvvetleri bu süreçte BM Lübnan Barış Gücü ve "Etkin Çaba Harekâtı" yetkilileri ile iş birliği içerisinde, bölgedeki güvenlik risklerinin ortadan kaldırılması için uluslararası faaliyetlere destek sunmaktadır (Bilge Adamlar Kurulu Raporu, 2013: 6). Türkiye'nin verdiği bu destek ABD'yle ittifak ilişkisinin ve bu ilişkiyi geliştirme isteğinin bir yansıması olmanın yanı sıra Türkiye'nin bölgede etkili bir aktör olma çabasının da bir parçasıdır.

Doğu Akdeniz, enerji koridorunun merkezi olup, enerji kaynaklarının dünya pazarlarına ihracında önem arz etmektedir. Bu nedenle Doğu Akdeniz'in enerji arz güvenliğinde küresel güçlerin odağında önemini koruyacağı belirtilebilir (Yıldız, 2008). Doğu

Akdeniz'in enerji güvenliği ve enerji arzı aşağıdaki gibi Jeopolitik teorilere göre ifade edilebilir:

“Mackinder'in kara hâkimiyeti teorisine göre Doğu Akdeniz, merkez bölgesine- kalpgâha- giden deniz ticaretinin odak noktasıdır. Mahan'ın deniz hâkimiyeti teorisine göre doğu ile batı arasındaki ticaret yolları üzerinde yer alan ve Karadeniz ülkelerinin dünyaya açılan tek penceresi konumunda bulunan Doğu Akdeniz, küresel ticarete çok önemli bir ağırlığa sahiptir. Douchet'in hava hâkimiyeti teorisine göre Doğu Akdeniz, Balkanlar, Orta Doğu ve Kafkaslar ile merkez bölgesinin güneydoğu kanadına havadan müdahale etme imkânı vermektedir. Spykman'ın kenar kuşak teorisine göre kenar kuşak ülkelerinden Yunanistan ve Türkiye ile doğrudan, Irak ve İran ile de dolaylı yoldan temas halinde olan Doğu Akdeniz, merkez bölgeyi çevreleyen kenar kuşağın önemli bir kısmını kontrol altında tutmaktadır” (Akt., Özgen, 2013: 104).

Jeopolitik yaklaşımları da dikkate alındığında Doğu Akdeniz'in batıya özellikle AB pazarına yönelik enerji arzı ve güvenliği bakımından uzun yıllar önemini muhafaza edeceği öngörülmektedir (Ediger, vd., 2012: 75). Özellikle araştırmanın değişkeni olan AB enerji güvenliği açısından Doğu Akdeniz'in önemini uzun dönem koruyacağı ortadadır.

4. BÖLÜM

TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİNDE AKDENİZİN YERİ

4.1 TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİNİN KISA TARİHÇESİ VE GÜNCEL DURUMU

İkinci Dünya Savaşı nedeniyle yaşanan acı tecrübenin tekrarlanmaması amacıyla, Avrupa ülkeleri iş birliği yapmak durumunda kalmıştır. Bu amaçla 1951 yılında Batı Almanya, Hollanda, Fransa, Lüksemburg, Belçika ve İtalya tarafından imzalanan Paris Anlaşması kapsamında kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ile ilk adım atılırken, aynı ülkeler 1957 yılında Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu ve Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurulmasında rol oynayan Roma Anlaşması'nı imzalamışlardır. Avrupa ülkeleri arasında başlayan ekonomik bütünleşme hareketi zaman içerisinde önemli bir yapı durumuna gelmiştir.

Türkiye ise İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı bloğunda yer almaktan yana tavır almış, NATO üyeliğine kabul edilmesinden sonra, Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) başvurarak önemli bir adım atmıştır. Türkiye-AB ilişkilerinin geçmişi oldukça uzun olup, her iki taraf açısından inişli çıkışlı bir süreci kapsamaktadır. Tarafların yaşadıkları gerginliklere rağmen, günümüze kadar birbirinden vazgeçmeyen Türkiye-AB birlikteliği ilk olarak Ankara Anlaşması ile başlamıştır. Türkiye 31 Temmuz 1959 tarihinde kalkınma sürecinin olumlu etkileneceği düşüncesi ile AET'ye üyelik başvurusunda bulunmuştur (Çayhan ve Ateşoğlu Güney, 1996:96). Yapılan incelemelerin ardından başvuruya ilişkin olarak Topluluk Konseyi 11 Eylül 1959 tarihinde Türkiye ile görüşmelerin yürütülmesi için Komisyon'a yetki verilmesi kararını almıştır. Bu karar ile başlayan görüşmeler Ankara Anlaşması'nın imzalanmasına kadar dört yıl devam etmiştir (Ceyhan, 1991:23).

Türkiye'de bu süreç içerisinde 27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleşen askeri müdahale taraflar arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkilemiştir. Devamında kurulan koalisyon hükümetleri dönemindeki görüşmelerde AET'nin önerdiği tercihli ticaret anlaşması ise Türkiye tarafından reddedilmiştir. AET tarafından önerilen ticaret anlaşmasının arka planında ekonomik nedenlerin yanı sıra askeri müdahaleden sonra Topluluğun Türkiye'deki siyasal gelişmelerden dolayı duyduğu rahatsızlık nedeniyle sıkı ilişkilerden kaçınma isteğinin olduğu ifade edilmektedir (Çayhan ve Ateşoğlu Güney, 1996:97). Bu

nedenle Türkiye'nin kabul etmediği ticaret anlaşması yerine, gerçekleştirilen on müzakere sonucunda 25 Haziran 1963 tarihinde Türk hükümetinin ve Komisyon'un temsilcileri arasında Brüksel'de Ortaklık Anlaşması parafe edilerek, 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanmış ve 1 Aralık 1964 tarihinde anlaşma yürürlüğe girmiştir (Ceyhan,1991:23).

Ankara Anlaşması, taraflar arasında sıkı bağlar kurulmasını, Türkiye'deki ekonomik ilerleyişin hızlandırılması, Topluluk ile uyumlu olarak geliştirilmesini, bu sayede Türkiye ve Topluluk ekonomisindeki farkın azaltılmasını, gereken ekonomik yardımın da dikkate alınarak, Türk halkının yaşam seviyesini yükseltme çabasına Topluluğun vereceği destek sayesinde Türkiye'nin de Topluluğa katılmasını kolaylaştırmayı hedefler. Ankara Anlaşması gereğince Türkiye- AET ortaklığı süreci aşağıdaki gibi özetlenebilir (Ceyhan, 1991):

Hazırlık Dönemi: Bu süreç anlaşma gereğince 5 yıl öngörülmüş, ancak uzayan görüşmeler nedeniyle 1 Aralık 1964 ile 31 Aralık 1972 tarihlerini kapsayacak şekilde 8 yıl devam etmiştir. Bu süreçte tek taraflı olarak Topluluğun üstleneceği yükümlülükler doğrultusunda Türk ekonomisinin güçlendirilmesi ve Gümrük Birliği'ne geçişin hazırlanması taahhüt edilmiştir (Ceyhan, 1991:487).

Geçiş Dönemi: Katma Protokol'ün 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe girişi ile başlayan bu süreçte her iki taraf dengeli ve karşılıklı yükümlülükler esasına göre Sanayi ürünleri ticareti için Gümrük Birliği'nin kurulmasını amaçlamışlardır. Topluluk, rafine petrol ürünleri, pamukluk dokuma, pamuk ipliği dışında, Türk sanayi ürünlerinde gümrük kısıtlamalarını ve vergileri hemen kaldırırken, tarım ürünlerinin bir kısmında ithal kolaylıkları sağlamıştır. Buna karşılık Türkiye, AET sanayi ürünlerine karşı uyguladığı gümrükleri kademeli 12 yıl içerisinde kaldırmayı öngörerek, hassas sanayi ürünlerinde süreyi 22 yıla kadar uzatmıştır (Ceyhan, 1991:487).

Son Dönem: Bu dönem Ankara Anlaşması 5. maddesinde “*Son dönem gümrük birliğine dayanır ve Akit Tarafların ekonomi politikaları arasındaki koordinasyonun güçlendirilmesini gerektirir*” şeklinde vurgulanmaktadır.

Türkiye hazırlık dönemi süresince Topluluğa karşı yükümlülük altına girmemiştir. Geçiş döneminin başlamasına neden olan Katma Protokolü'nün Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'de onaylanması aşamasında Cumhuriyetçi Güven Partisi ve Adalet Partisi

üyeleri tarafından olumlu yönde oy kullanılırken, Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi üyeleri tarafından geçiş döneminde Türkiye'nin gelecek ekonomik yükümlülükler üstlenemeyeceği iddiası ile ret oyu kullanmışlardır (Çayhan ve Ateşoğlu Güney, 1996:99).

Türkiye, 1970'li yıllarda içinde bulunduğu siyasal ve ekonomik bunalımda Batıdan ve Topluluktan uzaklaşmıştır. Taraflar arasındaki ilişkilerde gerilim yaşandığı gibi ekonomik ve ticari yükümlülükler de dondurulma aşamasına gelmiştir. Türkiye'de 1980'de yaşanan askeri darbe ile demokrasi kesintiye uğramış ve Topluluk ile ilişkiler de soğukluk olmuştur. Bu dönem Yunanistan'ın Topluluğun parçası olması, Türkiye'nin üyeliğini zorlaştırmıştır. Türkiye'de 1983'te yapılan seçimlerle iktidara sivil yönetim geçmiştir. Başbakan Turgut Özal 1987 yılında AET için resmi olarak başvuru yapmıştır. Fakat Türkiye'nin içerisinde bulunduğu sosyoekonomik durumu ve AET'nin genişleme politikasının bulunmaması gibi nedenlerle ilerleme kaydedilememiştir (Ingmar, 2007:65).

Doğu Avrupa ve Orta Avrupa ülkelerinde 1990 yılından itibaren rejimler değişmiş ve bu ülkeler AB'nin bir parçası olmak istemişlerdir. Fransa ve Almanya AB'nin güçlü üyeleri olarak, bu ülkelerin üyeliklerini desteklemişlerdir. Bu sayede AB'nin genişleme süreci de başlamıştır (Nas, 2004:301). Türkiye ise bu süreçte AB'nin bir parçası olma isteğini sürdürmüştür. AB genişleme projesinin kapsamını "Gündem 2000" ajandasında açıklamıştır. Burada AB tarafından aday ülkeler iki gruba ayırmıştır. Estonya, Çek Cumhuriyeti, Slovenya, Macaristan, Güney Kıbrıs, Polonya ilk grupta, Letonya, Romanya, Bulgaristan, Litvanya, Slovakya, Malta ise ikinci grupta yer almaktaydı. Ajanda 1997 yılında Lüksemburg zirvesinde kabul edilerek, ilk grupta yer alan ülkelerle 1998 yılında, 2000 yılında ise ikinci gruptaki ülkelerle müzakereler başlamıştır. Estonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Letonya, Polonya, Litvanya, Macaristan, Slovenya ile 2002 yılında müzakereler tamamlanmış, 2004 yılında AB'nin parçası olmuşlardır. Bulgaristan ve Romanya ise 2007 yılında AB üyeliğine alınmışlardır (Örnek ve Taş, 2005:281).

Türkiye'nin üyeliğinde ise net bir gelişme olmamış, 1998 yılında yapılan Avrupa Konferansına katılmamıştır. Helsinki'de 1999 yılında yapılan zirvede Türkiye adaylık statüsüne alınmıştır. Helsinki Zirvesi ile Türkiye'nin aday ülke statüsü kazanması sonucunda, Türkiye-AB ilişkileri içinde bulunduğu kısır döngüden çıkarak düzgün ve

doğru işleyen bir gelişim çizgisine kavuşmuştur (Öniş 2004, s. 497). Türkiye-AB ilişkileri bir kesinlik ve netlik kazanmıştır (Balkır ve Soyaltın, 2018:155). Ancak zirvede Türkiye'nin üyelik görüşmelerine başlanacağı açıklanmasına rağmen, Helsinki zirvesi sonuç belgesinin analizinde adaylığın bir tür koşulluluk (*conditionality*) zeminine dayandırıldığı görülmektedir. AB üyeliğinde diğer adayların uyması beklenen Kopenhag Kriterleri yanında Türkiye'nin Yunanistan ile yaşanan uyuşmazlıkların ve GKRY ile Kıbrıs sorununun çözülmesi istenmektedir. Bir anlamda bunlar üyelik için ön koşul durumuna gelmiştir (Aksu, 2004:110). Bu açıdan sorun, Türkiye'nin AB üyeliği açısından bir risk faktörü haline gelmiştir.

Kıbrıs

Kıbrıs¹ Adası coğrafi konumu ile tarihte her dönem stratejik önemi bulunan bir ada olmuştur. Doğu Akdeniz'in merkezinde yer alan ada çevresindeki Anadolu, Kuzey Afrika, Suriye, Mısır bölgelerindeki değişim ve dönüşümlerden etkilenmekte, aynı zamanda bu bölgelerde değişimlere de neden olabilmektedir. Kıbrıs Adası doğu batı ticaretinde önemli bir nokta olmasının yanında sınırlarını genişletme hedefi bulunan devletler için de uğrak yeridir. Ada konumundan dolayı Anadolu, Asya, Afrika ülkeleri ile Avrupa ülkelerinden denizlerde çıkarı bulunanlarının rekabet alanı durumuna gelmiştir (Gündoğan, 2002:34).

Türklerin Kıbrıs Adasını ilk kez ele geçirmeleri Osmanlı Devleti zamanında olmuştur. 1571 yılından 1878'e kadar kesintisiz olarak 307 yıl adaya hükmetmişlerdir. İngilizler tarafından 1878 yılında adanın kontrol edilmesi nedeniyle Türklerin adadan kitlesel göçleri başlamış, adadaki demografik yapı Rumların lehine değişmiştir (Bostancı, 2015:320).

Türkiye'nin Kıbrıs politikası üç aşamada ele alınabilmektedir. İlk dönem Lozan Barış Antlaşmasındaki Kıbrıs'ın İngiltere'nin olduğu dönem (1923-1950), ikinci dönem bundan dolayı Yunanistan ile ilişkilerin bozulmaması için yaşanan dönem (1950-1955),

¹ Kıbrıs 1974'ten beri fiili (de facto) olarak ikiye bölünmüş ve günümüzde adanın kuzeyi KKTC, güneyi ise GKRY'dir. KKTC sadece Türkiye tarafından uluslararası olarak tanınmaktadır. Adanın güney kısmını fiili olarak Kıbrıs Cumhuriyeti yönetmekte, ancak hukuki (de jure) anlamda adanın tamamını yöneten devlet olarak tanınmaktadır. Tez kapsamında siyasi bir yan olmadan Kıbrıs, coğrafi bir ada olarak kullanılmıştır. Siyasi olarak ise KKTC ve Kıbrıs Cumhuriyeti ayrımı kullanılmıştır.

üçüncü dönem ise Kıbrıs sorununda Kıbrıs Türklerinin haklarının korunması amacıyla taraf olunan dönem (1955 ve sonrası) olarak kabul edilebilir.

Türkiye tarafından Yunanistan'ın Kıbrıs'ı ilhak etme düşüncesi için sunduğu ENOSİS karşılık 1955 yılından sonra Taksim tezi ileri sürülmüştür. Türkiye Kıbrıs Türklerini yalnız bırakmamış, İngiltere ve Yunanistan ile birlikte adadaki garantör devletlerden birisi olmuştur. Türkiye, Kıbrıs'taki Türklerin yok edilmesi, topraklarının alınması anlamında olan ENOSİS fikrini engellemek, adadaki Türklerin varlıklarını korumak amacıyla tüm gelişmeleri yakından takip etmeye devam etmiştir. Gereken durumlarda Kıbrıs'ta gerçekleşen tedhiş faaliyetlerine karşı garantör devlet olmasına dayanarak müdahale hakkını kullanmıştır. Kıbrıs Barış Harekâtı ile Türkiye'nin Kıbrıs Türklerinin mücadelesine katkı yaptığı ve adada oldu bitti ile Yunanistan'ın ilhakını engellemiş olduğundan bahsedilebilir (Kıralp, 2018:444).

Londra ve Zürih konferanslarında alınan karar doğrultusunda Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması kararlaştırılmıştır (Toluner, 1977:49). Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşu adadaki iki milletin nüfus oranına göre gerçekleştirilmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasında rol oynayan diğer bir anlaşma ise dört maddeden oluşan Garanti Anlaşması'dır. Anlaşmaya göre hak iddiası bulunan Yunanistan, İngiltere ve Türkiye'ye garantörlük statüsü verilmiş ve anlaşmanın ihlali durumunda da müdahale olanağı tanınmıştır (Özarslan, 2007: 48). Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşu 16 Ağustos 1960 tarihinde ilan edilmiştir. Birleşmiş Milletlere üyeliği ise 24 Ağustos 1960 tarihinde gerçekleşmiştir (Kaya ve Yeter, 2018:226-227). Anlaşmada her ülke için ayrı müdahale hakkının verilmesi bir anlamda Kıbrıs Barış Harekâtı (1974) için bir dayanak oluşturmuştur denilebilir. Bu bağlamda 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nın uluslararası bir anlaşmadan doğan hakkın kullanılması ve ilgili anlaşmanın yüklemiş olduğu sorumluluğun yerine getirilmesi olduğu görülmektedir. Bu nedenle Rum-Yunan yönetimi tarafından sürekli garanti anlaşmasına saldırıları olmakta, hakkın korunmasına ısrar edilmesi ve tek taraflı müdahale hakkından bir taviz verilmemesi durumunda anlaşma imzalamayacağını ileri sürmektedirler. Bu doğrultuda Makarios 1964'te tek taraflı olarak 1960 anlaşmalarının feshedildiğini açıklamıştır. Türkiye ise bunun üzerine başvuruda bulunmuş, 4 Mart 1964 tarihindeki kararın ardından Birleşmiş Milletler Barış gücü ordusunun kurulması kararı verilmiştir (Hasgüler ve Uludağ, 2004:161).

Lefkoşa'daki 1960 Garanti anlaşması ve İttifak anlaşması Türkiye'ye garantör devlet ve adada süresiz asker bulundurma haklarını vermiştir. Türkiye bu sayede Kıbrıs'ın geleceğinde belirleyici olma ve söz hakkına sahip olma olanağı elde etmiştir. Türkiye ve Kıbrıs Türk halkının aleyhine Kıbrıs'ın statüsünün değiştirilmesini yasaklayabilmiştir (Toluner, 1977: 86, 89).

Yunanistan'da 1967'de iktidarı ele geçiren Albaylar Cuntası 1974'te adayı karmaşada Yunanistan'a bağlamak amacıyla Cumhurbaşkanı Makarios'a darbe düzenlemiştir. Darbeden sonra iktidara 15 Temmuz 1974 tarihinde Nikos Sampson gelmiştir (Toluner, 1977: 259-268). Bu durum Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması demektir. Türkiye buna kayıtsız kalmamış, adaya anlaşmalara dayanarak, adadaki garantör devlet olma hakkının gereği olarak Türk halkına yapılan acımasız kıyıma karşı 20 Temmuz 1974 tarihinde savunma ve barış amaçlı olarak müdahalede bulunmuştur (Eroğlu, 1975: 58).

Türkiye'nin adaya müdahalesi ile birlikte Kıbrıs Türkleri fiilen ve etkin şekilde anavatanın güvencesine girmişlerdir. Bu sayede Türklerin hem can güvenliği hem de siyasi, kültürel ve ekonomik güvenlikleri sağlanmıştır. Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında Geçici Kıbrıs Türk Yönetimi yeni durumun hukuki olabilmesi, toplumda huzurun ve düzenin sağlanması için 13 Şubat 1975 tarihinde Kıbrıs Türk Federe Devleti kurulmuştur. Ancak Rum kesimi bunun Kıbrıs'ın toprak bütünlüğüne, bağımsızlığına ve 1960 anlaşmalarına aykırı olduğu fikrini ileri sürmüştür.

Adadaki iki toplum 1977-1983 yıllarında görüşmeler gerçekleştirilse de sonuç alınamamıştır. Birleşmiş Milletlerin 13 Mayıs 1983 tarihli bir kararında adada Rumların da egemenlik hakkının olduğu, işgalci güç olarak görülen Türk birliklerinin adadan çekilmesi gerektiği ve Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin sona erdirilmesi gerekliliği belirtilmiştir. Türkiye ve Kıbrıs Türk Federe Devleti ise kararı reddetmiş, 17 Haziran 1983 tarihinde Kıbrıs Türk Federe Devleti meclisi Kıbrıs Türklerinin adada self-determinasyon hakkının bulunduğunu ilan etmiştir (Arsava, 1996: 50). Türk kesimi 15 Kasım 1983 tarihinde elindeki tek seçenek olan self-determinasyon hakkını kullanarak, adanın kuzeyinde kendi bağımsız devletini kurarak dünyaya bildirmiştir. Bu sayede KKTC kurulmuştur (Hasgüler ve Uludağ, 2004:170).

Türkiye-AB ilişkilerinde Kıbrıs adasının da önemli etkisi olmuştur. Kıbrıs sorunun Türkiye'nin AB üyelik sürecini belirleyen değişkenlerden biridir. AB, adada çözümden

taraf olduğunu iddia etmekte, ancak bu iddiasını ele alabilmek için Türkiye ile ilgili ilerleme raporlarında, zirve sonuç belgelerini incelemek yerinde olacaktır. Bu doğrultuda AB evrensel hukukun yanında olduğunu iddia etse de bunu yaşama geçiremediği belirtilebilir. Kıbrıs sorununun çözümlenmesi amacıyla 2002 yılında hazırlanan BM belgesi dönemin BM Genel Sekreteri olan Annan tarafından hazırlanarak, taraflara kendi adı ile sunulmuş olan Annan Planı'dır. Plan dahilinde İsviçre Modeline dayalı iki toplumun tek federal yapıda birleştirilmesi öngörülmektedir. Son olarak 24 Nisan 2004 tarihinde beşinci defa düzenlenen ve taraflara sunulan Annan Planı, adada KKTC ve GKRY'de ayrı olarak referanduma sunulmuş, neticede Türk tarafının "evet" dediği, Rum tarafının ise "hayır" dediği bir sonuç alınmıştır. Referandum sonucu önemli olmaksızın AB'nin Rumların birliğe Mayıs 2004 tarihinde üye olacağı garantisini vermesinin, Rum tarafının "hayır" oyu vermesinde etkili olduğunu belirtilebilir. AB, burada Güney Kıbrıs'ı üyeliğe alarak, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşunu oluşturan anlaşmaları yok saymış, uluslararası hukuk yok saymanın yanında siyasi sorunları barındıran bir yapıyı bünyesine katarak, kendi prensiplerini de göz ardı etmiştir. Hukuki temelden yoksun olan bu uygulamaların KKTC ve Türkiye açısından geri götürülmesi mümkün görülmeyen bir süreci başlattığı ifade edilebilir (Oran, 2013:638).

AB üyelik süreci Türkiye'nin AB mevzuatına uygun şekilde kendi mevzuatını uyarlamasını gerektirmektedir. AB üyeliği için gereken kriterler arasında bulunun bu istek için Türkiye'de çalışmalar başlatılmıştır. Resmî Gazete'te 19 Mart 2001 tarihinde "*Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı*" diğer bir ifade ile Türkiye'nin AB mevzuatına uyum sağlaması için kendi mevzuatında yapılacak yapısal değişimlerin belgesi yayımlanmıştır (Baykal ve Arat, 2002:334). Bu doğrultuda 2004 yılına kadar reformlar hızla yapılmış, fakat 2005'ten itibaren reform çalışmalarının yavaşladığı yönünde AB'den eleştiriler gelmeye başlamıştır. AB raporlarında Türkiye'nin hukuki alanda ve uygulamalarda daha fazla yol alması gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Neticede Türkiye ile AB arasında 3 Ekim 2005 tarihinde tam üyelik müzakerelerine başlanması kararı verilmiş ve 35 başlıktan oluşan bir yol haritası hazırlanmıştır. AB müzakere sürelerinde bir standart yoktur. Bu tarihle birlikte Türkiye ile AB arasındaki müzakere süreci inişli çıkışlı olmuştur. Müzakere sürecinin aşamalarından sonra adaylık statüsü elde edilebilir (Palabıyık ve Yıldız, 2010: 89-92). Türkiye'nin bu tarihte başlayan

müzakere süreci 2006 yılından itibaren yavaşlamış ve duraklama noktasına kadar gelmiştir.

AB ile katılım müzakerelerinin başladığı süreçten 13 ay sonra Türkiye önemli bir buhran yaşamıştır. Türkiye'nin 2004 yılında Ankara Anlaşması'nı GKRY'nin de dahil olduğu AB üyesi on ülkeyi kapsayacak şekilde genişleten Ek Protokol'ü imzalamasının GKRY'yi tanıma anlamına gelmediğini belirten bir deklarasyon yayınlaması krize neden olmuştur (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2005). Türkiye, bu deklarasyon ile AB üyesi olan ve 1960'ta kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin adada yaşayan Türkleri temsil etmediğini ve gerçek ortaklık devleti olmadığını bildirmiştir. Buna karşılık AB yayınladığı bir deklarasyon ile Türkiye'nin Ek Protokol yükümlülüklerini yerine getirmesini belirtmiştir. Tarafların Türkiye'nin havaalanı ve limanlarını GKRY'ye açmadan Gümrük Birliği'ni AB'nin yeni ülkelerini de kapsayacak şekilde genişletmesi ile ilişkiler bozulmuş (Schimmelfennig, 2009) ve altın çağ sona ermiştir. Brüksel'de 14-15 Aralık'ta düzenlenen Avrupa Konseyi'nde Ek Protokol'ün uygulanması koşuluna bağlı olarak müzakereleri müktesebatin sekiz başlığı için askıya alma kararı alınmıştır. Avrupa Konseyi aynı nedenle herhangi bir başlığın geçici kapatılamayacağını da belirtmiştir. Bu tarih itibarıyla uyum maliyetlerinin artması ve demokratik koşulluluğun zayıflaması (Schimmelfennig ve Sedelmeier, 2019) nedeniyle Gümrük Birliği kapsamında ticari ve ekonomik bağlar korunmuş olsa da taraflar arasındaki siyasi ilişkilerin durma noktasına geldiği, dolayısıyla Türkiye'deki demokratik reformlarda yavaşlama olduğu belirtilebilir (Soyaltın Colella, 2020: 48).

Bunda Türkiye'nin politikaları yanında AB politikalarının da etkisi bulunmaktadır (Gözen, 2010:27). Türkiye'nin iç siyasetindeki önemli gelişmelerin yaşandığı 2006-2009 yıllarında Türkiye- AB ilişkileri de etkilenmiştir (Özcan ve Elmas, 2008:111). Özellikle Temmuz 2016'daki darbe girişiminden sonra Türkiye-AB ilişkileri ciddi oranda etkilenmiştir (Balkır ve Soyaltın, 2018:122). Avrupa Parlamentosu Temmuz 2017'de Türkiye ile AB arasındaki katılım müzakerelerinin *“16 Nisan'da referandumla kabul edilen anayasa değişikliğinin mevcut haliyle yürürlüğe girmesi halinde askıya alınması”* çağrısını yapmıştır. Avrupa Parlamentosu aynı zamanda Kasım 2016'daki kararında Türkiye ile müzakerelerin dondurulması çağrısını yapmıştır. Bunun hukuksal zemini olmasa da müzakerelerin askıya alınmasına ilişkin kararın dayanağı olarak Ekim 2005'te kabul edilmiş olan “Türkiye İçin Müzakere Çerçeve Belgesi” gösterilmiştir (Balkır ve

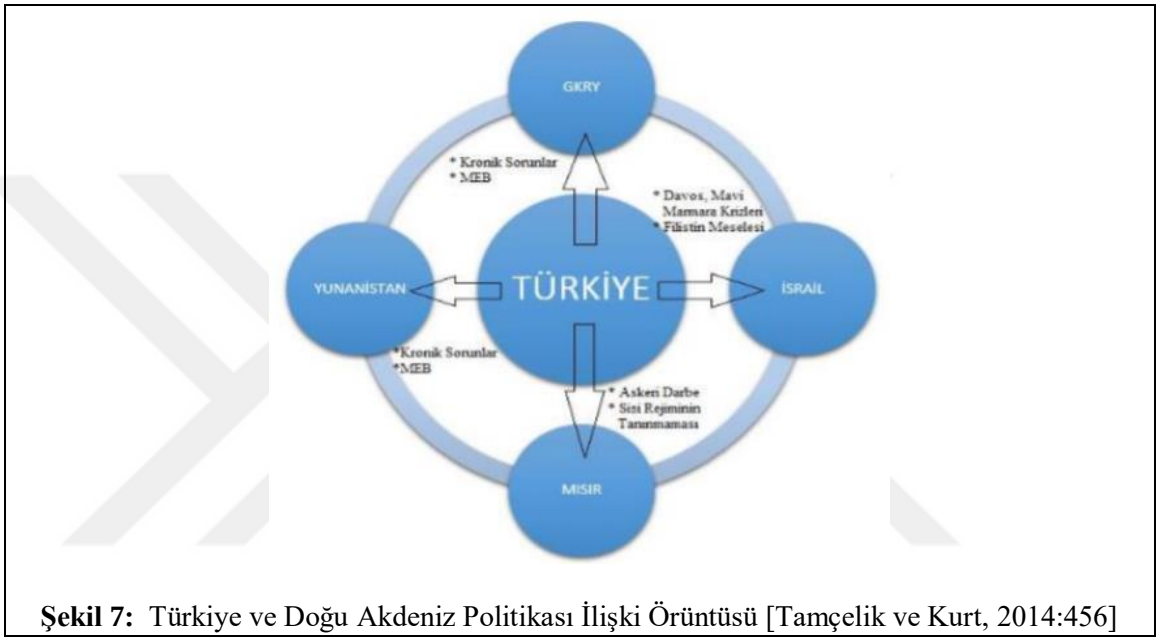
Soyaltın, 2018:125). Ancak taraflar arasındaki müzakerelerin fiili olarak durmuş olduğu belirtilebilir. Avrupa Parlamentosu kararının bağlayıcılığı olmasa da bir ülke ile genişleme müzakerelerinin dondurulması amacıyla yaptığı bu çağrı Türkiye-AB ilişkilerini önemli oranda etkileyebilecek niteliktedir (Balkır ve Soyaltın, 2018:126). Türkiye ile AB arasındaki inişli çıkışlı gelişmeler ışığında müzakerelerin 2000’li yılların ortasında başlamasına rağmen, günümüze kadar Türkiye’nin AB üyeliğinde olumlu herhangi bir gelişme olmamıştır. Zaman içinde sürece verilen toplumsal ve siyasi destek de azalmıştır (Soyaltın Colella, 2020:49).

4.2. AKDENİZ’DEKİ ENERJİ KAYNAKLARININ TÜRK DIŞ POLİTİKASINA ETKİLERİ

Günümüzdeki en önemli gündem maddeleri arasında enerji bulunmaktadır. Sanayi devriminin başlangıcından günümüze kadar uzanan küresel düzende enerji vazgeçilmez bir hammadde olma özelliğini korumaktadır. Yeni dünya düzeni enerjiye olan talebin artmasına neden olmaktadır. Türkiye, Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu üçgeninde yer alan jeopolitik konuma sahip ve uluslararası örgütlere üye bir ülkedir. Dolayısıyla sahip olduğu jeopolitik konumdan dolayı enerji boru hatlarındaki en güvenli köprü ve geçiş noktasıdır (Çomak, 2006: 71).

Türkiye’nin bölgesel ve bölge dışındaki pek çok ülkenin aktif olarak yer aldığı Akdeniz’deki çıkarlarını koruma amacıyla izlediği Akdeniz politikası üç unsur içermektedir. Bunlardan ilki, İsrail, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Türkiye’nin haklarının ihlal edildiği adımları kabul etmediğinin BM’ye bildirilmesi ve bölgedeki tek taraflı girişimlere izin verilmeyeceğidir. Bu Türkiye’nin bölgedeki haklarını koruyabilmesi bakımından önemli görülmektedir. İkinci unsur ise, Türkiye’nin sahip olduğu kıta sahanlığında sismik araştırma ve sondaj gemileri ile enerji arama faaliyetlerinde bulunmaktır. Bunun isabetli ve gerekli bir adım olarak yorumlanması mümkündür. Üçüncü unsur ise Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Libya ile imzalanmış olan deniz yetki alanlarının sınırlandırılması anlaşmalarındaki gibi, anlaşmalarla Türkiye’nin kendi münhasır ekonomik bölgesi ve kıta sahanlığının sınırlarını belirleyerek, diğer ülkelerin bu bölgelerde enerji kaynaklarını çıkarmaya yönelik olarak faaliyette bulunmasını engellemektir (Baker, 2017).

Türkiye açısından Akdeniz'in özellikle Doğu Akdeniz'in önemi, bölgeden çıkarılacak doğalgazın en güvenli şekilde Avrupa pazarına ulaştırılması ve Türkiye'yi etkin ve büyük doğalgaz ağlarının önemli bir parçası durumuna dönüştürmesidir. Türkiye'nin avantajına sonuçlanması muhtemel olan bu durumun stratejik planlama yapılarak, iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Türkiye'nin Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Rusya arasındaki ilişkilerde oynayacağı rol, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'daki güvenlik ortamının oluşmasında oldukça önemli bir etken olacaktır (Yaşar ve Yıldız, 2012: 313).

Şekil 7’de Türkiye’nin Doğu Akdeniz politikası ilişki örüntüsü gösterilmektedir. Türkiye’nin jeostratejik konumu ve enerji nakil hatlarındaki deneyimi, doğalgazın başta Avrupa pazarına ulaştırılmasında, Türkiye’nin önemini arttırmaktadır. Doğu Akdeniz’deki doğalgaz rezervlerinin Türkiye’nin mevcut boru altyapısı ile uluslararası pazara ulaştırılması alternatif ulaşım güzergahlarının yanında önemli bir maliyet avantajı oluşturmaktadır. Bu durum bölge ülkelerinin sahip oldukları doğalgaz kaynaklarını uluslararası pazara açmak istediklerinde zorunlu olarak Türkiye ile iş birliği yapmasını gerektirmektedir (Orhun, 2017: 46).

Türkiye, bölgedeki mevcut ve yapılması planlanan boru hatları nedeniyle enerji arz güvenliği bakımından en güvenli ülke konumundadır. Bu bağlamda Türkiye’nin bölgede enerji üssü konumunda olduğu ve Doğu Akdeniz’deki doğalgazın geçeceği alternatifi olmayan tek güzergahı olma özelliğini elinde bulundurduğu belirtilebilir.

Türkiye-AB ilişkilerinde 2020 yılı da gergin bir şekilde ilerlemiştir. Özellikle Doğu Akdeniz'deki gelişmeler, göçmen sorunu, Azerbaycan-Ermenistan çatışması, Libya'da yaşanan gelişmeler nedeniyle Türkiye AB'nin gündeminde yer almaya devam etmiştir. Avrupa Komisyonu tarafından Ekim 2020 Tarihli İlerleme Raporunda Türkiye'nin ilerlemediğini gerileme yaşadığı belirtilmiştir. Türkiye'nin dış politikasının Ortak Dış ve Güvenlik Politikası kapsamında olan AB öncelikleri ile zıt olduğu ifade edilmiştir. Doğu Akdeniz'de yaşanan gerginlikler, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kıbrıs MEB'inde Türkiye'nin hidrokarbon kaynaklarından yararlanma hakkına karşı çıkan eylemleri ve açıklamalarının raporlama döneminde arttığı belirtilmiştir. Yaşanan bu gelişmelerle birlikte AB üye ülkeleri liderleri Aralık 2020 zirvesinde Türkiye'ye karşı olası yaptırımların Mayıs 2021 ertelenmesini, mevcut yaptırımların ise genişletilmesi kararını almışlardır (Avrupa Komisyonu, 2020). Bu kapsamda Türkiye'nin bölgedeki konumunun Türk dış politikasına olan olumlu ve olumsuz etkileri, bölge ülkelerine ve AB ile olan ilişkilerine yansımaları ele alınacaktır.

4.2.1. AB ile İlişkilerde Akdeniz

Türkiye, Akdeniz'deki amacı sadece bölgedeki hakimiyetini korumak olan ABD kadar, onun karşısındaki tek güç dengesi olmayı isteyen AB için de önem arz etmektedir (Acartürk, 2005:315). Türkiye ve AB arasında bölgeye ve bölgesel politikalara yönelik resmi yaklaşımlarda ve anlayışta farklılıklar bulunmaktadır (Brasche, 2001). Türkiye'nin AB'ye aday ülke statüsüne kabul edilmesinden itibaren zaman içerisinde Akdeniz özellikle Kıbrıs sorununun gündemden hiç düşmediği, başlangıçta olmasa da ilerleyen zamanda üyelik için bir ön koşul konumuna getirildiği söylenebilir.

AB, Akdeniz'in biçimlenmesinde günümüzdeki en etkili unsurlar arasındadır. Bunun nedeni AB'nin bazı durumlarda Akdeniz'de Yunanistan gibi ülkelerin varlığına dayanarak Türkiye başta olmak üzere bölge ülkelerine baskı oluşturabilmesi, bazı durumlarda ise kendi kurumsal yapısının muhatap alma biçimi ile Akdeniz içeriğini şekillendirebilmesidir. AB, Portekiz gibi Akdeniz'e kıyaslı olmayan bir ülkeyi AB üyeliğine Akdeniz ülkesi statüsü ile kabul edebilmektedir (Akder, 1998:25). Bu bağlamda AB'nin kendine göre bir Akdeniz'i vardır, buna kimin dahil olacağını belirleme hususunda kendine inisiyatif tanımaktadır. Coğrafi realiteyi kendi çıkarlarına göre çarpıtan AB'nin Türkiye ve buna bağlı olarak Kıbrıs söz konusu olduğunda, ne derecede

adil ve gerçekçi olabileceği de tartışmalıdır. AB'nin 1990'lı yıllarda Kıbrıs sorununa ilgisinin artışı, 2000'li yıllardan itibaren belirgin şekilde Rumlardan yana olduğu ve Türkiye'ye karşı tavır aldığı görülmektedir. Türkiye'nin AB üyeliği sürecinde Kıbrıs'ı bir araç haline getiren AB'nin Türkiye'yi sıkıştırma gayreti olduğu ortadadır. Başlangıçta Türkiye'nin üyeliği bakımından Kıbrıs sorununu ön koşul olarak görmeyen AB, Türkiye'nin Helsinki zirvesinde üyeliğe adaylığını kabul ederken de bunu net bir şekilde ifade etmiştir. Fakat ilerleyen dönemlerde aşamalı olarak AB'nin Türkiye'nin üyeliğinde Kıbrıs sorununu engel haline getirdiği görülmektedir. Süreç içerisinde Türkiye'nin AB'ye üyelik isteğini canlı tutabilmek amacıyla Kıbrıs hususunda taviz vermesi için Türkiye'yi teşvik etmiş, bu sayede üyeliğin önünün açılacağına yönelik bir hava yaratılmıştır. Ancak Türkiye bu konudaki politikalarını esnettikçe mevzi kaybederken, AB ise mevzi kazanmış ve sonuç olarak Kıbrıs sorunu Türkiye'nin AB üyeliğinde bir ön koşul durumuna gelmiştir. AB daha da ileri giderek, taraf ülkelerle problemi olan ülkelerin AB'ye üye yapılmayacağına ilişkin kuralını ihlal ederek adanın temsilcisi olarak Rumları AB üyeliğine kabul etmiştir (Aksu, 2007:31-32).

AB'nin bölgedeki sorunların çözümlenememesinde etkili bir aktör olduğu belirtilebilir. Bunun temel nedeni olarak bölgesel enerji denkleminde AB'nin GKRY'ye verdiği destek gösterilebilir. GKRY, AB'ye üye olduktan sonra her adımında üyelik statüsünde olduğu Topluluğun adını kullanarak, uluslararası hukuk normlarına aykırı olan faaliyetlerini meşru kılma çabası içerisinde hareket ettiğinden taraflar arasındaki iş birliği ve güveni zora sokmaktadır. Aynı zamanda Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde AB'nin tavrı da öne çıkmaktadır. AB'nin Kıbrıs sorunundan hareketle her fırsatta Türkiye'den tavizler almaya çalıştığı ve bu tavrını günümüzde de açık ve örtülü şekilde ortaya koyduğu görülmektedir.

AB'nin bölgede yoğunlaşmasının temel nedeni enerjide Rusya'ya olan bağımlılığı ve bundan kurtulmak istemesidir. Tablo 1'de AB'nin yıllık enerji tüketimi ve ithalat tutarları verilmektedir. Görüldüğü üzere AB'nin enerji ihtiyacı yüksek olup, bu miktarın gelecekte artacağı öngörülmektedir. Doğu Akdeniz'deki yeni keşfedilen enerji sahaları ile birlikte AB'nin gelecekteki potansiyel enerji tedarikçisi olarak kabul edilen GKRY, AB'nin ihtiyacı olan enerjiyi sağlayabilmesi bakımından önemli görülmektedir. Bu nedenle Kıbrıs adasının AB'nin kendi çıkarları doğrultusunda vazgeçilemez stratejik bir alan olduğu belirtilebilir. Bu ortamda Rusya'nın da AB'nin bölgedeki girişimlerinden rahatsız

olduğu görülmektedir. Kıbrıs enerji kaynaklarının AB tarafından olumlu kullanılmasının enerji bağımlılığını azaltacağı hususu Rusya'nın çıkarlarına uygun düşmemektedir (Birsell ve Duman, 2015: 9). AB'nin yeni enerji kaynağı olan bölgede etkinliğini sürdürmek isteyen Rusya'nın İsrail ile yakın ilişkiler kurması da bölgeye olan ilgisini ortaya koymaktadır.

Tablo 1: AB'nin Yıllık Enerji Tüketimi ve İthalat Tutarları [British Petroleum, 2017:28-35]

AB'nin Yıllık Enerji Tüketimi (Milyar m ³)	Rusya'dan İthal Edilen Enerji (Milyar m ³)	İthalata Harcanan (Milyar Euro)
428.8	166.1	75

Sonuçta AB'nin Türkiye karşısında aleyhte bir tavır aldığı, Türkiye'nin çözüm adına geri adım atmasına rağmen daha ağır koşulları önüne koyarak, Türkiye'nin sorunun temel kaynağı olduğuna ilişkin bir tutum sergilediği belirtilebilir. AB ile ilişkilerde AB'nin genel olarak izlediği politikanın karşılıklı bağımlılık, enerji güvenliği başta olmak üzere güvenlik konularını içerdiği görülmektedir. AB aynı zamanda bölge ülkeleri ile ikili ilişkilerini arttırmaya, bölge ülkeleri için oluşturulan fonlar yardımıyla Akdeniz'de daha güçlü şekilde varlığını sürdürme çabasıdadır (Tınar, 1998:33).

Avrupa Birliği dünyada enerji tüketiminde ABD'nin ardından ikinci sırada yer almaktadır. Ayrıca toplam enerji tüketiminin yarısını dış kaynaklardan temin etmektedir. AB, enerjide petrol tüketiminin yüzde 81'ini, doğalgaz tüketiminin yüzde 54'ünü, katı yakıtların yüzde 38'ini yabancı kaynaklardan tedarik etmekte olup, dünya ithalat enerji piyasasında birinci konumda yer almaktadır. AB'nin enerji ihtiyacının artması ile birlikte, enerjide ithal bağımlılığın 2030 yılında yüzde 70'lere ulaşacağı öngörülmektedir (Pala, 2003).

4.2.2. Bölgesel Devletlerle Olan İlişkilere Etkisi

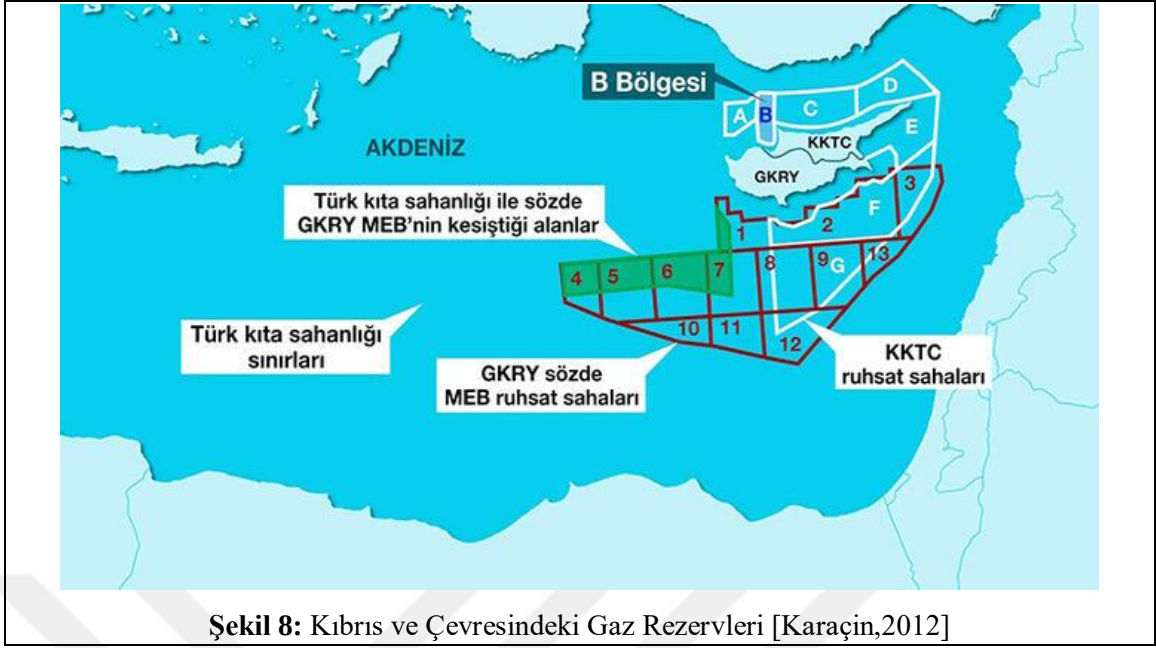
Bu başlık altında Türkiye'nin Akdeniz politikasının bölge devletleriyle ilişkilerine etkisine değinilecektir. Bu kapsamda KKTC, GKRY, Yunanistan, İsrail, Mısır, Suriye ile olan ilişkilere yer verilecektir.

4.2.2.1. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)

KKTC, Türkiye'nin bölgedeki dengeleri analiz ederek, gelişmeler doğrultusunda değerlendirmesi gereken konuların başında yer almaktadır. Adayı temsilen GKRY'nin AB'ye alınması adada KKTC'nin yok sayılmasının bir göstergesidir. AB'nin ihtiyaç duyduğu enerjinin önemli bir kısmının Akdeniz'den AB ülkelerine taşınması, bölgenin Avrupa yanında tüm dünya için önemini ortaya koymaktadır. Doğu Akdeniz, önemli bir geçiş güzergahı ve su yolları arasındadır. Kıbrıs'ın Hazar havzası ve Ortadoğu gibi enerji merkezlerinin ve buradan ulaştırılan petrol ve boru hatlarının kontrol altında tutulabileceği stratejik konumda olması nedeniyle, Doğu Akdeniz'i kontrol altında tutmak AB için önem arz etmektedir. Bu AB'nin Kıbrıs Adası'na ilgisini ortaya koyar niteliktedir (Doğu Akdeniz'de Enerji Keşifleri ve Türkiye, 2013: 40). Burada görülmektedir ki; AB enerji güvenliğini sağlamak için GKRY'yi AB üyeliğine kabul etmiştir. Kıbrıs adasının stratejik konumda olmasından dolayı bölgeyi kontrol altına almanın AB için önemli olduğu görülmektedir.

Türkiye'nin bölgenin kontrolünde söz sahibi olmasında münhasır ekonomik bölge belirlememesi ise oldukça önemli duruma gelmektedir. Münhasır ekonomik bölge bilindiği üzere, kıyı devletlerin ilan ettikleri esas hatlarından başlayarak, iki yüz deniz mili mesafeye kadar olan deniz yetki alanıdır. Doğu Akdeniz'de Türkiye münhasır ekonomik bölge ilan etmemiştir (Sönmezoğlu, 2016: 659).

Türkiye'nin enerji diplomasisinde Doğu Akdeniz'de bulunan enerji kaynaklarının önemli bir yeri vardır. Türkiye, Kıbrıs adası ve etrafındaki enerji kaynaklarında GKRY ve KKTC'nin hak sahibi olduğunu her zaman belirtmektedir. Türkiye ise Doğu Akdeniz'de çıkarılacak enerji kaynağının kullanımı ve uluslararası pazarlara ulaştırılmasında kilit role sahip ülkedir. Doğu Akdeniz'de GKRY ile yetki alanları sınırlandırması sorunu ise Türkiye açısından en önemli sorundur (Üstün, 2016: 7).

Şekil 8: Kıbrıs ve Çevresindeki Gaz Rezervleri [Karaçin,2012]

Şekil 8’de Kıbrıs adası çevresindeki gaz rezervleri, KKTC ruhsat sahaları, Türk kıta sahanlığı, GKRY tarafından ilan edilen ruhsat sahaları gösterilmektedir.

Batılı devletler için Kıbrıs Adası, Kuzey Afrika ve Doğu Akdeniz’de stratejik konumda ve enerji kaynaklarının kontrolü bakımından elverişli coğrafi konumda olması bakımından önem arz etmektedir. Türkiye açısından ise yarı kapalı deniz olması bakımından Doğu Akdeniz’de stratejik bölgesel varlığı ile ilişkilidir. Türkiye’nin Kıbrıs Adasını 2002 yılından itibaren bölgesel güç olma yolunda şekillenen dış politikasında uygulama alanı olarak gördüğü belirtilebilir. Bu bakımdan Türkiye’nin dış politikaları göz önüne alındığında, bölgesel güç olma siyaseti ile paralel Kıbrıs sorunun üzerinden milli çıkara dayalı dış politikaya dönüş yapıldığı görülebilir. Kıbrıs sorunu hem Türkiye’nin AB üyelik perspektifine hem de Doğu Akdeniz’de Kıbrıs’ın merkezi konumda yer aldığı stratejik bağlamı ve rekabeti etkilemektedir (Ulusoy, 2015: 141).

4.2.2.2. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY)

Doğu Akdeniz’in stratejik olarak en önemli noktası olan bir başka ifade ile gözetleme kulesi niteliğine sahip olan Kıbrıs Adası, geçmişte olduğu gibi günümüzdeki gelişmelerde de başat rolü oynamaktadır. Türkiye açısından Doğu Akdeniz ile Kıbrıs meselesi ulusal çıkar olduğu kadar ulusal güvenlik meselesi durumundadır. Başta Fransa olmak üzere AB adada siyasi çözüm yolu bulunmadan bölgedeki aktif olma isteğini GKRY’yi birliğe üye kabul etmek suretiyle göstermiştir (Hava, 2020). GKRY’nin tüm adayı temsilen AB üyesi

olması, yalnızca sorunun Türkiye açısından çözümü ve bölge politikaları açısından değil, Türkiye'nin AB üyelik süreci açısından da etkili bir unsur haline gelmiştir ve bu bağlamları tümü açısından göz önünde bulundurulması gereken bir belirleyendir.

Kıbrıs adasında geçmişten beri gelen sürtüşmenin adanın açıklarında doğalgaz rezervlerinin keşfedilmesiyle birlikte çözümleneceği beklenirken, gerilim daha fazla tırmanmıştır. Yapılan araştırmalar doğalgaz yataklarının deniz sınırlarının belirlenmesine, doğalgaz gelirlerinin adadaki halk arasında bölüştürülmesine ilişkin konularda yeni tartışmaların gündeme geldiğini göstermektedir. Doğu Akdeniz'deki doğalgaz sorunu BM nezaretinde 2011 yılından itibaren sürdürülen barış görüşmelerinin GKRY tarafından tek taraflı olarak 7 Ekim 2014 tarihinde askıya alınması ile boyut değiştirmiştir. GKRY buna neden olarak münhasır ekonomik bölge ilan ettiği alanlarda Türkiye'nin petrol ve doğalgaz arama çalışmalarını yaptığını, bunun GKRY tarafından kabul edilemezliğini ileri sürmüştür. Türkiye ise önceden Rumlar tarafından ilan edilen münhasır ekonomik bölge sınırlarına karşı tutum sergilemiştir. Konuyu Avrupa Konseyi'ne taşıyan Rumlar, alınan karar doğrultusunda Türkiye'yi Kıbrıs'ın münhasır ekonomik bölgesine ve denizlerdeki egemenliğine saygı göstermeye davet etmiştir (Demir ve Tekir, 2017).

GKRY, Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin dışında bölge ülkeleriyle 2003 yılından itibaren iş birliği anlaşmaları imzalarken, enerji şirketleri ile iş birliği içerisinde 2008 yılında araştırma ve sondaj faaliyetleri ile gündeme gelmiştir (Pamir, 2016: 373). GKRY, Doğu Akdeniz bölge ülkeleri ile imzaladığı münhasır ekonomik bölge anlaşmaları ile deniz ve enerji alanları paylaşımında çekişmeleri başlatan taraf olmuştur. Türkiye ise buna karşılık kendi münhasır bölgesini ilan etmemiş, herhangi bir şekilde BM'ye bildirimde bulunmamış, KKTC dışında bölge devletleri ile anlaşma imzalamamış olması aleyhine bir durum oluşturmuştur. GKRY ise Türkiye'nin bölge devletleri ile yaşadığı sorunlardan faydalanacağını düşünerek, başarısızlıkla neticelenen Kıbrıs müzakerelerinden sonra enerjiye ilişkin Avrupa ülkelerindeki girişimlerini devam ettirmiştir. Türkiye ve AB arasındaki gerginlikleri kendisi için fırsata dönüştürme isteği bulunan GKRY Cumhurbaşkanı Nikos Anastasiadis tarafından 2017 yılında Fransız Total ve İtalyan Eni şirketlerinin 6. Parsel üzerinde sondaj çalışmaları yapacağı belirtilmiştir. Aynı zamanda GKRY, İsrail ile beraber doğalgaz rezervlerini İtalya ve Yunanistan'a taşıma amacıyla çalışmalarını sürdürmekte, AB desteği ile Doğu Akdeniz'de doğalgaz boru hattı projesini

yapmayı planlamaktadır. Yapılan planlamalarda boru hattının deniz tabanının üç kilometre kadar aşağısından geçecek olması ve 1900 kilometre ile dünyanın en uzun hattı olması nedeniyle maliyetin çok yüksek olduğu görülmektedir. GKRY'nin amacı boru hattı projesi ile Türkiye'yi saf dışı bırakarak doğalgazı Avrupa'ya taşımaktır. Fakat hattın Türkiye'ye ait münhasır ekonomik bölgeden geçecek olması, ayrıca maliyetinin yüksek olmasından dolayı uygulanabilirliği oldukça düşük görülmektedir (Yılmaz, 2018: 3).

4.2.2.3. Yunanistan

Türkiye, jeopolitik konumu nedeniyle her dönem tehditlerle karşı karşıya kalmış, bunlardan rahatsızlık duymuştur. Yunanistan, 1919 yılından sonra Türkiye için bölgesel tehdit unsuru olmuştur. Yunanistan'ın tehditleri Türkiye'nin önemli bir bölge ülkesi ve aktörü olarak Yunanistan'ın yayılma sahası içinde bulunmasından kaynaklanmaktadır. Yunanistan, Türkiye ile sorun yaşayan devletler ile sürekli olarak ikili üçlü ittifaklar kurmuştur. Türkiye'ye karşı kriz politikası izleyen Yunanistan'ın bu politikası, Kıbrıs ve Ege hususunda sonuca ulaşamamasının göstergesi kabul edilebilir (Koç, 2005: 456-457).

Doğu Akdeniz'de enerji keşifleri ile birlikte, Yunanistan ve Türkiye arasında geçmişten itibaren yaşanan Ege Denizi konusunda deniz yetki alanı paylaşım sorununa Doğu Akdeniz'de eklenmiştir. Yunanistan'ın GKRY ile birlikte Doğu Akdeniz'de uluslararası alanda kabul ettirmek istediği deniz yetki alanı sınırlandırılması kapsamında, Türkiye'nin 104.000 km²'lik deniz alanını kaybedeceği öngörülmektedir. GKRY ile Mısır arasında imzalanan münhasır ekonomik bölge sınırlandırma anlaşması Türkiye tarafından 2 Mart 2004 tarihinde nota verilerek uyarılmıştır (Doğu Akdeniz'de Enerji Keşifleri ve Türkiye, 2013: 22).

GKRY ve Yunanistan tarafları, Türkiye ile Doğu Akdeniz'deki yeni anlaşmazlıkların zeminini oluştururken, bölgede uyumsuzluk sorunu yaşanmaktadır. Doğu Akdeniz'de enerji keşiflerinin ardından Yunanistan 24 Şubat 2005 tarihindeki notasında bölge devletlerinden biri olarak adaların kıyılarının münhasır ekonomik bölge sınırlandırmasının aynı düzlemde, eşit ilkelerle yapılmasını vurgulamıştır (Şafak, 2015). Yunanistan bu şekilde Türkiye'yi Doğu Akdeniz'de etkisiz kılmak amacıyla Kaşot, Girit, Rodos, Çoban, Meis hattını kıyı kabul etmektedir. GKRY ile beraber esas kabul ettikleri ortay hatların hukuka uygunluğundan kaçınarak, Türkiye'yi bölgede Antalya Körfezi ile sınırlandırarak, küçük kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge alanı içerisinde

bırakma çabası içine girmektedir. Yunanistan'ın tutumunun uluslararası hukuk normları ile bağdaşmaması yanında hukuki dayanağı da bulunmamaktadır. Yunanistan Mısır ile Meis Adası arasında kıta sahanlığı sınırlandırmasını yapmak amacıyla Meis Adası için kıta sahanlığı hakkı tanımlanmasını talep etse de bu gerçekleşmemiştir (Ertürk, 2017: 18). Bununla birlikte Yunanistan'ın AB üyesi olması, Türkiye'nin bölgeye yönelik politikaları ile AB üyelik süreci arasındaki dengeyi olumsuz yönde etkileyen bir risk faktörü olma özelliğini korumaktadır.

4.2.2.4 İsrail

İsrail tarafından Doğu Akdeniz'de çıkarılan doğalgazın Avrupa'ya Yunanistan üzerinden taşınması teknik olarak mümkün olsa da projenin yüksek maliyetli olması nedeniyle Türkiye alternatifi ön plana çıkmaktadır. Mavi Marmara olayının ardından Türk-İsrail ilişkilerinde olumlu bir gelişme olmuştur. Türkiye'nin jeopolitik konumu, Doğu Akdeniz'e yakınlığı nedeniyle doğalgazın Avrupa'ya taşınması için en iyi alternatif olması, İsrail'in Türkiye ile iş birliğine girmesini zorunlu hale getirmektedir. Bu Doğu Akdeniz'deki enerji probleminin Türkiye olmadan çözülemeyeceğini gösterir niteliktedir (Karagöl vd., 2016). Avrupa ülkelerinde Almanya'nın ardından Türkiye doğalgaz kullanımında ikinci ülke olmaktadır. Yunanistan ve GKRY tarafından istenen boru hattının jeolojik ve maliyet bakımından karmaşık olması nedeniyle, gazın Türkiye'den Avrupa'ya ulaştırılması düşük maliyetli olacaktır. İsrail bu bakımdan Türkiye'den Avrupa'ya uzanacak boru hattı projesine ılımlı bakmaktadır. Bu kapsamda İsrail- Türkiye arasında Doğu Akdeniz boru hattı projesine ilişkin olarak karşılıklı görüşmeler yapılmaktadır. İsrail her fırsatta Türkiye'ye gaz ihracında istekli olduğunu belirtmektedir. Bu durum Türkiye'nin bölgedeki enerji politikalarında elini güçlendiren bir gelişmedir ve gazın taşınacağı bölgenin Avrupa olması nedeniyle AB ile ilişkilerini de etkilemesi beklenebilecektir. Boru hattı projesi uluslararası şirketlerin de yakın takibindedir (Karagöl ve Özdemir, 2017: 50).

Projede ilk etapta Leviathan sahasından çıkarılacak olan doğalgazın Türkiye'den transferi planlanmaktadır. Projenin hayata geçirilmesi durumunda bölgede İsrail- Türkiye enerji koridorunun oluşması beklenmektedir. Bu durumda İsrail çıkardığı gazı satabilecek, Türkiye gibi önemli bir pazarı kazanacak, Türkiye ise doğalgaz ithal ettiği ülkelerde

çeşitlendirmeye gideceğinden enerji arz güvenliğini önemli oranda arttırabilecektir (Pamir, 2016: 377-378).

4.2.2.5. Suriye

Suriye, Türkiye'nin komşuları içinde 910 km ile en uzun kara sınırına sahip ülke konumundadır. Yakın dönemde su sorunu ve Hatay meselesi iki ülke ilişkilerinde ön planda olan sorunlar olarak göze çarpmaktadır. İkili ilişkilerde 1990'lı yıllarda Hafız Esat hükümetinin tarafından PKK terör örgütüne destek vermesi iki ülke arasında gerginliğe neden olmuş, savaşın eşiğine gelinmiştir. Daha sonra yaşanan yumuşama dönemi Arap Baharı ile birlikte ilişkilerin yeniden gerginleşmesine neden olmuştur (Sandıklı ve Semin, 2012: 39).

Ortadoğu bölgesinin Akdeniz'e açılan çıkış noktalarından biri olan Suriye'de yaşanan iç savaş nedeniyle sadece ülkedeki farklı etnik ve mezhepsel kimlikler değil, aynı zamanda bölgesel ve küresel güçler de gerginlik yaşamışlardır. Ortadoğu'nun fosil yakıt deposu olması, Doğu Akdeniz'e açılması, bölgede kırılan dengelerin bulunması gibi nedenlerle, Suriye'nin bölgesel ve küresel güçlerin hedefi haline gelmesinin temel nedeninin enerji kaynakları olduğu ifade edilmektedir (Telli, 2016: 535).

Batılı devletlerde enerji arz güvenliğinde kaynak çeşitliliğinin öne çıkmasından dolayı Ortadoğu'da petrolün ardından doğalgazın önemi de artmıştır. Rusya'nın doğalgazda Avrupa pazarındaki üstünlüğünü sonlandırmak isteyen ABD tarafından bölgede boru hatları güzergahlarını düzenlenme girişimi olmuştur. Buna sert tepki gösteren Rusya, Suriye üzerinden Doğu Akdeniz gaz rezervlerinin akışını kontrol etmeyi istemektedir. Bölgedeki doğalgaz rezervlerinin geçiş rotalarının arasında Suriye'de vardır. Rusya gaz kaynaklarının kontrolü dışında yapılacak ve Doğu Akdeniz'in altından geçen boru hattı ile Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaştıracak projeden rahatsız olmaktadır (Telli, 2016: 536-544).

Rusya'nın temel çabası enerji politikaları doğrultusunda Suriye üzerinden Doğu Akdeniz'deki çıkarlarının korunmasıdır. Bu nedenle Esad rejimi ile Doğu Akdeniz'e kıyısı bulunan yeni Suriye'nin inşasında iş birliği içerisindedir. Doğu Akdeniz'de doğalgaz kaynaklarının kontrolünü yapabilecek şekilde Lübnan, İsrail, Kıbrıs ve Suriye'yi yerleştirmeye çalışmaktadır. İlerleyen dönemlerde İsrail ile Türkiye arasında olası doğalgaz boru hattının Suriye münhasır ekonomik bölgesinden geçmesi beklentisi

bulunmaktadır. Ancak Suriye'nin müttefiki olan Rusya'nın bu projeye sıcak bakmayacağı öngörülmektedir. Rusya, doğalgazda Türkiye'nin merkez ülke olma isteğini baltalamak suretiyle, Ortadoğu'daki kaynakların Avrupa'ya ulaşmasını engellemek ve AB'nin kendisine olan bağımlılığını sürdürmek istegindedir (Kakışım, 2017: 434-435). Rusya'nın bu yaklaşımının AB'nin enerji güvenliği ile ters düştüğü, aynı zamanda Türkiye'nin enerji ihtiyacı bakımından bağımlılığını arttırabileceğinden, gelişmeler Türkiye AB ilişkilerine olumlu etkiler yapabilecektir.

4.2.2.6. Mısır

Türkiye, GKRY ve Mısır'ın aralarında yapmak istedikleri sınırlandırma anlaşmasına engel olmaktadır. Bu anlaşmanın uluslararası hukuka aykırı olacağı, zira adadaki tek temsilci olarak GKRY'nin görülmemesi, KKTC'nin de kapsamda olması gerektiğini, anlaşmanın KKTC ve Türkiye'nin haklarına zararı olacağına dair Mısır'a bildirimde bulunmuştur. Dolayısıyla aslında Türkiye'nin bu bağlamdaki politikasını Kıbrıs sorunundan ayrı görmek mümkün değildir ve söz konusu sorun, Türkiye'nin Mısır gibi diğer bölge ülkeleriyle ilişkilerini de etkileyebilmekte, en azından bu ilişkilerin bir parçası haline gelebilmektedir. Ancak Türkiye'nin bu konudaki çabaları GKRY ile Mısır'ın 2003 yılında sınırlandırma anlaşmasını yapması ile sonuçsuz kalmıştır. (Kütükçü ve Kaya, 2016: 91).

Türkiye ise 2004-2010 yılları arasında BM'ye göndermiş olduğu notalar ile GKRY-Mısır münhasır ekonomik bölge anlaşmasını tanımadığını bildirmiş, bunun uygulanmasına karşın tedbirler alacağını bildirmiştir. Türkiye'nin notasına karşılık veren GKRY ise tartışmalı bölgede 2007 yılında 13 adet arama ruhsat sahası ilan ederek gerginliği tırmandırmıştır. Türk savaş gemilerinin bu sahalarda sismik araştırma yapan gemilere müdahale etmesi ile bölgeden uzaklaşmaları sağlanmıştır (Oran, 2013: 674).

Mısır'da Sisi rejiminin göreve gelmesiyle birlikte Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki çıkarlarına karşı faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, Türkiye'nin tepkisini çekmiştir. Doğu Akdeniz'de GKRY, Yunanistan ve İsrail'in içerisinde yer aldığı ittifakla Türkiye'nin karşısında blok oluşturma stratejisi izleyen Mısır, GKRY ile yakınlaşmış ve Türkiye'den gelen tepkileri de görmezden gelmiştir. GKRY ile doğalgaz kaynaklarına ilişkin 2013'te anlaşma yapan Mısır'ın bu stratejisi her fırsatta Türkiye tarafından eleştirilmektedir. Türkiye ise belli dönemlerde Doğu Akdeniz'de gerçekleştirdiği arama ve sondaj

faaliyetleri ile bölgede kendisinin yer almadığı planların uygulanmasını engelleme gayreti içerisinde.

Mısır'ın uyguladığı stratejisinin temelinde Doğu Akdeniz'de enerji kaynakları bulunan ülkelerle ittifak yaparak, enerji kaynaklarının AB pazarına taşınmasında öncü aktör konumunda olmak yatmaktadır. Zira İsrail'in Leviathan ve Tamar sahalarından ve Mısır'ın Zohr sahasından çıkarılan gazın ve GKRY açıklarında Afrodit sahasından çıkarılan gazın AB ülkeleri açısından alternatif kaynak durumuna gelmesi, ülkelerin arasında yeni enerji iş birliği alanı yaratmıştır. Mısır iş birliği içerisinde olduğu GKRY'nin adayı temsil ettiğini ileri sürerek, İsrail ve Lübnan ile yaptığı MEB sınırlandırma anlaşmaları, Türkiye tarafından KKTC'nin haklarının korunması ve kendi MEB sınırlarının ihlali gerekçesiyle kabul edilmemektedir (Demirci, 2018). Ancak GKRY'nin AB üyesi olması bu bağlamda Türkiye'nin bölge politikaları ve AB ile ilişkilerini olumsuz etkileyebilmektedir.

4.3. DOĞU AKDENİZ'DEKİ ENERJİ POLİTİKALARI

Doğu Akdeniz'deki enerji kaynakları rezervlerinin keşfedilmesi ile birlikte bölge ülkelerinin ve bölgede etkili olan küresel aktörlerin enerji politikaları da önem kazanmaya başlamıştır. Bu başlık altında Türkiye'nin, bölge ülkelerin ve küresel güçlerin Doğu Akdeniz'deki enerji politikaları ele alınacaktır.

4.3.1. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Enerji Politikası

Türkiye'nin bölgedeki kıyıdaş ülkelerin izlediği politikalara karşın ancak 2011'den itibaren etkin bir politika izlediği belirtilebilir. Bu ülkelerin deniz yetki alanlarına ilişkin politikalarına Türkiye'nin tepki gösterdiği, notalar verdiği görülmektedir. İlk olarak 2011'de KKTC ile anlaşma yaparak, ciddi olarak inisiyatif aldığını ortaya koymuştur. Bu süreçte petrol ve doğalgaz arama faaliyetlerini yürütmeye başlamıştır. Doğu Akdeniz'de münhasır ekonomik bölge Kıbrıs'ın etrafındaki üç bölgeyi kapsamaktadır. Birinci bölgede KKTC, Suriye ile Türkiye'nin kıyıları, ikinci bölgede Türkiye ile KKTC'nin kıyıları, üçüncü bölgede Yunanistan, Mısır, GKRY, İsrail, Suriye ile Türkiye'nin kıyıları vardır. Türkiye'nin bölgede ilan ettiği münhasır ekonomik bölgedeki deniz yetki alanı toplam 145 bin kilometrekaredir (III. Uluslararası Güvenlik Sempozyumu Raporu, 2019:56-59).

GKRY ve Yunanistan ise uyguladıkları politikalarda Türkiye'nin bölgedeki haklarını yok saymakta, Akdeniz havzasından Türkiye'yi dışlamak istemektedirler. Türkiye ise bu politikalara her zaman itiraz ederek, gerekli çalışmaları yapmıştır. Yunanistan'ın adalar hususundaki kıta sahanlığı tezini kabul etmese de eşitlik ilkesi gereği çözüm yolları üretmeyi tercih etmiştir. Uluslararası deniz hukukunda Yunanistan'ın ortaya attığı savların bir dayanağı da yoktur. Bu bağlamda coğrafyanın özelliklerine, kıyı uzunluklarına, hakkaniyet doğrultusunda eşitlik ilkesine göre paylaşım yapılması uygun olabilecektir (Günel, 2018:198-202). Bununla birlikte her iki devletin de Doğu Akdeniz bölgesinde bulunmalarının yanı sıra AB üyesi de olmaları, Türkiye'nin Doğu Akdeniz enerji politikaları bağlamında AB ile ilişkilerinde belirleyici olmalarına neden olmaktadır.

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki enerji politikasında, özellikle Kıbrıs ve çevresindeki enerji rezervlerinin ayrı bir önemi bulunmaktadır. Bölgeden çıkarılacak enerji kaynağının adada yaşayan tüm halkın hakkı olduğunu her ortamda savunan Türkiye, bu enerji kaynaklarının kullanımında ve pazarlara iletiminde kilit ülke konumuna sahiptir. GKRY ile yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin yaşanan sorun, Türkiye'nin bölgede çözümlemesi gereken temel sorunlar arasındadır. GKRY uluslararası hukukta yer alan kıyıdaş ülkelere tanınan ve uyulması gereken karşılıklı anlaşmalara özen göstermeyerek kendi MEB'ini tek taraflı ilan etmiştir. Bu karardan sonra Türkiye'den görüş ve değerlendirme almadan 2003'te Mısır, 2007'de Lübnan, 2010'da ise İsrail ile anlaşmalar yapmıştır. Türkiye ise bunun karşılığında, GKRY ile Mısır arasında imzalanan MEB sınırlandırma anlaşmasını tanımamıştır (Demiryol, 2015: 85).

Doğu Akdeniz'de 19 Eylül 2011 tarihinde Afrodit bölgesinde Rum kesiminin başlattığı petrol ve doğalgaz arama faaliyetleri ise bölgedeki krizi derinleştirmiştir. AB ise bir üye devletin uyguladığı politikaya göz yummuş ve Türkiye karşıtı tavır aldığından, bölgedeki sorunlar uluslararası boyuta taşınmıştır. AB'nin tutumu, Türkiye ve AB ilişkilerinin gerilimli olduğu bu süreçte güvensizliğe de neden olmuştur (Demiryol, 2015: 87).

GKRY'nin Afrodit sahasında, İsrail'in Leviathan sahasında bulunan hidrokarbon rezervlerinin üretiminden sonra elde edilecek olan doğalgazın pazarlara hangi yollardan ulaştırılacağı hususu değerlendirilmektedir. Çalışmalar sonucunda doğalgazın tüketicilere ulaştırılmasında pek çok alternatif ele alınmış, fakat bazı projelerin

uygulamaya konması güvenlik ve ekonomik olması bakımından yüksek maliyetli olarak kabul edilmiştir. Alternatifler arasında en uygun seçeneğin, Türkiye'nin MEB'inden geçecek olan hat olduğu belirtilmektedir. Bölgedeki enerji kaynaklarının çıkarılması ve pazarlara nakledilmesi önemli görülmektedir. Bu açıdan tüm alternatifler arasında Türkiye'den geçecek güzergahın güvenilir ve düşük maliyetli olacağı düşünülmektedir. Petrol ve doğalgazın AB ülkelerine ulaştırılmasında ise İsrail ve Türkiye'nin uzlaşması önem arz etmekte olduğundan 2013'te başlayan görüşmeler 2016'da anlaşma ile sonuçlanmıştır. Kaynakların AB pazarına ulaştırılmasında aşağıdaki gibi üç olasılık bulunmaktadır:

- i. GKRY'den başlayarak Yunanistan'a kadar uzanan boru hattının yapılması seçeneğinde mesafenin uzun olması nedeniyle maliyet artmaktadır. Aynı zamanda deniz tabanında boru hattının yapılması da uygun olmadığından, seçeneğin uygulanabilirliği kalmamaktadır.
- ii. Bölgeden elde edilecek enerjinin İsrail- Ürdün- Suriye- Lübnan güzergahından Arap gaz boru hattı ile taşınması seçeneği ise, mesafenin uzun olması ve bölgedeki çatışmalar nedeniyle güvenlik sorunlarının olmasından dolayı riskli görülmektedir. Boru hattının Yaklaşık 279 km uzunlukta olması, Suriye'de devam eden iç savaş nedeniyle projenin uygulanabilirliğinin olmadığı görülmektedir.
- iii. Bölgeden elde edilecek gazın Türkiye üzerinden geçirilecek boru hattı ile AB pazarına ulaştırılması en güvenli ve ekonomik seçenek olarak görülmektedir. Bu hat denizde yaklaşık 100 km olan mesafesi ile ekonomik ve en kısa seçenek olarak değerlendirilmektedir. Boru hattının Ürdün-Suriye kıyısına paralel olarak yapılması veya Kuzey Kıbrıs'tan geçirilmesi durumunda da Türkiye zorunlu ve nihai seçenek olacaktır (Kedikli ve Deniz, 2015: 413).

Türkiye üzerinden kurulacak olan boru hattı İsrail ve Kıbrıs'a, bunun yanında Türkiye ve AB pazarına ulaşımı sağlayabilecektir. Türkiye'de güneyde Ceyhan hattına ulaşan doğalgaz boru hattı şebekesi ile Türkiye'ye dağıtılacak, aynı zamanda Trans- Anadolu Doğalgaz Boru Hattı (TANAP) ile TransAdriyatik Boru Hattı (TAP) üzerinden AB ülkelerine pazarlanabilecektir. (Demiryol, 2015a: 88). Bu seçenek Türkiye'nin ve AB'nin enerji güvenliği için de en uygun seçenektir.

Doğu Akdeniz gazının AB pazarına iletilmesini sağlayacak olan boru hattı Türkiye MEB'inden geçmektedir. Bunun için Türkiye'nin izin vermesi gerekmektedir. Bu bağlamda Doğu Akdeniz enerji rezervleri İsrail, Yunanistan, KKTC, GKRY ve Türkiye'nin de içinde yer aldığı aktörleri ilgilendirmektedir. KKTC ile GKRY'nin enerji hususunda ortak hareket etmeleri gerekliliği, Türkiye'nin sahip olduğu jeostratejik konumunun avantajı, geçiş ülkesi olması, AB ülkelerinin enerji temini bakımından Rusya'ya bağımlılığını azaltmak gibi nedenlerle pek çok ülke Doğu Akdeniz'de enerji denklemi içerisinde yer almaktadır. Türkiye, Irak ve Rusya'daki enerji politikaları gibi Doğu Akdeniz enerji denkleminde temel unsur olma özelliğini korumaktadır. Doğu Akdeniz enerji rezervinin uluslararası pazarlara ulaşmasında en kolay yol Türkiye üzerinden geçmektedir. Bölgede pek çok açıdan birbirine bağımlı olan GKRY ile KKTC arasındaki siyasi meselelerin çözülmesinde enerjinin etkin rolü olması da ihtimaller içerisinde değerlendirilmektedir. Ülkelerin enerjiden vazgeçme gibi bir seçeneklerin olmaması nedeniyle ülkeler arasında zorunlu barışın enerji ile tesis edilebilme olasılığı bulunmaktadır. Bölgeden çıkarılacak doğalgazın ihracat potansiyeli ele alındığında, Türkiye, GKRY, KKTC'nin de içinde yer aldığı tüm taraflara yararlı olacağı ortadadır. GKRY ve KKTC gazın ihracından önemli oranda gelir sağlarken, Türkiye doğalgaz ithalat alternatiflerini çeşitlendirecek ve bölgeden Avrupa'ya kadar uzanan doğalgaz koridorunun önemli bir unsuru haline gelebilecektir. Türkiye'nin bu konumu Ankara tarafından savulduğu gibi AB'nin enerji güvenliğinde kritik öneme sahip olduğuna ilişkin tezini güçlendirmektedir. Enerjideki böyle bir ortaklığın taraflara önemli faydalar sağlamasına rağmen, bölgedeki potansiyel enerji kaynakları bölge aktörleri tarafından genelde siyasi çatışma unsuru olarak görülmektedir. Bu hususta barışçı çözümlerin benimsenerek, bunların uygulama alanı bulması, AB'nin enerji güvenliği ve Türkiye'nin de Rusya'ya olan gaz bağımlılığının azalmasını sağlayabilecektir. Bu hususta barışçıl çözümlerin benimsenmesi ve çözümlerin uygulama alanı bulması enerji güvenliğinde AB'nin ve Türkiye'nin Rusya'ya bağımlılığını azaltacaktır (Üstün, 2016: 10).

4.3.2. Bölge Ülkelerinin Doğu Akdeniz'deki Enerji Politikaları

Doğu Akdeniz'de yaşanan rekabetin önemli bir boyutu da enerji kaynakları olmaktadır. Bölgedeki rekabetin temeli stratejik konuma, potansiyel ekonomik olanaklara, bölgenin tarihi geçmişine dayanmaktadır. Devletlerin enerji kaynaklarına olan bağımlılıklarının artması ile birlikte rekabetin de önemi artmaya başlamıştır. Doğu Akdeniz'de yaşanan

enerji kaynaklarına ilişkin mücadelenin temeli 20. yüzyılın ortalarına kadar inmektedir. Bölgede İsrail'in petrol ve doğalgaz arama faaliyetleri 1960'ta başlamış ve halen devam etmektedir. İtalyan enerji şirketi ENİ, Mısır'a ait denizel alanında Belaim bölgesinde 1961'de petrol bulunduğunu ilan etmiştir. Daha sonra 1967'de Mısır'ın Abu Madi bölgesinde ise doğalgaz rezervlerini bulunduğunu duyurmuştur (Sünnetçioğlu, 2011: 159-160). Doğu Akdeniz'deki enerji rezervlerinin keşfedilmesi bölge ülkelerine askeri, jeopolitik ve ekonomik olarak yeni olanakları sunmuş, beraberinde yönetimi zor riskleri de getirmiştir. Özellikle Arap Baharından sonra Doğu Akdeniz'de enerji üreticisi olan ülkelerdeki siyasi krizlerin enerji üretimini yoğun şekilde etkilemiş, ülkeler arasında enerjiden kaynaklı güç mücadeleleri artmıştır. Suriye ve Mısır'daki enerji üretimi de bu dönem azalmış, kısmi duraklama yaşanması nedeniyle bölgedeki yeni gaz kaynaklarının keşfedilmesinin lideri olan İsrail önemli bir konuma gelmiştir. İsrail enerji bağımlısı ülke konumundan ihracatçı ülke konumuna taşınmıştır. İsrail'in yeni konumu bölgedeki enerji dengelerinin değişmesine, İsrail ve Mısır arasındaki ilişkilerinin de yeni bir boyuta taşınmasına neden olmuştur (Üstün, 2016: 3-5).

Doğu Akdeniz'de 2011 yılından itibaren küresel enerji denkleminde önemli bir gelişme olmuştur. Hidrokarbon kaynaklarının yakınındaki Kıbrıs adasının güney kısmında önemli oranda enerji kaynaklarının bulunduğu sahalar keşfedilmiştir (Kısacık, 2013). Yeni keşfedilen doğalgaz kaynakları hem küresel enerji haritasını etkilemiş hem de bölgedeki kıyıdaş ülkeler olan Türkiye, Yunanistan, GKRY, KKTC, Mısır, Lübnan ve İsrail'in arasındaki enerji sorunsalının başlangıcını oluşturmuştur (Kedikli ve Deniz, 2015: 400). Bu gelişmeler araştırmanın değişkeni olan Türkiye'nin enerji ihtiyacı açısından da risk oluşturmaktadır.

Doğu Akdeniz'de keşfedilmiş olan yeni enerji kaynakları bölgede aralarında siyasi sorunlar olan en az yedi ülke ile ilişkilidir. BM Deniz Hukuku Sözleşmesi gereğinde bölgedeki hidrokarbon yataklarının üzerinde kıyıdaş devletler olarak Türkiye, Suriye, Mısır, Lübnan, Kıbrıs, Gazze Şeridi, İsrail hak sahibi ülkelerdir (Sandıklı, 2014: 4). Bu ülkelerin arasındaki ilişkiler bölgede istikrarın ve barışın sürdürülebilmesi açısından önem arz etmektedir. Aynı zamanda AB enerji güvenliği bakımından Türkiye AB ilişkilerini de olumlu yönde etkileyebilecek bir gelişmedir.

Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının paylaşımında bölge ülkelerinin iki farklı yaklaşım temel alınarak politikaların geliştirilmesi mümkündür. Realist teori çerçevesinde konuya yaklaşan ülkelerin sıfır toplamli oyun modeli ve mutlak kazanç ilkesine uygun politika oluşturabilirler (Burchill ve Linklater, 2013: 56-59). Bu şekilde bölge aktörlerinin birinin enerji kaynakları paylaşımında sağlayacağı kazanım, diğer aktörün kaybı olacak, aktörler mutlak kazanım ilkesi doğrultusunda kazançlarını en üst düzeye taşımak için diğerinden daha fazla kazanç sağlayabilmek için çabalayacaklar. Bu tercih Türkiye ile KKTC, Yunanistan ve GKRY arasında, Türkiye ile İsrail'in arasındaki mevcut sorunların yoğunlaşmasına neden olabilecektir. Rekabetin artması ve menfaatlerin çatışması nedeniyle bölgedeki barış ve istikrar ortamı olumsuz etkilenebilecektir. Bu ortamda bölgesel ve küresel aktörlerin arasındaki olası gerilimlerden ise terör örgütlerin yararlanması söz konusu olabilecektir. Bu durum bölgede terörün yer bulmasına ve ciddi bir tehdide yol açabilecektir (Sandıklı, 2014: 4).

Diğer senaryo bölge aktörlerinin liberal teori çerçevesindeki yaklaşımları benimseyen politikaları uygulamasıdır. Bunu sıfır toplamli olmayan oyunlar modeliyle nispi kazanç ilkesi gereği kazan-kazan stratejisi ile uygulayabilirler (Burchill ve Linklater, 2013: 88-90). Bunun tercih edilmesi durumunda bölge ülkelerinin arasında herkes için kazanç sağlayabilecek iş birlikleri yapılabilir, aktörler arasındaki siyasal sorunlar da aşılabılır. Karşılıklı yarar sağlayacak iş birliklerinin yapılabilmesi, barış ve istikrar ortamına olumlu katkı sağlayabilir. İş birlikleri doğrultusunda ekonomik ilişkilerin gelişmesi, bölge aktörlerinin karşılıklı bağımlılıklarının artmasına, istikrar ve barışın sürekliliğine yardımcı olabilecektir (Ülker ve Gürson, 2013: 9).

Üçüncü bir senaryoda farklı aktörlerin farklı teorik yaklaşımları benimsemesi ve uygun politikaları geliştirmesidir. Bu aktörlerin bazıları için iş birliği süreçlerine katkı sunarken, bazıları için sorunların derinleşmesi anlamına gelebilecektir. İş birliği süreçlerinden yararlanamayan ülkelerin bu süreçleri baltalaması da söz konusu olabilir. Bu durum terör örgütlerinin çıkarına olabilir. Bu kaotik ortamdaki gelişmelerin seyri bölgesel ve küresel güçlerin politikalarına göre şekillenebilecektir. AB ve ABD büyük ihtimalle sürecin olumlu gelişmesini desteklerken, Rusya ve İran olumsuz yönde süreci etkileyebilecektir (Sandıklı, 2014. 5). Süreç, İsrail, Türkiye ve Suriye'nin BM Deniz Hukuku Sözleşmesine taraf olmaması nedeniyle kabul edilmiş olan ortak bir çerçevenin olmaması ve

Levant'taki siyasi uyuşmazlıkların etkisiyle karmaşık bir görünümündedir (Prontera, 2017: 199).

4.3.3. Küresel Güçlerin Doğu Akdeniz'deki Enerji Politikaları

Doğu Akdeniz'e güçlü bir şekilde kısa yoldan ulaşma amacı bulunan Rusya, buna yönelik izlediği Avrasyacılık siyasetine bağlı olarak Avrasya'nın güneybatısındaki Doğu Akdeniz'in pozisyonunu önemli bir yere getirmiştir. Bu amacı doğrultusunda Rusya Suriye'de yaşananlara taraf olmaktadır. Zira Rusya'nın Avrasya politikası çerçevesinde Suriye'deki kazanımları önem arz etmektedir. Rusya, Avrasya'da kurmayı istediği hakimiyet açısından Doğu Akdeniz'i güvenli bir konuma getirmek istemektedir. Bu sebeple Şam yönetimi tarafından 2015'te kendisine yapılan daveti Suriye ve bunun üzerinden Doğu Akdeniz jeopolitiğine yaptığı müdahalesine meşrutiyet zemini olarak değerlendirmektedir (Çolak, 2019: 22). Rusya, AB ve ABD'nin bölgedeki etkinliklerinin azalmasını da fırsat bilerek, bölgede varlığını derinleştirmeye uygun bir politika sergilemektedir. Bu doğrultuda enerji piyasasında üstünlüğünü koruyabilmek için alternatifler üzerinde söz hakkının olabileceği stratejik ve ticari hamlelerde bulunmaktadır. Bölgedeki fiziki varlığını güçlendirmek amacıyla girişimler yapmaktadır (Dilaver, 2018: 2).

Rusya Doğu Akdeniz'de kıyıdaş ülke olmamasına rağmen, bölgedeki enerji siyasetine ticari ve askeri çabalarla müdahale etme gayreti içerisinde. Rusya bakımından Türkiye ve AB en önemli doğalgaz pazarlarıdır. Bu bağlamda Doğu Akdeniz'deki ülkeler ile iyi ilişkiler içerisindeki Rusya, İsrail ile olan ilişkilerini de geliştirerek, enerji rezervlerinden pay alma amacı içerisinde (Özdemir, 2018: 13; Üstün, 2016: 5).

ABD ise dünyadaki enerji tüketiminde ilk sırada yer almaktadır. Buna göre ABD dış politikasından enerji güvenliği vazgeçilemez bir öncelik durumundadır. ABD'nin dünyada farklı bölgelerde mevcut enerji rezervlerinin üzerinde egemen olma girişimleri devam etmektedir. Uyguladığı politikalarda kaynak çeşitliliğini arttırma, enerji bağımlılığını azaltma temel unsur olarak göze çarpmaktadır. ABD'nin yaşamsal önceliklerinin arasında petrolün sorunsuz ve uygun maliyetle ülkeye naklinin yapılması gelmektedir (Akbaş ve Pala, 2014: 236). Bu doğrultuda GKRY tarafından ABD'nin Noble şirketine arama ve sondaj yetkisini vermesi ile birlikte ABD'nin bölgede ekonomik etkinliğini arttırdığı görülmektedir. ABD'nin aynı zamanda NATO aracılığı ile bölgedeki

askeri varlığını da güçlendirme çabaları devam etmektedir. Suriye, Libya gibi ülkelerdeki istikrarsızlıklar, ABD'nin bölgeye ilgisinde ekonomik faktörler yanında güvenlik unsurlarının da etkili olduğunu göstermektedir. Doğu Akdeniz'de keşfedilen hidrokarbon rezervlerinin arzı, güvenlik unsurlarının ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır (Örmeci, 2014: 380-381).

Çin'in Doğu Akdeniz ile ilişkisi küresel stratejik ortaklık vizyonu "Bir Kuşak Bir Yol Projesi" çerçevesinde gerçekleşmektedir. Proje ile Çin, İran ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya bağlantı noktalarını oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu sebeple Çin, İran ve Türkiye'nin alt yapısını güçlendirmek, bu hat ile Doğu- Batı arasındaki ticaretin hızlı ve karlı düzeye getirmeyi hedeflemektedir. Fakat Çin'in ABD ve Rusya'ya göre Ortadoğu'da fiziki olarak daha zayıf varlık göstermesinden dolayı projenin geleceğine ilişkin şüpheler de bulunmaktadır. Buna rağmen Çin küresel bir güç olarak, bölgesel aktörlerin diğer küresel güçlere alternatif olarak gördüğü bir ülke konumundadır. Bu Çin'i bölgesel aktörlerin istikrarını sağlayabilmek adına adımlar atmaya yönlendirirken, İran ve Türkiye gibi bölge aktörlerine de bazı avantajlar sağlamaktadır (Çolak, 2019: 24).

Çin, Doğu Akdeniz'e yönelik ekonomik, askeri, siyasi alanlarda stratejilerini yeniden oluşturma çabası içerisinde. Bu doğrultuda Doğu Akdeniz'de Rusya ile iş birliği yaparak, birlikte askeri tatbikatlar gerçekleştirmektedir. Bunun yanında Doğu Akdeniz'de GKRY ile sıvılaştırma tesisi ve petrol iletim hattı kurmak amacıyla görüşmeler yapmaktadır (Örselli ve Babahanoğlu, 2019-396). Çin'in Avrupa stratejisi doğrultusunda uzun vadeli olarak Berlin-İstanbul-Pekin hattında herhangi bir şekilde çatışmaya girmeyeceği öngörülmektedir (Putten, 2016: 342).

5. BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN AKDENİZ POLİTİKASININ AB İLE İLİŞKİLERİNE OLAN ETKİSİ: MALİYET/FAYDA ANALİZİ

Doğu Akdeniz, ekonomik, siyasi ve güvenlik bakımından kritik bir dönem içerisinde. Bölgede geçmişe dayanan hareketli gündemde geline nokta GKRY, İsrail, İtalya ve Yunanistan bölgedeki doğalgazın AB pazarlarına deniz altından boru hattı ile iletilmesi amacıyla iş birliği anlaşması yapmışlardır. Yapılan bu hamle ile bölgede gelecekte bugünden daha büyük bir rekabet oluşacağı öngörülmektedir (SETA, 2019).

Bölgede “East- Med” boru hattının finansmanında bir yıllık süreye, projenin hayata geçirilmesi için de beş yıllık süreye ihtiyaç duyulacağı planlanmaktadır. Hattın kapasitesinin yaklaşık 20 milyar metreküp olacağı, inşası için yatırım miktarının ise 25 milyar dolar olacağı hesaplanmaktadır (Aslan, 2018). Doğu Akdeniz Projesinin maliyetinin Avrupa pazarına ulaşmadan yaklaşık 25 milyar dolar olacağı öngörülmektedir (Aslan, 2018). Böylesine büyük bir maliyetin ve bölgedeki doğalgaz kapasitesinin dengelerini değiştirmesi kaçınılmazdır. Anlaşmaya taraf olan ülkeler göz önüne alındığında, bu etkinin daha fazla olacağı da öngörülmektedir. GKRY tarafından 2007 yılında tek taraflı MEB ilan edilmesi Avrupa’nın otuz yıllık, Türkiye’nin ise 572 yıllık doğalgaz ihtiyacını karşılayabilecek olan enerji rezervlerinin üzerindeki büyük oyunun başlangıcı olarak görülebilir (Yaycı, 2012). Bu bağlamda GKRY ile Yunanistan’ın, İsrail ile Mısır’ın Türkiye karşıtlığını, Libya ile Lübnan’ın ihmali fırsatı dönüştürmeye çalıştığı belirtilebilir. Bu ortamda Türkiye’nin MEB alanları da yeniden gündem olmuştur. Türkiye, GKRY ve Yunanistan’ın Doğu Akdeniz’de yürüttüğü sondaj faaliyetlerini de takip etmektedir. Bölgede Türkiye açısından başta Yunanistan ve GKRY olmak üzere bölge ve bölge dışı aktörlerin politikaları tehditler içermektedir (Tamçelik ve Kurt, 2014a). Doğu Akdeniz bölgesinde hidrokarbon kaynaklarının keşfedilmesi ile birlikte Kıbrıs sorunda da gerilimin daha fazla arttığı belirtilebilir (Başeren, 2013:254). GKRY tarafından alınan kararlar Kıbrıs’ta yaşayan Türklerin haklarını da yok saymaktadır. GKRY’nin bu tutumu henüz adadaki sorun çözülmeden AB üyesi olmasına kadar gitmektedir. Bu durum da bölgedeki problemde AB’nin de taraf olması gerçeğini göstermektedir.

Türkiye'nin 1999 yılındaki Helsinki zirvesinde resmen AB aday üyeliğinin onaylanması ile birlikte kesin bir dille diğer aday ülkeler ile eşit konumda olacağı ifade edilmiştir. Lüksemburg'da 3 Ekim 2005 tarihinde yapılan Hükümetler arası konferans sonucunda ise resmen Türkiye'nin AB'ye katılım müzakereleri başlamıştır. Bu aşamadan itibaren geçmişe dönük inişli çıkışlı devam eden Türkiye-AB ilişkisi yeni bir sürece girmiştir. Günümüze kadar geçen süreçte Türkiye'nin AB üyeliği hususunda bir yol kat edilememiştir. Doğu Akdeniz'deki gerilimlerin bu ilişkiye önemli bir etkisi bulunduğu görülmektedir.

Bu çerçevede bölümde Türkiye'nin Akdeniz politikası (bağımsız değişken), Türkiye- AB ilişkilerine (bağımlı değişken) etkisi fayda maliyet analiz kapsamında değerlendirilmiştir. Bu analiz Türkiye'nin Akdeniz politikasına etki eden Türkiye'nin enerji ihtiyacı, AB'nin enerji güvenliği ve Kıbrıs sorunu gibi unsurlar göze alınarak yapılmış, uzlaşma ve çatışma olmak üzere iki farklı sonuç ortaya çıkarılmıştır.

5.1 UZLAŞMA (MALİYET>FAYDA=UZLAŞMA)

“H1: Akdeniz’de maliyetlerin artması durumunda Türkiye AB ile uzlaşır” Akdeniz'deki maliyetlerin, fırsatlar ve yeni iş birlikleri ile sağlanan faydaları aşması durumunda Türkiye'nin AB ile olan ilişkilerinde uzlaşma etkisini gösterecektir.

Küresel olarak enerjiye talebin ve tüketim oranlarının en yüksek olduğu bölgeler AB ülkeleri ve ABD'dir. Çin ve Hindistan ise son zamanlarda hızlı gelişim gösteren ve enerji arzı artan ülkeler arasındadır. Bu ülkeler enerji arzındaki artış ve ekonomik gelişmişlik bakımında dünyanın büyük enerji pazarları konumundadırlar.

Türkiye ise konumu itibarıyla dünyanın petrol ve doğalgaz rezervlerinin ortalama yüzde 70'inin olduğu bölgede bulunmaktadır. Doğu- Batı koridoru olarak tanımlanan coğrafyanın ortasında yer alan Türkiye, Ortadoğu, Kafkas ve Orta Asya enerji kaynaklarının Batıya ulaştırma ve enerji üssü olma iddiasını taşımaktadır (Dışişleri Bakanlığı, 2000).

Doğu Akdeniz'de özellikle Kıbrıs Adası açıklarında doğalgaz rezervlerinin keşfedilmesi ile birlikte bunun barış sürecine etkisi de tartışma konusu olmuştur. Doğu Akdeniz'deki ortak enerji çıkarları doğrultusunda bölgede yeni gruplaşmaların ve ittifakların şekillenmesi de söz konusu olmuştur. Bu ittifakların önemli bir aktörü ise Rusya'dır. GKRY ve Yunanistan ile ekonomik ve askeri anlaşmalar yapmıştır. Bu yeni ittifaklar ise

Türkiye ve KKTC'nin güvenlik tehdit algısını da olumsuz etkilemektedir. Bu bağlamda Türkiye hem bölgedeki enerji kaynaklarına hem de Kıbrıs sorununa daha farklı yaklaşılmaya başlamış, ekonomik çıkarlardan çok güvenlik boyutu ön planda olmuştur (Demiryol, 2015b: 259-262).

Mısır ve İsrail'in elde ettiği enerji kaynaklarına göre GKRY ve KKTC bağlamında Türkiye ile Yunanistan'ın arasındaki kıta sahanlığı sorunu jeostratejik boyutlu olmasının yanında jeopolitik boyutlu mücadeleye dönüşmektedir. Bu şekilde iki tarafın karşılıklı üstünlük mücadelesi bölgesel bir sorun olmaktan çıkarak AB başta olmak üzere bölgedeki tüm devletlerin çıkarlarını kapsayacak şekilde Türkiye'nin yalnızlaştırıldığı bir politika durumuna gelinmiştir. Türkiye ise buna karşılık Doğu Akdeniz'deki sondaj faaliyetlerine aralıksız devam edileceğini kesin olarak bildirerek, taviz verilmeyeceğini, bu konuda geri adım atılmasının söz konusu olmayacağını uluslararası kamuoyuna göstermiştir. Bu konuda KKTC'nin bağımsızlığının uluslararası arenada diğer devletler tarafından tanınmaması GKRY ve Yunanistan'ın ortaya koyduğu argümanlarının haklılığını gösterdiği ve Türkiye'nin girişimlerinin uluslararası hukuk bağlamında aykırı olduğu belirtilmektedir. Bu sorunun diplomasi kanalı ile çözümünün çok mümkün olmadığını göstermekte.

Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji kaynağının GKRY için en önemli gelir kaynağı olabileceğine işaret edilmekte, buradaki doğalgazın ise AB için önemli bir değeri olduğu belirtilmektedir. Bunun temel nedeni ise, AB'nin doğalgazı Rusya'dan tedarik etmesidir. Doğu Akdeniz'den elde edilecek doğalgaz AB'nin Rusya'ya olan bağımlılığını önemli oranda azaltabilecektir. Bu durumda kalkınmasını önemli oranda doğalgaz ihracatına bağlayan Rusya'nın doğalgaz ihracına yeni pazarlar araması söz konusu olabilecektir. Aynı zamanda Rusya'nın AB üzerindeki etkisi azalabilecek, diplomatik ilişkilerde önemini kaybetme olasılığı da olabilecektir. Türkiye ile GKRY arasında MEB'ler hususunda bazı bölgelerde karşılıklı hak iddialarının bulunması, AB'nin buna karşılık Türkiye'yi sert eleştirmesi ve yaptırım tehdidi ile karşı karşıya bırakması söz konusu olmuştur. Türkiye tarafında ise geri adım atılmasının mümkün olmadığı, KKTC başta olmak üzere her koşulda Türkiye'nin çıkarlarının korunacağı belirtilmiştir. Bu durum göstermektedir ki AB'nin yaptırımları Türkiye'yi daha fazla kışkırtmıştır. Türkiye, KKTC ile 2011'de sınırlandırma anlaşması imzalamış, ayrıca GKRY'nin Türkiye'nin

deniz yetki alanıyla çakışan bölgelerde izinsiz olarak arama faaliyetinde bulunamayacağı belirtilmiştir (Demiryol, 2015b: 262).

Türkiye, Doğu Akdeniz’de münhasır ekonomik bölge anlaşmasını sadece KKTC ile yapmıştır. Ayrıca Türkiye BM Deniz Hukuku Sözleşmesi’nin tarafı değildir ve Akdeniz ve Karadeniz’deki karasularının genişliğini 12 mil olarak, Ege’de ise 6 mil belirlemiştir. Doğu Akdeniz’de deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin olarak bölge ülkelerinin birbiri ile yaptıkları anlaşmalara ise Türkiye sadece notalarla tepki göstermiştir. Denizlerde enerji kaynaklarının arama çalışmalarının maliyetli olduğu bilinmektedir. Bu sebeple enerji kaynaklarının ulaştırılması açısından ortaklıkların olması gerektiği öngörülmektedir. Ortaklıkların ise ticari amaç doğrultusunda kurulacağı göz önüne alınırsa, bölgelerdeki siyasi istikrar ön plana çıkacaktır. Bu anlamda KKTC’nin dünyada resmi olarak tanınmaması, bölgede siyasi istikrarsızlığa neden olmakta ve enerji kaynaklarının arama faaliyetleri açısından engel oluşturmaktadır (Kütükçü ve Kaya, 2016: 92-93). Türkiye, 27 Kasım 2019 tarihinde ise Libya Devleti Hükümeti ile Akdeniz’de “Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası” anlaşmasını İstanbul’da imzalamıştır (Pirinççi, 2020).

Türkiye açısından günümüzde önemli roller üstlenmenin koşullarından biri, AB’nin yapmak istediği gibi artan enerji ihtiyaçlarının güvenli olarak karşılanması amacıyla enerji güvenliğinin sağlanabilmesidir. Bu bağlamda sahip olduğu coğrafi konum Türkiye’ye önemli fırsatlar sunmaktadır. AB ve Türkiye’nin batısındaki ülkeler ise enerji güvenlikleri ve enerji ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için rezerv sahibi olan ülkelere erişmeyi amaçlamaktadırlar. Türkiye’nin sahip olduğu konumda enerji güvenliğini, ekonomik kalkınmanın sürdürülebilirliğini sağlaması, uluslararası alanda konumunu sağlamlaştırması için, bölgede enerji dağıtım merkezi durumuna gelmesi ve rezerv sahibi devletlerle, alıcı devletlerin arasında koridor olması gerekecektir. Bu bağlamda Türkiye’nin bölgedeki rezerv ülkeler ile iyi ilişkiler kurması zorunlu olacaktır (Balkaş, 2019:54).

AB ise Süveyş üzerinden Kızıl Deniz’e, Marmara Denizi’nden Karadeniz’e, Irak üzerinden ise Basra Körfezi’ne ulaşabilmeyi hedeflemektedir. Bunu yapabilmek için de Doğu Akdeniz üzerinden bir koridor açılması gerekecektir (Canyaş vd., 2013: 116). AB, enerjide Rusya’ya olan bağımlılığı azaltabilmek amacıyla Doğu Akdeniz’deki kaynakları

bir alternatif olarak görmektedir. Doğalgazın AB pazarına taşınmasında ve ulaşmasında değerlendirilen alternatif seçeneklerde ekonomik ve arz güvenliğinde sorunsuz şekilde Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaştırılması sağlanmalıdır. Türkiye, AB ülkeleri için enerji sürekliliği ve ekonomik maliyet açısından en avantajlı ülke konumundadır. Türkiye'nin enerji bağlamında Doğu Akdeniz'deki aktörler arasında her zaman kilit olma özelliğini muhafaza edeceği öngörülmektedir (Önk, 2010).

AB için Doğu Akdeniz'in büyük öneme sahip olması nedeniyle, bölgenin batı güvenliği için güney kısmını oluşturduğu belirtilebilir. Bu nedenle dünya ve bölge güvenliği bakımından Doğu Akdeniz vazgeçilmez bir bölgedir. Doğu Akdeniz'in sahip olduğu enerji rezervlerinin önemli bir kısmını bulunduran Ortadoğu ile stratejik hammadde kaynaklarının uluslararası pazarlara ulaştırıldığı bir denizdir. Konumu itibarıyla dünyadaki gelişmiş endüstrilerin kaynaklarını ve pazarlarını bütünleştiren hayati bir noktada bulunmaktadır (Baysoy, 2017: 95-96). Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının güvenilir bir güzergâh olan Türkiye üzerinden kendi pazarlarına ulaştırmak, AB'nin Rusya ve Ortadoğu gibi tedarikçilerden kurtulmasına yardımcı olabilecek ve kendi enerji güvenliğini sağlanmasını destekleyecektir (Gözügüzelli, 2019:22).

Doğu Akdeniz, AB açısından sadece zengin enerji kaynakları ve enerji güvenliğine yapacağı katkı bakımından değil, Avrupa'nın güvenliği için risk oluşturan sorunların yaşandığı bir coğrafya olması bakımından da önem arz etmektedir (Bogdan, 2012:91). Bu nedenle AB'ye Türkiye'nin tam üyeliği enerji güvenliğine yapacağı katkılardan dolayı kabul edilmiştir. AB Komisyonu tarafından 6 Ekim 2004 tarihinde *“Türkiye'nin Üyelik Perspektifinden Kaynaklanan Hususlar”* başlığı altında bir çalışma yayımlanmıştır. Çalışmada, Türkiye'nin çevresinde önemli enerji kaynaklarının olduğu, bu nedenle enerji merkezi ve koridoru olabileceği belirtilmekte, Türkiye'nin AB'ye tam üye olması durumunda AB'nin önemli enerji güzergahlarında güvenliği sağlamada katkı sunabileceği, enerji kaynaklarının AB'ye ulaştırılmasını sağlayacağı ifade edilmektedir. Ayrıca planlanan boru hatları ve Türk Boğazları ile bölgede enerji merkezi konumunda olan, koridor oluşturan Türkiye'nin Ortadoğu ve Rusya'ya alternatif olabilecek Doğu Akdeniz ve Hazar Havzasına ulaşmada AB açısından kritik bir öneme sahip olacağı, enerji kaynaklarının çeşitlenmesinde rol oynayacağı, AB'nin İran ve Rusya ile olan ilişkilerine Türkiye'nin dış ilişkilerinin katkı yapabileceği belirtilmiştir (Commission of

the European Communities, Issues Arising from Turkey's Membership Perspective, 2004).

Bundan dolayı AB hem enerjide Rusya'ya olan bağımlılığı azaltmak hem de düşük maliyetli doğalgaza ulaşabilmek amacıyla Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarını etkili bir altyapı ile kendi pazarına ulaştırmayı istemektedir. Türkiye'nin ise bölgedeki konumu itibarıyla bu özelliklere sahip olan tek ülke olduğu belirtilebilir. AB'nin Doğu Akdeniz'de Türkiye ve KKTC'yi saf dışı bırakmaya yönelik izlediği politikaların AB'nin Rusya'ya olan bağımlılığını uzatmaktan öteye gitmediği de ifade edilmektedir (Tanrıverdi, 2013). AB'nin Türkiye ile iş birliği yapmaktan kaçınması, bölgedeki enerji kaynaklarının kendi pazarlarına ulaştırılmasını engellemektedir. Ayrıca bunu fırsata çeviren Rusya'nın Doğu Akdeniz'deki siyasi ve askeri etkisinin artmasına neden olmaktadır. Türkiye, KKTC'nin devre dışı bırakıldığı anlaşmalara ve arama faaliyetlerine karşı çıkarak, KKTC ile anlaşma yapmış ve kendi enerji sahalarını ilan etmiştir. Belirlediği sahalarda arama faaliyetlerine izin vermeyeceğini GKRY'nin arama faaliyeti yapan gemilerine yaptığı müdahale ile göstermiştir (Oran, 2013). GKRY'nin Şubat 2018'de yetkilendirdiği İtalyan ENI şirketinin üçüncü parselde sondaj yapmak istemesi üzerine gemileri Türk donanması tarafından engellenmiş ve taraflar arasında gerginlik yaşanmıştır. Bu Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de payına düşen enerji kaynaklarını istediğini göstermektedir. AB'ye katılım müzakerelerinin başlaması ile Türkiye'nin AB enerji politikaları ve mevzuatını benimsemek için yapmış olduğu uyum çalışmaları kapsamında yapılandırılması süren enerji politikası ve enerji piyasasının olumlu bir trende girdiği belirtilebilir. Bu bakımdan 2018-2020 döneminde Türkiye'nin Akdeniz politikası davranışları birinci hipotezi doğrular niteliktedir.

Türkiye'ye yönelik Doğu Akdeniz'de izlenen frenleme politikası, AB, İsrail, GKRY, Yunanistan arasındaki anlaşmalarla ve East-Med projesi çerçevesinde Türkiye'yi bölgeden soyutlama politikasıyla yürütülmektedir. Türkiye hem kendi haklarını hem de KKTC'yi savunmakta, ancak Türkiye'ye karşı AB üyesi yapılan GKRY üzerinden gidilmektedir. Türkiye'nin elindeki enerji taşıma hatları ile güçlü konumda olması ve elindeki araştırma ve sondaj gemilerinin bölge aktörlerini rahatsız ettiği gözlenmektedir. Doğu Akdeniz Enerji Forumu açıkça Türkiye'yi bölgeden dışlama aracı olmaktadır. Bunu aşabilmek için, Türkiye'nin GKRY ve Yunanistan arasındaki güç dengesi nedeniyle bölgede Mısır ve İsrail ile daha güçlü ilişkiler kurabilmesi gerekmektedir (Atun, 2019).

Türkiye'nin bölgede enerji merkezi ve koridoru olmasında elde edeceği kazanımların, ortalıklar ve iş birliği yapacağı komşu ve dost ülkelerin kalkınmalarına da destek olacağı ortadadır. Bu devletler ile Türkiye'nin bağları güçlenecek, dolayısıyla devletlerin uluslararası sisteme entegre olmaları kolay olacaktır. Türkiye ise enerji merkezi ve koridoru konumuna ulaşacak, enerji ihtiyaçları bakımından ileride ciddi boyutlarda dışarıya bağımlı duruma gelecek AB açısından da istikrarlı ve güvenilir bir ortak konumuna gelebilecektir. Bu gelişmenin Türkiye açısından AB tam üyelik sürecine önemli derecede katkı yapabileceği ve Türkiye karşıtlığını da yumuşatacağı belirtilebilir.

5.1.1. Türkiye'nin Enerji İhtiyacı ve Enerjide Merkez Olma İddiası

Türkiye'nin enerji ihtiyacının önemli bir kısmını ithalat ile karşılanmaktadır. Özellikle fosil kaynaklar doğalgaz ve petrolde dışa bağımlılık yüzde 90 düzeyindedir. Türkiye'nin enerjideki yüksek orandaki dışa bağımlılık nedeniyle enerji arzının devamlılığı ve enerji güvenliği hayati öneme sahiptir. Dünyadaki bilinen petrol ve doğalgaz rezervlerinin yaklaşık yüzde 70'lik kısmının Türkiye'nin komşu bölgelerinde bulunması nedeniyle enerji alanında önemli bir transit ülke, bir köprü olma potansiyeline sahip olduğu, özellikle son dönemlerdeki enerji politikaları ile transit ülke konumunu pekiştirici bir izlenim verdiği belirtilebilir. Türkiye'nin enerji üretmemesine rağmen, dünya enerji pazarındaki önemli aktörlerden biri olma hedefi bulunmaktadır (Kantörün, 2010: 104).

Jeopolitik konumu nedeniyle Türkiye'nin pek çok ülkenin ilgi odağında olduğu ifade edilebilir. Günümüze uluslararası diplomaside enerji kaynaklarının naklinin önemli bir konuma gelmesi neticesinde enerji piyasasında önemli aktörlerden biri olmaya aday olan ve enerji güvenliğinin sağlanmasında sahip olduğu stratejik avantaj nedeniyle Türkiye'nin fırsatları değerlendirme aşamasında önemli projelerde ve anlaşmalarda yer alması kaçınılmaz olmuştur. Türkiye'nin, enerji kaynak transferinde dünyadaki en büyük doğalgaz rezervlerinin olduğunu bölge ile en büyük enerji ithal pazarının olduğu AB ülkeleri arasındaki konumu ile kritik bir önem arz ettiği belirtilebilir. Türkiye'nin enerji politikalarının odağındaki transit bir ülke olmak yerine enerjide merkez konumda olma hedefi bulunmakta ve enerji kaynaklarında söz sahibi aktörlerle iş birliği içerisinde bulunmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin Doğu Akdeniz ülkeleri ile önemli iş birliklerine katılımı ve uyumu olduğu, enerji piyasasına giriş yapmaya çalışan aktörlerle önümüzdeki dönemlerde iş birliklerini arttıracığı öngörülmektedir. Ayrıca Türkiye'nin enerji

kaynakları sınırlı olmakla birlikte, enerjiyi ithal ettiği ülkeler Azerbaycan, Rusya ve İran'la mevcut ilişkiler yanında geliştirdikleri yeni projeler ile enerjide merkez olma hedefine katkı sunması beklenmektedir (Karagöl vd., 2016: 13-15).

Bu doğrultuda Türkiye'nin enerji merkezi olması; Doğu ve Batı arasında enerji bağlamında köprü oluşturması, alternatif kaynaklarla enerjinin iletilmesinde maliyetlerin önemli oranda düşürülmesi, bölgesel aktör konumuna gelmesi amacıyla yeni ortaklıklar ve projelerin yapılması açısından önemli bir husustur. Yeni iş birliklerinin eski ve yeni aktörlerle yapılması, Türkiye'nin daha fazla sayıda hatta yer alması bakımından önem arz etmektedir. Türkiye'nin enerjide transit ülke konumundan enerjide merkez olabilmek için ulusal çıkarlarına uygun hareket etmesinin lehine sonuçlar doğurabileceği belirtilebilir.

Türkiye enerji kaynaklarının yetersiz olmasının dezavantajını uzun süredir yaşamasının yanında, sahip olmadığı enerji kaynaklarının toplandığı ve ihraç edildiği enerji köprüsü olması bakımından enerji piyasasında önemli bir aktör konumuna gelebilecektir (Karagöl vd., 2016: 16). Türkiye'nin AB pazarında stratejik bir bölgede, doğal geçiş güzergahında olmasından dolayı, bölgede enerji güvenliği için fırsatlar sunmasının yanında bazı sorumluluklar da üstlendiği belirtilebilir.

Türkiye'nin AB'nin ana arterlerinden biri olma hedefi yanında, üretici ve tüketici ülkeler arasında güvenilir geçiş güzergahı olma, aktif bir enerji merkezi konumu elde etme bakımından da hamleleri bulunmaktadır. Türkiye, enerji kaynaklarının kendi üzerinden Avrupa pazarlarına güvenli ve kesintisiz olarak sevk edilebilmesini planlamaktadır (Kemal, 2014: 113-114).

AB, enerjide dünyadaki önemli pazarlardan birisi olduğundan AB üyesi ülkeler bakımından petrol ve doğalgaz önemli enerji kaynaklarıdır. Bu ülkelerin petrol ve doğalgaz rezervlerinin sınırlı olduğu ve ihtiyaçların önemli kısmının ithal edildiği görülmektedir. AB ülkelerinin doğalgaz ihtiyaçlarının 2030 yılına kadar yüzde 70-80 oranında artması öngörülmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin enerji alanında bölge ülkeleri ile yakın iş birliğine olanak sağlayacak, enerji güvenliğine katkı yapabilecek önemli bir rolü bulunmaktadır. Türkiye'nin AB piyasalarıyla bütünleşmesi bakımından içerisinde yer aldığı doğalgaz iletim ve dağıtım projelerinin gerçekleştirilmesi ile AB'nin kaynak çeşitlenmesine ve arz güvenliğine katkı sağlayacağı görülmektedir (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2020).

Türkiye, sahip olduğu jeostratejik ve jeopolitik konumunun avantajlarından yararlanarak izlediği dış politika doğrultusunda, bölgede müttefik ve dost ülke olmak yerine, etkinliği fazla anahtar ülke konumunda olmaya karar vererek, bunun için çaba sarf etmeye başlamıştır. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki dış politika stratejileri kapsamında bölgede bir güç olarak ağırlığını hissettirmeye başladığı görülmektedir (Yaşar ve Yıldız, 2012: 277).

Doğu Akdeniz'de Tablo 2'de gösterildiği üzere son dönemde keşfedilen büyük oranlardaki doğalgazın sadece Kıbrıs ve çevresi değil, en ucuz ve güvenli yol olan Türkiye üzerinden Avrupa ve diğer pazarlara ulaştırılması en avantajlı tercih olarak değerlendirilmelidir. Bu Türkiye açısından son dönemde izlemiş olduğu enerjide merkez ülke olmasının bir neticesi olarak dikkat çekmektedir (Sandıklı, 2014:7).

Tablo 2: Doğu Akdeniz'de Son Dönem Doğalgaz Keşifleri (1999-2019)

Saha Adı	Tahmini Rezerv (Milyar m ³)	Sahiplenen Ülke	Keşif Yılı
Noa	1,1.	İsrail-Filistin	1999
Gazze Marine	28,3	Filistin	2000
Mari-B	42,5	İsrail-Filistin	2000
Dalit	14,2	İsrail-Filistin	2009
Tamar	283,3	İsrail-Filistin	2009
Leviathan	509,7	İsrail-Filistin	2010
Dolfin	2.3	İsrail-Filistin	2011
Afrodit	198,2	GKRY	2011
Şemşon	8,5	İsrail-Filistin	2012
Tanin	34,0	İsrail-Filistin	2012
Kariş	51,0	İsrail-Filistin	2013
Zohr	849,0	Mısır	2015
Nur	**	Mısır	2018
Calypso (6. Blok)	169,0-226,0	GKRY	2018
Glaucus-1 (10.Blok)	142,0-227,0	GKRY	2019

**Rezervin tahmini olarak Zohr sahası büyüklüğünde olduğu belirtilmekte ve fizibilite çalışmaları devam etmektedir [Ercümen, 2016, Hava, 2020]

Enerji arz güvenliğinin sağlanması bakımından Doğu Akdeniz, çıkarılacak gazın Türkiye üzerinden Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (TANAP), Trans Adriyatik Doğalgaz Boru Hattı Projesi (TAP) ve Türk Akımı ile Avrupa'ya ulaştırılma olasılığı fazladır. İsrail münhasır ekonomik bölgesinde çıkarılacak olan doğalgazı Türkiye'ye

ulaştıracak boru hattı, Doğu Akdeniz'deki doğalgaz boru hattı kapsamında yapılması planlanan boru hatları ile daha kısa sürede ve daha az maliyetle gazın diğer bölgelere taşınacağı düşünölmektedir. Projenin hayata geçirilmesi ile Türkiye'ye olan gaz akışının yıllık yaklaşık 8-10 milyar metreküp olacağı öngörülmektedir. Bunun yanı sıra İsrail'den Akdeniz üzerinden Türkiye'ye uzanacak olan boru hattı güzergahının Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) tarafından tek taraflı ilan edilen münhasır ekonomik bölge sınırından geçmesi GKRY ile Türkiye arasındaki yeni bir geriliminin yaşanma olasılığını da gündeme getirmektedir. Ancak Türkiye'nin gelişmiş ekonomisi ve üstünlüğü, sahip olduğu boru hattı ile İsrail gazında en güçlü aktör olma gerçekliğini ortaya koymaktadır. Bölgedeki tüm aktörler Doğu Akdeniz doğalgaz boru hattı bakımından Türkiye'nin en uygun güzergâh olduğunu kabullenmiş durumdadır. Türk Akımı, TANAP ve diğer enerji hatları ile birlikte faaliyette olan boru hatlarına bölgede çıkarılacak doğalgazın dahil edilmesi, yakın gelecekte Türkiye'nin doğalgaz bakımından ticaret merkezi olacağını göstermektedir. Doğu Akdeniz gazı ve mevcut projeler ile Türkiye, doğalgaz ticaretinin merkez ülkesi durumuna gelebilecektir (Erdoğan, 2017: 20- 26).

5.1.2. Türkiye'nin AB'nin Enerji Güvenliğinde Rolü

Afrika, Asya ve Avrupa'nın kesiştiği bölgede, dünyadaki jeopolitik önemi en fazla olan, Batı ile üye olduğu NATO ve OECD aracılığı ile yakın ilişkileri bulunan, AB ile 2005'ten itibaren tam üyelik müzakerelerine başlamış olan, BM Güvenlik Konseyine 2009-2010 döneminde geçici üye seçilmiş, Ortadoğu'da barışın sağlanması için İsrail- Suriye görüşmelerinde aracılık yapmayı üstlenen Türkiye'nin uluslararası alandaki ağırlığı her geçen gün artmaktadır (Şahin, 2016: 74). Günümüzde bölgesinde güç merkezi olmayı hedefleyen Türkiye açısından enerji güvenliğinin sağlanması önemli meseleler arasındadır.

Türkiye'nin 21.yüzyılda önemli rolleri üstlenmesinin koşullarından en önemlisi aynı AB gibi enerji gereksinimlerini en iyi şekilde karşılayabilmesidir. Bu hususta sahip olduğu coğrafi konum Türkiye için önemli bir fırsattır. Türkiye'nin çevresindeki ölkelerin önemli bir kısmı, dünyadaki zengin petrol ve doğalgaz rezervlerinin sahibidir (Bahgat, 2011:151).

AB ve Türkiye'nin batısındaki ölkeler ise, enerji güvenlikleri ve enerji gereksinimlerini karşılayabilmek amacıyla rezervleri bulunan ölkelere erişim sağlamak istemektedirler.

Türkiye'nin bu coğrafyada kendi enerji güvenliğini sağlayabilmesi, ekonomik kalkınmanın sürdürülmesini, uluslararası alanda konumunu sağlamlaştırmasını ve bölgesinde enerji merkezi durumuna gelmesinin önünü açacaktır (Balkaş, 2019: 33). Aynı zamanda batısındaki enerji alan ülkelerle doğusundaki rezerv sahibi ülkeler arasında da enerji merkezi ve enerji koridoru konumuna gelebilecektir. Türkiye bu durumda izleyeceği dış politika ile bölgesindeki rezerv sahibi ülkelerle ilişkilerini iyileştirerek, bu ülkelere yakınlaşmak durumunda kalacak, bu durum ise bölgedeki huzur, barış, güvenlik ve istikrara önemli katkılar yapacaktır (Cebeci, 2018: 58).

Enerjide Türkiye'nin enerji merkezi ve transit ülke olma potansiyeli, topraklarında bulunan boru hatlarının güvenliğini sağlayabilecek olan tek ülke konumunda olması, enerji taşımacılığı bakımından da stratejik nokta olan Boğazların bulunması, Türkiye'nin mücadelesinde bir adım önde olmasını sağlamaktadır (Baysol, 2012: 65).

Bakü- Tiflis- Ceyhan petrol boru hattının geçmesiyle Türkiye üzerinden Azeri petrolünün dünya pazarlarına iletilmesi nedeniyle Türkiye, Ortadoğu petrol kaynaklarına bağımlılığın azalmasına, geçiş ücreti nedeniyle ek gelir sağlanmasına ve enerji güvenliği bakımından Batıya özellikle AB'ye işlevsel ve önemli bir ortak olduğunu göstermiş, ilgili bölgelerde de nüfuzu artış ve pozisyonu sağlam temellere oturmuştur (Seppanen, 2006: 33).

Bakü- Tiflis- Ceyhan petrol boru hattının devreye girmesi ile birlikte AB güvenilir ve istikrarlı görmediği Rus ve Ortadoğu enerji kaynaklarına alternatif bir enerji kaynağı elde etmiştir. Bunu ise güvenilirliği tartışma konusu olan Rusya yerine AB tam üyelik müzakerelerine devam eden, NATO üyesi Türkiye üzerinden yapmaktadır. Bunun gibi AB, Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının da güvenilir bir güzergâh olan Türkiye üzerinden üye ülkelerin pazarlarına ulaştırmayı başarabilirse, Rusya ve Ortadoğu gibi güvenilirliği olmayan enerji tedarikçilerinden kurtularak, enerji güvenliğini sağlamış olacaktır (Gözügüzelli, 2019: 22).

Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının AB'ye ulaştırılması, bölgedeki ülkelerin ilişkilerini iyileştirebilecek, iş birliklerinin gelişmesini sağlayacak, ülkelerin ekonomik kalkınmalarını sağlayarak bu ülkeleri güçlendirecek, aynı zamanda ülkelerde çoğulcu demokrasi ve liberal ekonominin kalıcı olmasına da katkı yapacaktır. Doğu Akdeniz, AB açısından sadece zengin enerji kaynaklarına sahip olması ve enerji güvenliği için değil,

bölgedeki radikalizm gibi kendi güvenliğini tehdit edici sorunların dünyada en fazla yaşandığı coğrafya olmasından dolayı da önem arz etmektedir (Bogdan, 2012: 91). Ayrıca Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğinin gerçekleşmesinin AB'nin enerji güvenliğine de önemli katkılar yapacağı kabul görmektedir. AB Komisyonu tarafından 6 Ekim 2004 tarihinde yayımlanan “*Türkiye'nin Üyelik Perspektifinden Kaynaklanan Hususlar*” adlı çalışmada, Türkiye'nin çevresindeki ülkelerin enerji kaynaklarının önemli olduğu, bu enerji kaynakları ile Türkiye'nin enerji koridoru ve enerji merkezi olarak önemli olduğu, AB'ye tam üyeliği gerçekleşir ise AB açısından önemli enerji güzergahlarında güvenliklerinin sağlanabilmesi için katkı sunacağı, kaynakları güvenli bir şekilde AB'ye ulaştırabileceği belirtilmektedir (AB İlerleme Raporu, 2019). Ayrıca Türkiye'nin sahip olduğu Boğazlar ve boru hatları ile bölgesinin enerji koridoru ve enerji merkezi durumuna gelmiş olması nedeniyle Ortadoğu ve Rusya'ya alternatif olarak öne çıkan Doğu Akdeniz ve Hazar Havzası'na erişimde AB açısından kritik öneme sahip olacağı, bu sayede Türkiye'nin AB'nin enerji kaynaklarının çeşitlenmesinde katkısının olacağı, Türkiye'nin AB'nin İran ve Rusya ile ilişkilerini geliştirmesinde etkisi olacağı belirtilmiştir (AB İlerleme Raporu, 2019).

Trans- Balkan hattı, Güney Akım hattı gibi Türkiye'nin enerji koridoru ve merkezi olma hedefine karşı Rusya'nın olumsuz darbeleri de bulunmaktadır. Nabucco Projesi gerçekleşmeden Güney Akım hattının hayata geçirilmesi sadece Türkiye'ye değil, AB'nin Rus doğalgazına daha fazla bağımlı olmasına neden olacaktır (Trenin, 2008: 21).

Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının AB pazarına transfer edilmesine ilişkin projelerde East- Med boru hattına göre daha az mesafe olacak ve buna bağlı olarak maliyet düşecektir. Türkiye'ye kadar iletilen gaz mevcut TANAP hattına bağlanarak AB pazarına ulaştırılabilecektir (Balkaş, 2019: 26).

Ancak AB'nin Doğu Akdeniz'deki KKTC ve Türkiye'yi dışlamaya yönelik politikalarının Rusya'ya karşı enerji bağımlılığını uzatmaktan öteye gitmediği de dikkate alınmalıdır. Bölgedeki kıyıdaş ülkelerin en önemlisi olan Türkiye ile iş birliği yapmaktan kaçınma, Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının AB pazarlarına ulaştırılmasını geciktirmektedir. Ayrıca Rusya'nın Türkiye ile Avrupalı müttefiklerinin uyuşmazlıklarını fırsata çevirmesi nedeniyle Doğu Akdeniz'deki siyasi ve askeri etkisinin artmasına neden olmaktadır. Türkiye, adadaki Türk halkının saf dışı bırakılması ile

yapılan anlaşmalara, enerji arama faaliyetlerine karşı çıkmış, KKTC ile yaptığı anlaşma sonucunda kendi enerji alanlarını belirlemiş ve ilan etmiştir. Belirlenen alanlarda doğalgaz veya petrol arama faaliyetine izin vermeyeceğini de GKRY ile anlaşma yaparak arama faaliyetlerinde bulunan şirketlerin gemilerine yaptığı müdahale ile göstermiştir. Türkiye, Doğu Akdeniz’de bulunan enerji kaynaklarından kendine düşen payı talep etmektedir (İnat, 2018).

Türkiye’nin enerji stratejileri arasında Azerbaycan doğalgazının Avrupa’ya aktarılmasını sağlayacak Trans Anadolu Doğalgaz Boru hattı Projesi (TANAP) ve Güney Akım’ın yerine geçmesi şeklinde planlanan Türkiye’nin üzerinden Avrupa’ya bağlanacak Türk Akımı projesinin hayata geçirilmesi yer almaktadır. Türkiye, mevcut petrol ve doğalgaz rezervlerinin yarısından fazlasına sahip olan bölge ülkeleri ile Avrupa’da bulunan tüketici pazarları arasındaki konumu gereği bölgede bir köprü işlevi görmektedir. Sahip olduğu ayrıcalıklı jeopolitik konumu, Türkiye’ye hem enerji güvenliği bakımından avantajlar sağlamakta hem de bazı sorumluluklar yüklemektedir. Türkiye sahip olduğu konumunu daha da güçlendirmek amacıyla bazı girişimlerde bulunmaktadır (Sak ve Zengin, 2015).

Türkiye bölgede “Enerji terminali olabilme” hedefini dış politikasının önemli önceliklerinden biri olarak görmektedir. Bu bakımdan üzerinde en fazla durulan hususlar arasında; Azerbaycan ile olan stratejik ortaklığı yükseltmesi beklenen TANAP ve Rus Devlet Başkanı Vladimir Putin’in 1 Aralık 2014 tarihindeki Türkiye ziyareti sırasında gündeme getirdiği “Türk Akımı” projelerinden hangisine daha fazla önem atfedileceği bulunmaktadır (Karagöl ve Kızılkaya, 2015:2).

Türk Akımı projesi, hem dış politikada stratejik değere sahip olması hem de Türkiye’nin artan enerji ihtiyacını karşılayacak olması bakımından önem arz etmektedir. TANAP ve Türk Akımı projesi ile Türkiye’nin yeni bir “enerji merkezi” olması gündeminin korunduğu belirtilebilir.

Türkiye’nin AB üyeliği katılım müzakerelerinin başlaması ile Birliğin enerji politikalarını ve mevzuatının benimsenmesi için yaptığı uyum çalışmalarının ve bu çerçevede yeniden yapılandırılmasının sürdüğü Türk enerji piyasası ve enerji politikası da olumlu bir trende girmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, Fasıl 15: Enerji, 2020).

GKRY'nin adanın çevresini on üç parsele ayırması ve doğalgaz-petrol arama faaliyeti için ihaleye çıkarması ile birlikte Türkiye'de keşfedilmemiş enerji rezervlerini güvenlikleştirme için çalışmalara başlamıştır. Kıbrıs uzun süredir politik amaçlı güvenlikleştirilmiş alan olması nedeniyle Türkiye'nin bölgedeki rezervlerin geleceğinin güvenlik sorunu olarak görmesi beklenen bir durumdur. Zira adadaki Türk ve Rum kesimi arasındaki ilişkiler toplumsal, siyasi ve askeri güvenlik koşullarını taşımaktadır. Fakat GKRY tarafından arama faaliyetine izin verilmesi bölgede yeni bir durumu yaratmıştır. Adadaki durum Doğu Akdeniz'in her yerine yayılma eğilimindedir. Adanın etrafının GKRY tarafından parsellenmesi, rezervlerin keşfedilme olasılığı Türkiye tarafından başlangıçta güvenlikleştirilmiştir. Zira bölgede keşfedilecek ve çıkarılacak olan rezervlerde tek taraflı olarak güneyinin faydalanması iddiası ve gerçekleşmesi söz konusu olabilecektir. Fakat Türkiye'nin Doğu Akdeniz'in güvenlikleştirirken, asıl tehdit olarak gördüğü bölgede ihtilafli egemenlik sorunudur. GKRY'nin bölgedeki sınırlandırma girişimlerinin Türk Dışişleri Bakanlığı 2011'de adadaki kurucu halk olan Türklerin onayı olmadan tek taraflı yapılmasının hukuka aykırı bulduğunu belirterek uyarısını yapmıştır. Bunun üzerine GKRY ve Yunanistan tarafından yapılan açıklamalarda uluslararası deniz hukuku anlaşmasını öncelikle Türkiye'nin uygulaması öne çıkmaktadır (Alpay, 2019).

KKTC yönetiminin aldığı tavır ise, GKRY arama ve çıkarma faaliyetlerini durdurmaz ise kendilerinin anlaşmalar yapmak suretiyle doğalgaz ve petrol arama faaliyetlerine başlayacakları yönünde olmuştur. Türkiye'nin gösterdiği tepki öncelikle GKRY'nin başlattığı arama faaliyetlerini sorun durumuna getirmek olmuştur. Bölgede keşfedilmesi olası rezervlerin ya da arama faaliyetlerini ekonomik tehdit olarak algılamış olan Türkiye, uluslararası anlaşmalar doğrultusunda KKTC halkının çıkarlarını korumuş, bu kamuoyunda güvenlik sorunu durumuna getirilmiştir. Bunun için KKTC ile münhasır ekonomik bölge anlaşması yapılarak, bölgede Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı tarafından araştırma başlatmış ve bunun fiili durum oluşturmaları amaçlanmıştır (Yıldız, 2015: 12).

Noble Energy tarafından Afrodite sahasında keşfedilen doğalgaz kaynağı KKTC'nin iddia ettiği alanda bulunmaktadır. Türkiye, GKRY'nin adadaki doğal kaynaklara ilişkin karar alma yetkisinin olmadığını gündeme getirmiş olup, Kıbrıs sorununun çözülmesine kadar tek yanlı karar alınmaması yaklaşımını benimsemiştir. GKRY tarafından gerçekleştirilen sondaj faaliyetlerine yanıt olarak KKTC'de bölgesindeki açık deniz

alanlarında araştırma yapılması için Türkiye Petrollerini yetkilendirmiştir (Altuner, 2015: 51). Türkiye ise sondaj faaliyetlerinde yer alan şirketleri kara listeye sokmakla tehditte bulunmuştur. Şirketler Türkiye ile ilişkilerini, bölgedeki doğalgaz kaynakları için riske atmak için hazır görünmemektedir. Bölgede Noble Energy yanında 2013 yılında Eni şirketi de üç blokta arama sondaj sözleşmeleri imzalamıştır. GKRY tarafından Eni şirketinin arama sondaj faaliyetine dahil edilmesinin, AB üyesi ülkelerle ekonomik ilişkilerini güçlendirme amacına yönelik olduğu belirtilebilir.

Türkiye'nin ise bu hususta yapabilecekleri sınırlı olup, bölgede dışlanmış, tecride alınmış gibi görünümündedir. Zira bölgede bulunan ABD, AB, Arap ülkeleri bunu desteklememektedirler. GKRY kıyıdaş ülkelerden siyasi destek sağlayabilme hususunda dikkatli davranarak, Lübnan, Mısır ve İsrail ile sınırlandırma anlaşmaları yapmıştır. Aynı zamanda Türkiye- İsrail ilişkilerinin gerilmesi ile GKRY- Yunanistan- İsrail iş birliği de kaçınılmaz olmuştur (Dilek, 2012: 1523).

Kıbrıs, Yunanistan ve İsrail arasındaki enerji eksen, Akdeniz jeopolitiğindeki potansiyel istikrarsızlaşma unsuru yanında Türkiye ile yaşanan yeni gerilim kaynağının temsilcisidir. Doğalgaz hususundaki bu iş birliği planının savunma sektörünü de kapsayan geniş bir iş birliğine uyduğu belirtilebilir. Yunanistan, ABD ve İsrail, Doğu Akdeniz'deki doğalgaz sondaj tesislerini savunma amacıyla ortaklaşa deniz ve hava tatbikatları gerçekleştirmektedir. Türkiye- İsrail arasında 2010 yılında yaşanan krize kadar tatbikatları Türkiye ile beraber yapmışlar, ancak bu süreçten sonra Yunanistan, GKRY ve İsrail arasında ekonomik ve askeri bağlar daha da derinleşmiştir. Yeni enerji keşiflerinden sonra bölgedeki yeni ittifakların bölgenin geleceğinin karmaşıklaşmasına neden olduğu gözlenmektedir (Stavris, 2012). Türkiye enerji altyapısı gelişmiş olduğu ve konumu itibarıyla enerji rezervlerinin en karlı ve ucuz yoldan iletilmesi şansına sahip olduğundan, iş birliğine gidecek olması halinde bölge liderliği hedefine ulaşabilecektir (Tanrıverdi, 2013).

Bölgede Türkiye'ye yönelik yürütülen frenleme politikası, AB, İsrail, GKRY ve Yunanistan arasındaki anlaşmalarla ve East- Med projesi yardımıyla Türkiye'yi bölgeden dışlama politikası ile gerçekleştirilmektedir. KKTC'nin ve kendi haklarını savunan Türkiye karşısında ihtilaflar olmasına rağmen AB üyeliğine alınan GKRY üzerinden gidilmektedir. Türkiye elinde bulunan enerji taşımacılığı hatlarıyla güçlü konumda

olması ve sahip olduğu arama ve sondaj gemileriyle bölgedeki ülkelere ve küresel güçlere rahatsızlık vermektedir. Bölgedeki enerji forumu açık şekilde bölgeden Türkiye'yi dışlama, yalnızlaştırma aracıdır. Bunun kırılmasında Türkiye'nin GKRY ve Yunanistan ile arasında olan güç dengesi nedeniyle Mısır ve İsrail ile ilişkilerini güçlendirmesine gerek bulunmaktadır (Atun, 2019).

Türkiye'nin bölgede enerji koridoru olmasında sahip olacağı kazanımlar, süreç içerisinde iş birliği yapacağı, ortaklıkları olacağı komşu ve dost ülkelerin güçlenmesinde ve kalkınmasında da etkili bir rol oynayabilecektir. Bu ülkeler ile Türkiye'nin bağları güçlenecek, aynı zamanda bu ülkelerin uluslararası sisteme entegre olmaları mümkün olabilecektir. Türkiye bölgede bir enerji koridoru ve enerji merkezi konumuna gelecek ve kendi enerji gereksinimini karşılamak için gelecekte önemli oranda dış kaynaklara bağımlı olacak olan AB açısından da istikrarlı ve güvenilir ortak olabileceğini ortaya koyabilecektir. Bu gelişme ile birlikte Türkiye'nin de AB'ye tam üyelik sürecinde önemli bir katkısı olabilecek, aynı zamanda AB kamuoyundaki Türkiye karşıtlığını da bir nebze yumuşatabilecektir.

Daha önceki bölümlerde belirtildiği üzere rasyonel seçim teorisi kapsamında faydalar ve maliyetler devletlerin dış politika tercihlerini etkilemektedir. Akdeniz'de oluşan tehditlerin yarattığı maliyetler fırsatların yarattığı faydaları aşıyorsa bu durum Türkiye AB ile ilişkilerinde uzlaşmaya yol açar.

Türkiye'nin bölgedeki yeni enerji keşifleri ve enerji merkezi durumuna gelmesinin, enerjiden sağlanacak kazanç nedeniyle AB ile olan ilişkilerinde uzlaşma ve pazarlığa giderek, maliyeti düşürebileceği belirtilebilir. Dolayısıyla Türkiye ile AB arasında bir uzlaşma söz konusu olabilecektir. Bunda tezin yardımcı (ara) değişkeni olan AB'nin enerji güvenliğini sağlamak istemesi de etkili olacaktır. Zira günümüzde AB'nin enerji ihtiyacının önemli oranda dışa bağımlı olduğu, ilerleyen zamanda ise bu bağımlılığın artacağı öngörülmektedir. AB'nin enerji ihtiyacını büyük oranda Rusya karşılamaktadır. Enerji tedarikinde Rusya'ya olan bağımlılıktan kurtulmak isteyen AB'nin Türkiye ile olan ilişkilerine bu yönde bir yol vereceğini ve enerji güvenliğini garanti altına almayı tercih edeceğini düşünmek hatalı olmaz.

Türkiye'nin enerji ithalatı tutarı ve dış ticaret açığı göz önüne alındığında ise, ekonomi bakımından enerjinin önemi her geçen gün artmaktadır. Bu bağlamda Doğu Akdeniz'de

Türkiye'ye ait deniz yetki alanlarındaki hidrokarbon kaynaklarının keşfi, Türkiye ekonomisini bölgesel güç olma hedefinde önemli derecede destekleme olanağı sağlayacaktır.

Bölgedeki enerji kaynaklarına hakimiyet yanında, enerji nakli boru hattı projelerinin sonucunda transit geçiş ya da enerji terminali ülkesi olmak da güç elde etme amacı kapsamında ulaşılmak istenen hedefler arasında yer almıştır. Türkiye boru hattı projeleri ile kendi enerji ihtiyacını ucuz ve güvenli şekilde karşılamının yanı sıra enerji merkezi, enerji koridoru olma hedefini önemli gördüğünü göstermektedir. Bu bağlamda Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarından kendi deniz yetki alanlarında olan payını alma yanında, bölgedeki hidrokarbon kaynaklarının Türkiye'nin de içerisinde yer aldığı projeler ile uluslararası pazarlara iletilmesi, mevcut hedefler doğrultusunda önemli görülmektedir. Geçmişe dayalı olan siyasi sorunlar ise, enerji paylaşımında yaşanan sorunun çözümüne olumsuz yansımaktadır.

AB'nin bölgede yaşanan sorunlara müdahil olma girişimleri genel olarak uluslararası anlaşmalar, hakkaniyet ve uluslararası hukuktan uzak olduğu, Türkiye tarafından GKRY yandaşlığının sürdürülmesi şeklinde değerlendirilebilir. Bölgesel iş birliği açısından 2004 yılında Annan Planının adada yaşayan Türkler tarafından uygun olmayan yönleri bulunmasına rağmen kabulüne karşın Rumların bunu kabul etmemesinin ardından acele şekilde GKRY'nin AB üyeliğine alınması bunu doğrular niteliktedir. Türkiye bu hususta planının kabul edilmesini adadaki Türkleri teşvik etmesi ise iş birliği yapma çabalarının net göstergesidir. GKRY'nin ise aykırı hareket etmesine rağmen üyelik ile ödüllendirilmesi, Türkiye'nin bakışını kuşkulu duruma getirmiştir.

Türkiye'nin Akdeniz politikasında genel anlamda savunmacı bir tutum sergilediği belirtilebilir. Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının gündem olmasıyla birlikte Türkiye'nin uluslararası hukuk bağlamında haklarının gasp edilme riski olarak gördüğü ve haklarını korumak amacıyla yaptığı karşı hamleler ile aldığı inisiyatif AB, GKRY, Yunanistan, Mısır gibi aktörler tarafından saldırgan tutum olarak değerlendirilmiştir.

Rusya'nın Suriye krizi ile bölgeye yerleşmesi, AB ve ABD'nin enerji şirketlerinin bölgede yerini alması, Türkiye'nin uluslararası bölgesel sorun olarak gördüğü bu durumu küresel ölçeğe taşınması riski bulunmaktadır. Türkiye bölgedeki kıyı ülkesi olarak mevcut hakları hususunda AB dahil olmak üzere bölge dışındaki aktörlerin bölgedeki

yapılanmayı kendi beklentilerine yönelik dengeleme amacıyla kendilerini uluslararası mahkeme olarak görmeye ilişkin tavrı kabul etmediğini açıklamakta, küresel aktörlerin bölgeden uzak kalmasını istemekte, bu güçlerle haklarına ilişkin tartışmaya girmemeye itina göstermektedir.

Bölge dışı aktörlerin bölge ülkelerine Türkiye'nin haklarına ve çıkarlarına karşı verdiği ya da vaat ettiği destek ise Türkiye açısından tehdit unsuru olarak görülmekte, Türkiye'yi bunu dengeleyebilecek güç unsurları sahipliğine yöneltmektedir. Bunun bölgedeki çatışmayı körükleyebileceği ya da başka bir noktada dengenin kurulacağını belirtmek mümkün olabilir. Türkiye'nin gerek Kıbrıs sorunu çözümünde gerekse terörle mücadelede müttefiklerinden gereken desteği görmemesi, savunma ihtiyacı için gereken silah sistemlerine ulaşamaması Türkiye'yi kendi olanaklarını geliştirmeye sevk etmiştir. Türkiye'nin bölgedeki gücünü arttırarak kendi haklarını koruma davranışı sergilemesi risk aldığını göstermektedir. Zira bölge AB, Rusya, ABD gibi küresel aktörlerin içinde yer aldığı çıkar gruplarının bir mücadele alanı konumuna gelmiştir. Böylesine bir ortamda Türkiye'nin kendi çıkarları ve hakları karşısında geliştirilen politikaları hangi süre ile baskı altında tutabileceği hususunda net bir şey söylenemez. Fakat Türkiye'nin tarihi geçmişi göz önüne alındığında gelişmeleri kabullenmesi ve kabuğuna çekilmesi de beklenemez. Türkiye bölgedeki iş birliğini genişletme, karşıt ittifakları bozmaya ilişkin açıklamalar yaparak arayış içerisinde olduğunu göstermektedir. GKRY dışındaki aktörlerin tümü ile iş birliği yapabileceğini açıklaması bu yönde değerlendirilebilir. Bu şekilde gücünü arttırma ve karşı tarafı zayıflatmaya yönelik girişimlerle kendi konumunu sağlamlaştırma çabasında olduğu belirtilebilir. Bu gelişmeler 2018-2020 döneminde Türkiye'nin Akdeniz politikası davranışlarıyla ilgili birinci hipotezi doğrular niteliktedir.

5.2 ÇATIŞMA (FAYDA> MALİYET=ÇATIŞMA)

“H2: Akdeniz’de faydaların artması durumunda Türkiye AB ile çatışır” Akdeniz’deki fırsatlar ve yeni iş birlikleri ile sağlanan fayda maliyetleri aşıyorsa Türkiye’nin AB ile olan ilişkilerinde çatışmaya neden olmaktadır. Türkiye AB ile ilişkilerin kötüleşmesi ile oluşan maliyeti bölgedeki yeni fırsatlar ile karşılamaya çalışmaktadır. Ancak tezin yardımcı (ara) değişkeni olan ve Türkiye açısından bölgedeki Kıbrıs sorunu, AB yaptırımları gibi riskler de maliyetin artmasına neden olmaktadır. Türkiye yer aldığı coğrafyada etrafındaki devletlere göre daha güçlü siyasi yapıya sahip, devlet geleneği

bulunan, istikrarlı ülke konumuna sahiptir. Bu açıdan bölgede ulusal çıkarlarını, haklarını koruma aşamasında kararlı olmalı, ancak gerilimden mümkün olduğu kadar uzak durmalıdır.

Bölgedeki en güçlü ülke olarak değerlendirilen Türkiye'nin karşıtı olan bölgesel aktörlerin iş birlikleri yaptıkları görülmektedir. Türkiye açısından bu kapsamda Kıbrıs sorunu ve adadaki Türklerin hakları olmasına rağmen GKRY ile iş birliği yapılması, Türkiye'nin kıta sahanlığının ihlal edilerek deniz yetki alanlarını sınırlandırma anlaşmalarının yapılması, bölgedeki enerji kaynakları açısından Türkiye'nin en yakın alıcı konumunda ve enerji ihracında en yakın yol olmasına rağmen dışlayıcı projelerin geliştirilmesi değerlendirilebilir.

Türkiye ise, kendisinin dışlandığı yaklaşımları hakkaniyetten uzak, büyük çapta değişiklik yapma isteği olarak algılamakta ve dengelemeye çabalamaktadır. Bunun için Libya ile sınırlandırma anlaşması imzalamış ve GKRY dışındaki ülkelerle anlaşma yapmak için hazır olduğunu belirtmiştir. Bu şekilde sağlanan dengenin geliştirilmesini amaçladığını ortaya koymaktadır.

Bölgedeki küresel güçlerden olan AB'nin, Mısır, GKRY, İsrail ve dışarıdan bu gruba dahil olmak isteyen Yunanistan'ın uyguladığı politikaları destekledikleri görülmektedir. Lübnan, bu gruba 2020 yılına kadar dahil olmamıştır. 2011 yılından itibaren iç savaş ile boğuşan Suriye, bunu fırsata çeviren ve bölgeye müdahil olan Rusya kendi tarihinde ilk kez Akdeniz'le bu kadar ilişkili olmak için fırsat bulmuştur. Türkiye ise bölgede AB'ye rağmen Kıbrıs harekâtı ile başlayan politikasını sürdürmekte kararlı görünmekte, iş birliklerini bu yönde geliştirme çabası içerisine girmektedir. Buna yönelik olarak iç savaşın etkisinde bulunan Libya'nın meşru hükümeti ile iş birliğine girerek, ilk adımı atmıştır. Libya'daki iç savaş bölge ile ilgili olan farklı güçler ve taraflar arasında yaşanan bir çıkar savaşını niteliğine bürünmüştür.

Türkiye için Doğu Akdeniz, Kıbrıs sorunu nedeniyle bir güvenlik sorunu olarak değerlendirilmiştir. Kıbrıs'ın tamamen Rumların kontrolüne geçmesi olasılığı, adadaki Türklerin can güvenliği yanında Türkiye'nin bölgeye açılımını riske atan tehdit unsuru olarak görülmüştür. Adadaki Türklerin varlığı Londra ve Zürih anlaşmaları ile teminat altına alınmış, Türkiye'de kendi güvenliğini sağlamıştır. GKRY'nin 2003'ten sonra Mısır ile imzaladığı deniz yetki alanı anlaşması ile kendini gösteren deniz yetki alanlarına

ilişkin sorun Türkiye'nin tehdit algısının değişmesine, Kıbrıs sorununun ötesine geçmesinde etkili olmuştur.

Türkiye'nin Akdeniz politikasının, merkezde GYRY'nin yer aldığı politikalara karşı tavır geliştirmek üzerine kurulduğu görülmektedir. GKRY ise Türkiye'den gelen tehdit algısına enerji ruhsatı verdiği ülkeler, AB ile bölgede iş birliği içerisinde olduğu güçler aracılığıyla Türkiye'nin üzerinde baskı oluşturarak yanıt vermektedir. Bölgedeki enerji kaynaklarının paylaşımı anlaşmalarının temeli olan deniz yetki alanlarının sınırlandırılması hususunda üç grup dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki GKRY ile ikili olarak MEB sınırlandırma anlaşmalarını yaptığı Mısır, Lübnan ve İsrail'dir. Lübnan ile 2010'da imzalanan anlaşma 2020'de meclisinde onaylanmamıştır. Bu gruptaki taraflar Türkiye'nin itirazda bulunduğu anlaşmaları imzalamış ve GKRY'ye destek olduklarını ortaya koymuşlardır. İkinci gruptaki ülkeler ise fiilen henüz bölgeye dahil olmamış, ancak bölgedeki enerji politikalarına dahil olma politikası yürüten Yunanistan, İtalya ve Fransa'dır. Bu ülkelerin de GKRY'yi destekleme çabası bulunmaktadır. Son grupta bulunan ABD ve AB'nin ise GKRY'nin politikalarını desteklediği görülmektedir. Bu durum Türkiye'nin AB ile çatışmasında etkili olmaktadır ve 2018-2020 döneminde Türkiye'nin Akdeniz politikası davranışlarıyla ilgili ikinci hipotezi doğrular niteliktedir.

Münhasır ekonomik bölge alanını belirlememesi halinde GKRY ile Yunanistan Türkiye'yi Antalya açıklarındaki münhasır ekonomik bölge ile sınırlandırmak istemektedir. GKRY'nin bölgede kendi lehine avantaj sağlayabilmek amacıyla bölge aktörlerinin arasındaki gerginlikleri kullandığı belirtilebilir. 2009'daki Mavi Marmara olayının neden olduğu gerginlik nedeniyle bozulan Türkiye- İsrail ilişkilerinden faydalanarak, 2010'da İsrail ile münhasır ekonomik bölge anlaşması imzalaması bunun en önemli göstergesidir (Çalık Orhun, 2017: 45). Aynı zamanda İngiltere Yunanistan ve Türkiye ile birlikte adanın statüsü bakımından garantör devletler konumundadır. GKRY tarafından 2003 yılında imzalanan münhasır ekonomik bölge anlaşması ile Mısır havzasından çıkan enerji kaynakları paylaşımında taraflardan biri olmuştur. Mısır'da Arap Baharı ile beraber anlaşmayı kabul eden Hüsnü Mübarek iktidardan indirilmesi ve Mursi'nin iktidar olmasıyla oluşan durum Türkiye'nin lehine olmuştur. Mısır'da yeniden darbe ile iktidarın el değiştirmesi ve Abdul Fettah Sisi'nin iktidara gelmesi nedeniyle ise dengeler Türkiye'nin aleyhine dönmüştür (Orhun, 2017: 44-45).

Bölgede yaşanan en temel sorunlar arasında Türkiye ile GKRY arasındaki anlaşmazlık yer almaktadır. GKRY'nin kendini adanın tek temsilcisi olarak görmesi ve bu doğrultuda hareket etmesi, adadaki Türk halkını yok sayması Türkiye'nin tepkisine neden olmaktadır. Türkiye aynı zamanda GKRY'nin kendi münhasır ekonomik bölgesi olarak ilan ettiği alanların bir kısmının kendi münhasır ekonomik bölgesi olduğu iddiasındadır. Bu kapsamda GKRY'nin ilan ettiği parsellerin bir kısmında araştırma faaliyetine başlanması nedeniyle Türkiye savaş gemileri ile müdahale ederek faaliyetleri engellemeye çalışmaktadır.

Türkiye'nin son dönemde bölgede ağırlığı artsa da Doğu Akdeniz'in tümünde kısa vadede etkin bir politika yürütmesi zor görülmektedir. Akdeniz Doğu ve Batı olarak ele alındığında Batı Akdeniz'in genelde AB siyasi ve ekonomik nüfuzu altında kalacağı görülmektedir. Türkiye'nin ise ilişkilerini Doğu Akdeniz'de geliştirmesi ve reel bir dış politika stratejisini uygulaması ön plandadır (Yaşar ve Yıldız, 2012: 275-276).

ABD'nin ise bölgede yürüttüğü enerji politikasının temelinde Rusya'nın bölgedeki etkinliğini azaltmak ve kendi kontrolünde bir sistemin işlevselliğini sağlamaktır. Bu bağlamda Rusya'nın AB'ye enerji satmak için gerçekleştirilmek istenen projelere engel olduğu belirtilmektedir (Sağırlı, 2015).

Rusya ise, bütçesinin yarısını enerji kaynaklarından elde eden bir ülke olarak enerjiden gelen gelirini çeşitlendirmede yeterli ürün yelpazesine sahip olmadığından, hedef pazarlarındaki rekabeti büyük bir tehlike olarak algılamaktadır. Doğu Akdeniz'deki yeni enerji rezervlerinin Avrupa pazarlarına ulaştırılması ile AB'nin Rusya'dan satın aldığı gazın %35'i kadar alternatif kaynak yaratabileceği öngörülmektedir (Cohen, 2016). Rusya açısından hedef pazarlarının kaybı ekonomik olarak çöküşe neden olabileceğinden, kendisine rakip olabilecek gelişmeleri kontrol altında tutma eğilimine girmektedir (Mironova, 2015).

Türkiye'nin Doğu Akdeniz dış politikasında bölgedeki kültürel, tarihsel ve dinsel geçmiş ile coğrafi avantajını kullanarak cesur hamleler yapması avantajlı görülmekte, diğer yandan Doğu Akdeniz'in yeniden şekillenmesinde küresel güçlerin stratejik müttefiki olarak yer alması dezavantaj olarak görülmektedir. Türkiye bölgeden Rusya ve ABD'yi uzlaştırmada tek ülke olma avantajını kullanmak için çaba sarf etmektedir. İki küresel gücü yan yana getirme çabasının yanında kendi gücünü sınama gayretindedir. Türkiye

tarafından yapılan hamlelere AB tarafından sıcak bakılmadığı ve hamleleri bozmaya çalıştığı görülmektedir (Yaşar ve Yıldız, 2012: 278).

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada Türkiye'nin Akdeniz politikasının AB ile ilişkilerine etkisi ele alınmıştır. Bu doğrultuda Türkiye'nin Akdeniz politikası (bağımsız değişken), Türkiye- AB ilişkilerine (bağımlı değişken) etkisi fayda maliyet analiz kapsamında incelenmiştir. Akdeniz'de özellikle Doğu Akdeniz havzasının son zamanlarda yoğunlaşan enerji faaliyetleri ile birlikte öneminin giderek arttığı bilinmektedir Afrika, Asya ve Avrupa kıtalarının birleşiminde yer alan bölge, geçmişten günümüze bölgesel ve küresel ölçekte jeopolitik çekişmelere, güç mücadelelerine tanıklık etmiştir. Geçmişte sadece önemli ticaret ve göç yollarını içeren Doğu Akdeniz, 20.yüzyıldan itibaren hidrokarbon sahaları ile stratejik önemini arttırmıştır. Özellikle Kafkasya ve Ortadoğu'daki zengin hidrokarbon rezervlerine yakın olmasından dolayı enerji iletim koridoru olması ve bölgede yeni keşfedilen hidrokarbon rezervleri ile dünyadaki önemli enerji merkezlerinden biri olması bölgenin önemini arttırmıştır. Dolayısıyla Doğu Akdeniz'de bölge ve bölge dışındaki devletlerin yer aldığı çatışmalar olmaktadır. Türkiye ise uzun yıllardır AB üyeliğine girmek amacıyla çaba göstermekte ve bunu başarabilmek için de bölgedeki politikasını çıkarları üzerine yürütmek durumundadır. Bu doğrultuda alabileceği riskleri iyi analiz etmeli, fırsatları kendi lehine çevirebilecek hamlelerde bulunmalıdır.

Doğu Akdeniz 2008'de keşfedilen kayda değer petrol ve doğalgaz yatakları ile enerji iletiminde önemli bir kavşak ve enerji merkezi durumuna gelmiştir. Bölgedeki enerji kaynaklarının politik-ekonomik etkisinin Akdeniz yanında Ortadoğu bölgesinin dinamiklerini etkileyebilecek potansiyele sahip olduğu belirtilmektedir (Aksoy, 2016:1). Akdeniz havzasının bu potansiyeli bölge ülkeleri yanında AB'nin de ilgisini çekmektedir. Buradaki enerji kaynakları bölge ülkelerinin geleceklerine önemli etkiler yapabilecektir. Bu bağlamda bölge aktörlerinin ve küresel aktörlerin birbirleri ile mücadele içerisine girmeleri de kaçınılmazdır.

Türkiye bakımından AB'nin bölgedeki küresel aktör olarak Türk- Yunan ilişkilerinde etkin hale gelmesi, ülkenin 1981 yılında Topluluğa tam üye olması ile başlamaktadır. Yunanistan'ın 1981'de AB'ye tam üye olması ile AB'nin sınırları da Ege ve Akdeniz'e kadar uzanmıştır. Ancak Türkiye'nin AB'ye aday ülke statüsüne kabul edilmesine kadar, AB Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan uyuşmazlıklarda doğrudan aktör

olamamıştır. 1995-1996 tarihindeki Gümrük Birliği neticesinde koşulluluk ilişkisi başlatılmış olsa da taraflar arasındaki siyasi ilişkilerdeki yansıması sadece Kıbrıs ile sınırlı olmuştur.

AB tarafından Helsinki zirvesinde alınan karar sonucunda Türkiye'nin aday ülke olması hem Topluluk ile Türkiye hem de Türkiye ve Yunanistan arasında yeni bir sürecin başlamasına neden olmuştur. Süreçle birlikte Türkiye'nin üyeliği ile Yunanistan'la sınır sorunlarının çözülmesi arasında koşulluluk kuruldu. Aynı zamanda buna Kıbrıs sorunu da eklenmiştir. Kıbrıs sorununa 1999-2004 arasında BM Genel Sekreteri arabuluculuğunda adil ve kalıcı çözüm bulunabileceğine yönelik inanç Türkiye'nin AB tam üyeliğine dair umutlarının artmasına neden olmuştur. Ancak çözüm planının eş zamanlı olarak Kuzey ve Güney Kıbrıs'ta referanduma sunulması, sonuç olarak Rum kesiminin %76 oranında "Hayır", Türk kesiminin de %65 oranında "Evet" demesi ile çözüm umutları sona ermiştir. GKRY'nin de adanın tek temsilcisi olarak AB üyeliğine alınması ilişkileri karmaşık bir duruma getirmiştir. Bu durum Türkiye için AB'de sorunlu ilişkilere Yunanistan yanında GKRY'nin eklenmesi olarak yorumlanabilir. Aynı zamanda Türkiye'nin AB üyeliğinde GKRY'nin belirleyici aktör olmasının da önünü açmıştır. Türkiye bu süreçte diğer AB üyelerinin yanında Yunanistan ve GKRY ile bir ikna- mücadele ilişkisi içerisine girmiştir.

AB'nin Doğu Akdeniz'de Yunanistan, Türkiye ve GKRY arasındaki deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin soruna yaklaşımının hukuksal tartışma alanından ziyade siyasi tartışma alanı olduğu belirtilebilir. AB üyesi GKRY ve Yunanistan'ın Topluluğun deniz alanlarına yönelik siyasetini, kendi önceliklerini ve ulusal çıkarlarını kapsayan düzenlemeleri göz önüne alarak yapma olanağına sahip olmaları nedeniyle Doğu Akdeniz'de Topluluk kuralları ve düzenlemelerinin uygulanmasında daha geniş hareket alanı sağlayabilmektedirler. Türkiye ise karar alma mekanizmalarının içerisinde yer almamakta, bununla birlikte uygulamaları reddetme ya da kabullenme durumunda kalmaktadır. Bu şekilde GKRY ve Yunanistan Topluluğun denizlere yönelik düzenlemelerinden faydalananak kendi yetki alanları sınırlarını belirleme girişimlerinde Topluluğun düzenlemelerine göre hareket ettiklerini ileri sürmekte ve meşruiyet alanı yaratabilmektedirler. Diğer bir ifade ile girişimlerinin AB mevzuatı ile uyumlu olarak hazırlandığı belirtilebilir.

Diğer yandan AB'nin müdahil olmadığı ya da diğer uluslararası örgütlerinin yetki alanları doğrultusunda yapılan düzenlemelerde ise Türkiye'nin geniş bir hareket alanına sahip olduğu ortadadır. Türkiye bu türde düzenlemeler ile kendi çıkarlarına uygun kararları alabilmektedir. Türkiye daha güçlü hukuksal argümanlara sahip olmasına rağmen, GKRY ve Yunanistan'ın deniz yetki alanları sınırlandırılmasına yönelik çabalarını siyasi olarak aşabilmesini zora sokan en önemli engel kendisinin geliştirdiği AB üyelik talebidir. Türkiye'nin hedefi AB üyeliği iken sınır ve sınırlandırmaya ilişkin sorunların çözümlenmesinde baskılar karşısındaki tutumu zorlaşmaktadır. GKRY tarafından başlatılan fiili durum oluşturma siyaseti Türkiye tarafından siyasi- diplomatik manevralar ile engellenmeye çalışılmış olsa da caydırıcı güç kullanma seçeneklerinin de devreye alınma olasılığı fazladır. Fakat bu Türkiye'nin haklılığını ve imajını yok eden bir propaganda durumuna dönüştürülebilir.

AB'nin Soğuk Savaş sonrasında hava ve deniz sahasına yönelik konulara olan ilgisinin artarak devam ettiği görülmektedir. Farklı gerekçelere dayandırılan bu ilginin sınır ve sınırların güvenliği olarak görülmesi ve dış ilişkilerde pek çok aktörü kapsamı bakımından önemi bulunmaktadır.

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki politikası GKRY'nin adadaki Türklerin eşit egemenlik haklarını tanımak suretiyle ortaklık devleti kurmalarına göre şekillenebilir. Ancak GKRY'nin bu yönde olumlu bir adımı olduğu söylenemez. Bu hususta bölgedeki küresel güçler olan ABD ve AB'nin de telkinleri bulunmamaktadır (Erhan, 2018). Bu olasılık gerçekte GKRY'nin adanın tek temsilcisi olarak AB tarafından üye yapılması ile ortadan kalkmıştır. Bu durumda Türkiye'nin adada bağımsız KKTC'nin varlığını sürdüreceği doğrultusunda politika yürütmesi yerinde olacaktır. Bunun yanı sıra bölgede daha önce olmayan aktörlerin de kalıcı hale geldiği belirtilebilir. Bu aktörlerin başında Suriye'deki iç savaştan kazanımları olan Rusya gelmektedir. Ayrıca GKRY'nin münhasır ekonomik bölge politikası doğrultusunda bölge devletleri yanında AB gibi aktörlerle askeri, ekonomik ve siyasi ilişkilerini güçlendirmesi Türkiye'nin ekonomik çıkarları ve güney sınırları açısından tehdit unsurudur. Yunanistan'ın da GKRY gibi münhasır ekonomik bölge ilanı için fırsat kollaması ve bunu yapması durumunda Türkiye'nin münhasır ekonomik bölgesinin 145 bin kilometrekareden 33 bin kilometrekareye kadar düşmesi ve Akdeniz'de sahip olacağı alanın oldukça daralması söz konusu olacaktır (Tamçelik ve Kurt, 2014:26).

Mısır, Lübnan, İsrail ve Suriye gibi Doğu Akdeniz’e kıyısı olan ülkelerle Türkiye’nin münhasır ekonomik bölge anlaşması yapması günümüz koşullarında ve tarafların ilişkileri bakımından zor görünmektedir. Bu gelişmeler Akdeniz’de maliyetlerin artması durumunda Türkiye AB ile uzlaşır hipotezini doğrular niteliktedir.

Türkiye ise münhasır ekonomik bölgesini ilan ederek, burada arama ve sondaj faaliyetlerini yapabilmek için uluslararası ortaklıklar kurabilir. Ayrıca Doğu Akdeniz’de var olabilmek amacıyla bölgede askeri varlığının arttıran ve Suriye’de Tartus Deniz Üssü bulunan Rusya ya da Rus enerji şirketleri ile iş birliğine girebilir. Türkiye’nin bu ortaklığı enerjide Rusya’ya olan bağımlılığını azaltmak ve enerji çeşitliliğini sağlamak için GKRY ile iş birliği yapabileceği izlenimini veren AB’nin yeniden değerlendirme yapmasını sağlayabilir. AB’nin ise Doğu Akdeniz’deki en uzun kıyı şeridinde sahip olan Türkiye’yi karşısına almak yerine bölgedeki iş birliği ve diyalogu desteklemesi durumunda, bunun AB’nin bölgedeki ekonomik ve siyasi çıkarlarına hizmet edeceği de belirtilebilir. Bu gelişmeler ise Türkiye lehine Akdeniz’deki faydaların artması durumunda Türkiye AB ile çatışır hipotezini desteklemektedir.

Türkiye’nin AB ile ilişkilerinin olumlu bir ortama taşınması bakımından Doğu Akdeniz’de getireceği faydalara göre bazı riskleri alabilmesi üyeliğe giden yolu kısaltması bakımından önemlidir.

Öneriler

Doğu Akdeniz’deki deniz yetki alanlarının belirlenmesi hususunun önümüzdeki dönemlerde Türkiye’nin gündemini oluşturacak nitelikte olduğu belirtilebilir. GKRY’nin yarattığı durumun bölgede deniz yetki alanlarının taraflar arasında dostane yöntemlerle, müzakerelerle çözümlenmesi gerekmektedir. Fakat Kıbrıs sorunu bunun önündeki en önemli engel olarak görülmektedir. Kıbrıs sorununa ilişkin kalıcı bir çözümün henüz bulunamaması müzakerelerin başlatılmasını engellemektedir. Ada halkları arasında uzlaşma zemininin oluşturulamaması durumunda Yunanistan’ın yanı sıra Türkiye ile AB arasındaki sorunlu ilişkilerin çözülemeyeceği söylenebilir. Ancak Kıbrıs sorununa ilişkin beklentileri karşılayacak şekilde çözüm bulursa da Akdeniz’e kıyısı olan ülkeler ve yeni Kıbrıs Devleti’nin Türkiye ile sınırlandırma anlaşmaları yapmaları gerekecektir. Türkiye’nin bu durumda ulusal önceliklerine uygun çözüm önerisi geliştirmesi gerekecektir. Bir yandan adadaki Türklerin haklarını korumak, bir yandan da kendi

çıkarlarını korumak amacıyla uğraş veren Türkiye'nin çıkarlarının KKTC ile aynı doğrultuda olduğundan bahsedilebilir.

Türkiye'nin belirlediği deniz yetki alanlarındaki altyapı düzenlemelerinin yapılması, fiili olarak uygulanması fayda sağlayabilecektir. Türkiye'nin yetki alanlarına ilişkin daha önceden kabul edilmiş ulusal mevzuatın yeniden gözden geçirilmesi ve güncellenerek uygulanması gerekir. Bu ulusal yarar gereği uluslararası düzenlemelerinin bir gereğidir. Aynı zamanda Türkiye'nin AB mevzuatına uyumuna engeldir. Taşımacılık, denizcilik, kıyı koruma ve güvenlik, enerji, çevre gibi alanlarda AB mevzuatına uyumlu düzenlemeye gidilmesi bu sektörlerdeki tüzel ve özel kuruluşların katkısıyla münhasır ekonomik bölgede hak ve yetkilerin icrasına gidilebilir.

Türkiye bölgedeki etkin aktörlerin arasında yer almayı amaçladığından, Doğu Akdeniz'de yürüttüğü arama ve sondaj faaliyetlerine kesintisiz olarak devam etmesi son derece önemlidir. Türkiye'nin kendi münhasır ekonomik bölgesinde ciddi miktarda rezerv keşfetmesi durumunda uluslararası enerji alanında devlerin dikkatini çekeceği gibi bölgedeki enerji iş birliği anlaşmalarına da dahil olması mümkün olabilecektir. Bu kapsamda Türkiye'nin faaliyetlerini yoğunlaştırması, enerji üretiminde uluslararası partnerlerle çalışması gerekmektedir. Bu durum AB ile uzun süredir devam eden sorunlu ilişkilerin düzelmesini ve AB'nin Türkiye'nin yanında yer almasını sağlayabilecektir. Zira AB'de enerjide Rusya'ya olan bağımlılığını mümkün olduğu kadar azaltmak ve kendi enerji güvenliğini sağlama çabasıdadır. Fakat Türkiye'nin dış politikasında Rusya ile giderek daha fazla birlikte hareket etmesinin ortaya çıkarabileceği risklerin de iyi değerlendirilmesi, AB ile olan iş birliği imkanlarının da önünü kapatmaması önem arz etmektedir.

Türkiye'nin bölgedeki enerji kaynaklarına yakınlığı göz önüne alınarak, enerji naklinde terminal ülke pozisyonuna ulaşacağı ve bundan kaynaklı güvenlik risklerinin de dikkate alınması ve hazırlık yapılması gerekmektedir. Özellikle deniz yolundan petrol taşımacılığın çevre kirliliği bakımından güvenli hale getirilmeli, ulusal deniz taşımacılığı filolarının AB norm ve standartlarına göre donatılmalıdır. Aksi durumda deniz taşımacılığında Türkiye'ye düşen pay üstlenilen riskleri karşılayamayabilir.

REFERANSLAR

- Acartürk, E., ve Arslaner, H. (2005). Maastricht Antlaşması Sonrası Avrupa Birliği'nde Ekonomik ve Parasal Birlik ve Türkiye. Avrupa Birliği Üzerine Notlar, Edt. Oğuz Kaymakçı, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 289-324.
- Akbaş, Z. ve Pala, E. (2014). ABD'nin Küresel Hâkimiyet Rekabetinde Kaya Gazının Yeri: Engeller ve Avantajlar. Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi Tam Metin Bildiriler Kitabı, Kocaeli, s. 232-247.
- Akder, H. (1998), "Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası: Nedenleri, Hedefleri, Araçları ve Türkiye'nin AB'nin Akdeniz Politikasındaki Yeri", Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası ve Türkiye, Friedrich Ebert Stiftung, İstanbul, s. 5-29.
- Aksoy, M., (2016), "Doğu Akdeniz enerji rekabeti,". İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, İnsamer, 23.
- Aksu, F., (2004). "Ege ve Kıbrıs Sorunlarının Çözümünde Avrupa Birliği'nin Tutumu", Stratejik Araştırmalar Dergisi, s.3. 100-115.
- Aksu, F., (2007), "Türkiye – Avrupa Birliği Tam Üyelik Müzakerelerinde Kıbrıs ve Ege Uyuşmazlıkları," Türkiye – AB İlişkileri: Dış Politika ve İç Yapı Sorunsalları, Mehmet Seyfettin Erol ve Ertan Efegil (Der.), Ankara: Alp Yayınları, 25-59
- Alden, C., ve Aran, A. (2016), Foreign Policy Analysis: New Approaches, 1st edition, Routledge, New York, s.196.
- Alola, A. A., ve Yildirim, H. (2019). The renewable energy consumption by sectors and household income growth in the United States. International Journal of Green Energy, 6(15), 1414–1421
- Alpar, G., (2019). Doğu Akdeniz'deki Enerji Mücadelesinin Güvenlik Açısından Muhtemel Sonuçları. Erişim: 17.02.2021. Adresi <https://www.sde.org.tr/guray-alpar/genel/dogu-akdenizdeki-enerji-mucadelesinin-guvenlik-acisindan-muhtemel-sonuclari-kose-yazisi-9523>
- Altuner, G. (2015). Kıbrıs'ta Yeni Bulunan Enerji Kaynaklarının Kıbrıs Sorunu Çözümüne Etkisi. İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi
- Arı, T. (2010). Uluslararası İlişkiler Teorileri, Bursa: MKM Yayıncılık.
- Arıboğan, Ü., ve Bilgin, M. (2009). Yeni Enerji Düzeni Siyaseti (Neopolitik): "Jeopolitik" ten "Enerjeopolitik" e. Uluslararası İlişkiler Dergisi, 5(20), 109-132.

- Arsava A. F. (1996). “Kıbrıs Sorununun Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Oral Sander’e Armağan, No: 1-4, Ankara, s. 43-51.
- Aslan, C., (2018). “Doğu Akdeniz (EastMed) Boru Hattı Projesi”, Kıbrıs Volkan, Erişim: 08.02.2021 adresi <https://kibrisvolkan.net/cemal-aslan-dogu-akdeniz-eastmed-boru-hatti-projesi-10917.html>
- Atun, A. (2013). “Rusya Akdeniz’de Yerleşmenin Peşinde”. Erişim: 17.02.2021 adresi <http://www.ataatun.org/rusya-akdenize-yerlesmenin-pesinde-2.html>
- Atun, A. (2019). “Rumların Doğalgaz Hikayesi”. Erişim: 09.01.2021 adresi <https://www.haber7.com/yazarlar/prof-dr-ata-atun/2839901-rumlarin-dogalgaz-hikayesi/?detay=1>
- Avrupa Birliği Bakanlığı (2020). “Avrupa Birliği Sürecinde Enerji Fasılı”. Erişim: 09.02.2021 adresi <https://www.ab.gov.tr/80.html>
- Avrupa Birliği Bakanlığı (2005). Avrupa Birliği’nin Genişlemesinin Ardından Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu Arasında Bir Ortaklık Yaratan Anlaşmaya Ek Protokol Erişim: 09.02.2021 adresi <https://www.mfa.gov.tr/data/AB/ekprotokolmetni.pdf>
- Avrupa Komisyonu (2019). Türkiye için İlerleme Raporu, SWD 220 Erişim: 09.02.2021 adresi https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/2019_trkiye_raporu_tr.pdf.
- Avrupa Komisyonu (2020). Avrupa Birliği Komisyonu Basın Bildirisi, Erişim: 20.05.2021 adresi https://www.avrupa.info.tr/sites/default/files/uploads/Memo_Turkey_TR.pdf
- Bahgat, G., (2011). Energy Security: An Interdisciplinary Approach, UK: John Wiley ve Sons, Ltd.
- Baker, P. (2017). For Israel, energy boom could make friends out of enemies. New York Times. Erişim: 11.02.2020 adresi https://www.nytimes.com/2017/01/14/world/middleeast/israel-energy-boom.html?_r=0.
- Balkaş, Ö. (2019). "Doğu Akdeniz’de Doğal Gaz Keşifleri, Pazarlama Senaryoları, Enerji Güvenliği ve Jeopolitika". Jeoloji Mühendisliği Dergisi, 1-38.
- Balkır, C. ve Soyaltın, D., (2018). Avrupalılaşıma: Tarihçe, Kuram, Kavram ve Türkiye Uygulaması. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Başeren, S.H., (2013). “Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sınırlandırması Sorunu: Tarafların Görüşü, Uluslararası Hukuk Kurallarına Göre Çözüm ve Sondaj Krizi”, Doğu Akdeniz’de Hukuk ve Siyaset, ed. Sertaç Hami Başeren, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Bayır, Ö.E. ve Sönmezoğlu, F., (2014). “Dış Politika Analizinde Temel Ögeler”, Dış Politika Karşılaştırmalı Bir Bakış, ed., Ö. E. Bayır ve F. Sönmezoğlu, İstanbul, Der Yayınları, s.257.
- Baykal, S. ve Arat. T., (2002). “AB’yle İlişkiler”, Türk Dış Politikası. c.II, ed. Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Baysol, E. (2012). Bölgeselleşme Olgusu Çerçevesinde Doğu Akdeniz ‘in Yenilenen jeopolitiği, Doktora Tezi. Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü, İstanbul.
- Baysoy, E. (2017). Doğu Akdeniz’in Dalgalı Jeopolitiği.1. Basım İstanbul. Truva Yayınları.
- Bilge Adamlar Kurulu Raporu (2013), “Doğu Akdeniz’de Enerji Keşifleri ve Türkiye”, BİLGESAM Yayınları, İstanbul, Rapor No: 59.
- Bilgin, M. (2009). Fosil, Yenilenebilir ve Nükleer Yakıtların Neopolitik Anlamı– Türkiye’nin Durumu ve Gelecek Alternatifleri. Uluslararası İlişkiler Dergisi, 5(20), 57-88.
- Birsel, H. ve Duman O. Ö. (2015). Kıbrıs ve Doğu Akdeniz Enerji Sorunları, Uluslararası Tarih kongresi, Lefke Avrupa Üniversitesi, Lefke.
- Bogdan M. P. (2012). "EU – Russia Energy Dialogue: Between Cooperation and Conflict". Monitor Strategic, 81-93.
- Boustros, E., (2018). “Natural Gas in East-Mediterranean Basin – Changing the Energy Landscape”, Erişim: 16.02.2021 adresi https://www.researchgate.net/figure/Potential-Export-Routes-for-Eastern-Mediterranean-Stratfor-WorldwideView -2018_fig13_329453610.
- Brasche, U., (2001). Avrupa Birliği’nin Bölgesel Politikası ve Türkiye’nin Uyum, Edt.Hürrem Cansevdi, İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları.
- Brighi, E., ve Hill, C., (2016). “Uygulama ve Davranış”, Dış Politika: Teoriler, Aktörler, Örnek Olaylar, ed., S. Smith, A. Hadfield, T. Dunne, 2. bs., çev., Nasuh Uslu, İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 148-149.

- British Petroleum (2017). Statistical Review of World Energy Report, June. BP, London, UK.
- Burchill, S., Linklater, A., Devetak, R., Donnelly, J., Nardin, T., Paterson, M. ve True, J. (2013). Theories of international relations. Macmillan International Higher Education., 56-90.
- Canyaş, H., Kocakuşak, S. Canyaş, O., (2013). Doğu Akdeniz Güvenlik Mimarisi ve Küresel Güç İlişkileri Bakımından İsrail, Kıbrıs İlişkileri. Amme İdaresi Dergisi 46, 2. 111-128.
- Cebeci, M. (2018). AB'nin Güvenlik ve Savunma Politikalarında Güncel Tartışmalar. ATAUM 30.Yıl Armağanı. 151-178.
- Ceyhan, A. (1991). Avrupa Topluluğu Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Afa Yayınları.
- Ceyhun, G. Ç. (2014). Türkiye, Kıbrıs ve İsrail Üçgeninde Doğu Akdeniz'in Güvenlik Sorunları, Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.
- Cohen, H. (2016). EU Looks to Eastern Mediterranean for Gas, Globes, Erişim: 29.01.2021 adresi: <https://en.globes.co.il/en/article-eu-looks-to-eastern-mediterranean-forgas-1001120367>
- Çayhan, E., ve Güney, N. A. (1996). Avrupa'da yeni güvenlik arayışları: NATO-AB-Türkiye. AFA Yayınları.
- Çınar, S., ve Göçer, İ. (2014). Yeni Soğuk Savaşa Doğru: Küresel Enerji Politikaları, 2 (1), 16-29, <https://doi.org/10.30803/adusobed.188808>.
- Çiftçi, K. (2012). Soğuk Savaş Sonrasında ABD: "Rıza" ya Dayalı" Hegemonya" dan" İmparatorluk" Düzenine. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 5(10), 203-219.
- Çolak, Y. (2019). Doğu Akdeniz'den Basra'ya krizler ve Düzen. III. Uluslararası Güvenlik Sempozyumu Raporu, Erişim adresi https://www.pa.edu.tr/Upload/editor/files/dogu_akdenizden_basraya_rapor.pdf.
- Çomak, H. (2006). Türkiye'nin Enerji Güvenliği W, Gumpel ve Hekimler, A. (Ed.). Avrupa ve Orta Asya Arasındaki Enerji Köprüsü Türkiye. Kocaeli: Konrad-Adenauer-Stiftung Yayını 71-77.

- Demir, N., ve Tekir, O. (2017). Sharing Energy Resources of Eastern Mediterranean: Regional and Global Dynamics. *Economic and Environmental Studies*, 17(44), 651-674.
- Demirci, M.C., (2018). “Akdeniz’de Gaz Paylaşımı: Türkiye, Rum Yönetimi Etrafında Oluşan İttifaka Alternatif Arıyor”, *Euronews Türkçe*.
- Demiryol, T. (2015a). Doğal Gaz ve Kıbrıs Sorunu. *Türkiye Politika ve Araştırma Merkezi Londra: Research Turkey*, 3.
- Demiryol, T. (2015b). Kıbrıs’ta Enerji Diplomasisi ve Güvenlik. H. Çomak (Ed). *Enerji Diplomasisi*. İstanbul. Beta Basım A.Ş, 259-288.
- Dışişleri Bakanlığı (2000). Enerji Diplomasisi Erişim: 09.01.2021 adresi <http://www.mfa.gov.tr/enerji-diplomasisi.tr.mfa>
- Dilaver, T. (2018). Doğu Akdeniz Enerjisi: Fırsat mı? Tehlike mi? *Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM)*, Analiz No: 2018/23, Ankara.
- Dilek, M. S. (2012). "Akdeniz’de Yaşanan Güvenlik Sorunu ve Büyük Güçlerin Politikası". *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 1519-1540.
- Ediger, V.Ş., Devlen, B. ve McDonald, D. B., (2012). Levant’ta Büyük Oyun: Doğu Akdeniz’in Enerji Jeopolitiği, *Uluslararası İlişkiler*, 9(33), 73-92
- Emerson, R. (1958), “Man-Milieu Relationship Hypotheses in the Context of International Politics. By Harold and Margaret Sprout”, *American Political Science Review*, 52, 210–211.
- Eran, O., (2018). Could natural gas in the Mediterranean spark the third Lebanese war? *The Jerusalem Post*, Erişim: 27.01.2021 adresi <https://www.jpost.com/opinion/could-natural-gas-in-the-mediterranean-spark-thethird-lebanese-war-542911>
- Erbil, Y. (2010). Rusya-Ukrayna doğalgaz krizi ve enerji güvenliği, *Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul*
- Ercümen, M.A., “Doğu Akdeniz Enerji Rekabeti”, *İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (İNSAMER)*, 09 Eylül 2016, Erişim: 06.01.2021 adresi https://insamer.com/tr/doguakdeniz-enerji-rekabeti_366.html

- Erdoğan, N. (2017). TANAP Projesinin Türkiye ve Azerbaycan Enerji Politikalarındaki Yeri ve Önemi. Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 10 (3),10-26.
- Ereker, F., (2013). “Dış Politikayı Analiz Etmek: Dış Politika Analizinde Yapan-Yapı Sorunu”, Uluslararası İlişkiler Dergisi, 9(36), 45-71.
- Erhan, Ç. (2015). “Rus Gazına Alternatif Doğu Akdeniz Gazi”, Akademik Perspektif, 19
- Erhan, Ç., (2018). “Türkiye’nin Akdeniz’deki Egemenlik Hakları”. Erişim: 14.01.2021 adresi <https://www.haber7.com/yazarlar/cagri-erhan/2740871-turkiyenin-akdenizdeki-egemenlik-haklari>
- Eroğlu, H. (1975). Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekâtı, Ankara: Emel Matbaası.
- Erol, M. S., ve Demir, S. (2012). Amerika’nın Karadeniz Politikasını Yeniden Değerlendirmek. Gazi Akademik Bakış, 6(11), 17-33.
- Ertürk, M. (2017). Doğu Akdeniz’de Türk-Yunan Enerji Uyuşmazlığı.”, Journal of Current Researches on Social Sciences, 7(2), 15-26.
- European Commission (2004) Issues Arising from Turkey’s Membership Perspective, SEC (2004) 1202, Erişim: 09.01.2021 adresi: http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2004/issues_paper_en.pdf
- Girgin, G. (2006). Fenikeliler'de Akdeniz ticareti, Yüksek Lisans Tezi, Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gözen, R., (2010). “Türk Dış Politikasında Değişim Var mı?”, Türkiye’nin Değişen Dış Politikası. (Der.) Cüneyt, Yenigün ve Ertan Efegil, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 19–37.
- Gözgüzelli, E. (2019). "Doğu Akdeniz’de Hidrokarbon Faaliyetleri ve Projeler". Orta Doğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, 1-21.
- Güleç, C. (2018). Dış Politika Analizinde Karar Verme Süreci ve Karar Verme Modelleri. ÇÖMÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 3(1), 79-102.
- Gündoğan, E., (2002). AB ve Kıbrıs Bugünü ve Geleceği (Birinci Baskı), İstanbul: Gündoğan Yayıncılık.
- Günel, R.V. (2018). Milletlerarası Hukuk. İstanbul: Savaş Yayınları.
- Güneş, Ş.A. 2007. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku sözleşmesi ve deniz çevresinin korunması, AÜHFD, 56(2), 1-37.

- Hasgüler, M. ve Uludağ, M. (2004). Devletlerarası ve Hükümetler-Dışı Uluslararası Örgütler, Ankara: Nobel Yayınları.
- Hava, H. T., (2020). Doğu Akdeniz'deki Doğalgaz Rezervlerinin Ekonomik ve Güvenlik Boyutuyla Türkiye Açısından Değerlendirmesi, Güvenlik Stratejileri Dergisi. 2020, 16(35), 675-706. doi: 10.17752/guvenlikstrjtj.807021.
- Heywood, A. (2013). Küresel Siyaset, Nasuh Uslu ve Haluk Özdemir (Çev.). Ankara: Liberte.
- Hill, C. (2015), Foreign Policy In The Twenty-First Century, 2nd Edition, Palgrave Macmillan, New York.
- Hudson, Valerie M., ve Vore, C. S. (1995), "Foreign Policy Analysis Yesterday, Today, and Tomorrow", Mershon International Studies Review, 39(2), 209–238.
- III. Uluslararası Güvenlik Sempozyumu Raporu, (2019) Doğu Akdeniz'den Basra'ya Krizler ve Düzen, Rapor, 22.
- Ingmar, K., (2007). Avrupa ve Türkler. (Çev.) Turhan Kayaoğlu, Ankara: Homer Kitabevi.
- İnat, (2018). "Avrupa'nın Doğu Akdeniz Yanlışı". Erişim: 16.01.2021 adresi <https://www.setav.org/avrupanin-dogu-akdeniz-yanlisi/>
- Kakışım, C. (2017). Türkiye'nin Enerji Merkezi Ülke Olma Hedefi Açısından Bölgesel Riskler ve Bölgesel Fırsatlar. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 3 (28), 431-450.
- Kantar, G. (2018). Türkiye ve İran İlişkilerinde Petrolün Rolü. Journal of Social Humanities Sciences Research, 5(18), 516-522.
- Kantörün, U. (2010). Bölgesel Enerji Politikaları ve Türkiye. Bilge Strateji 2(3) s. 87-114.
- Karaçin, B., B. (2012). Doğu Akdeniz'de Siyasi Dengeleri Değiştirecek Yeni Bir Denklem mi Oluşuyor? Analist, 10-12.
- Karagiannis, E. (2016). "Shifting Eastern Mediterranean Alliances". The Middle East Quarterly Spring 2016 23(2). Erişim: 29.01.2021 adresi <https://www.meforum.org/5877/shifting-eastern-mediterranean-alliances>
- Karagöl, E ve T, B.Z Özdemir, (2017) Türkiye'nin Enerji Ticaret Merkezi Olmasında Doğu Akdeniz'in Rolü. Siyaset Ekonomi ve Toplumsal Araştırmalar Vakfı. 92(1), 1-66.

- Karagöl, E.T ve Ateş S. A. ve diğerleri (2016). Türkiye'nin Enerjide Merkez Ülke Olma Arayışı. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı. SETA. 55, 56. 1-83.
- Karagöl, E. T., Kızılkaya, M. (2015). "Rusya-AB-Türkiye Üçgeninde Türk Akımı". Seta Analiz, (105), 1-6.
- Karbuç, S. (2015). Enerji Merkezli Mısır, Kıbrıs ve İsrail Üçgeni, Enerji Panorama, 3(27), 44-46.
- Kaygusuz, Ö. (2014). Egemenlik ve Vestfalyan Düzen. Küresel siyasete giriş: uluslararası ilişkilerde kavramlar, teoriler, süreçler. İstanbul: İletişim Yayınları, 25-47.
- Kedikli, U. ve Çalağan, Ö., 2017. Enerji alanında bir rekabet sahası olarak Doğu Akdeniz'in önemi. Sosyal Bilimler Metinleri,1, 120-138.
- Kedikli, U., ve Deniz, T. (2015). Enerji Kaynakları Mücadelesinde Doğu Akdeniz Havzası ve Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı. Alternative Politics/Alternatif Politika, 7(3).
- Kemal, A. (2014). Türk Dış Politikası ve Diplomasisi, İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- Keser, U. (2012). Doğu Akdeniz'de Güvenlik ve Kıbrıs Adasının Stratejik Pozisyonu, Atılım Sosyal Bilimler Dergisi, 2(1), 57-80.
- Kısacık, S, Erenel, F. (2019). Doğu Akdeniz Güvenlik Algılamaları Bağlamında, Kalıcı Yapılandırılmış İş birliği Savunma Anlaşması (The Permanent Structured Cooperation- PESCO) ve Enerji Güvenliği Meselelerinin Avrupa Birliği-Türkiye İlişkilerine Olası Yansımalarını Anlamak. Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi, 2 (1), 51-76.
- Kısacık, S. (2013). Doğu Akdeniz'de Hidrokarbon Yatakları: Yeni Bir Jeopolitik Mücadele Sahası mı? Erişim: 16.01.2021 adresi <http://politikaakademisi.org/2013/08/16/dogu-akdenizde-hidrokarbon-yataklari-yeni-bir-jeopolitik-mucadele-sahasi-mi/>
- Koç, S. (2005). Düünden Bugüne Kıbrıs sorunu ve stratejik yaklaşımlar. İstanbul: İstanbul IQ Kültür Sanat Yayıncılık, s.24-27.
- Kütükçü M.A ve İ.S Kaya. (2016) Uluslararası Deniz Hukuku Kapsamında Doğu Akdeniz'deki Petrol ve Doğalgaz Kaynakları ile Türkiye'nin Hukuki Durumu. Yaşam Bilimleri Dergisi, 6 (2), 81-96.

- Light, M., (1994). "Foreign Policy Analysis", Contemporary International Relations: A Guide to Theory, der., M. Light ve A. J. R. Groom, Londra: Pinter Publishers, s.93-108.
- Mironova, I., (2015). "Russia Could Be the Biggest Casualty of Falling Oil Prices." Russia Direct, Erişim: 17.02.2021 adresi <https://russia-direct.org/profile/irina-mironova>
- Nas, Ç., (2004). "Türkiye- AB İlişkileri Açısından Avrupalılık ve Kimlik Sorunsalı", Avrupa Birliği Üzerine Yazılar, (ed.) Turgay Berksoy ve A. Kadir Işık, İstanbul: Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları.
- Oran, B. (2013). Türk Dış Politikası 2001-2012. 2. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Orhun, F. Ç. (2017). Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarının Kıbrıs Sorununa Muhtemel Etkileri. Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, 2(2), 36-54.
- Öğütçü, M. (2015). Doğu Akdeniz Gazı: Riskler Fırsata Çevrilebilir mi? Erişim: 29.01.2021 adresi <http://dergi.aljazeera.com.tr/2015/03/01/dogu-akdeniz-gazi-riskler-firsatacevrilebilir-mi/>
- Önk, F.Ö. (2010). Avrupa Birliği'nin Enerji Arz Güvenliği ve Türkiye'nin Rolü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü.
- Örmeci, O. (2014). Kıbrıs Müzakerelerinde Yeni Dönem: Enerji Jeopolitiği ve Akdeniz Birliği Olgusu. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7 (31), 376-385.
- Örnek, İ. ve Seyhan, T., (2005). "Euro'nun Uluslararası Finans Sistemi İçerisindeki Yeri", Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri Siyasal, Bölgesel ve Ekonomik Boyutlar, (ed.) Harun Arıkan, Muhsin Kar, Ankara: Seçkin Yayınları Tic. A.ř.
- Örselli, E., ve Babahanoğlu, V. (2019). Doğu Akdeniz'de Açılmaya Çalışılan Pandoranın Kutusu: Enerji Kaynaklarından Alan Hâkimiyetine Uzanan Ekonomi Politik Hesaplar. The Journal of International Social Research, 12(66), 388-400.
- Özarslan, B.B. (2007). Uluslararası Hukuk Açısından Kıbrıs Sorunu ve Avrupa Birliğinin Yaklaşımı, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Özcan, G. (2016). "Dış Politika Analizi", Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler, ed., E. Balta, 2.bs., İstanbul, İletişim Yayınları, ss.323-349.

- Özcan, M. ve Elmas, F.Y., (2008). Bundan Sonrası? Senaryo Analizleriyle Türkiye-AB İlişkileri. Ankara: Usak Yayınevi.
- Özdemir, Ç. (2018). Rusya'nın Doğu Akdeniz Stratejisi. SETA Analiz, Sayı 230, Ocak 2018.
- Özekin, M.K., (2020). Doğu Akdeniz'de Değişen Enerji Jeopolitiği ve Türkiye, Gv. Str. Dergisi, 16(33), 1-51, Doi: 10.17752/guvenlikstrjt.719964.
- Özgen, C. (2013). Doğu Akdeniz'de Enerji Güvenliğine Yönelik Bir Girişim: Akdeniz Kalkanı Harekâtı, Akademik Orta Doğu, 8(1), 101-114.
- Özkan, A. (2017). "Suriye Savaşında Petrol Muhabereleler", Erişim: 14.02.2021 adresi <https://t24.com.tr/yazarlar/akdogan-ozkan/suriye-savasinda-petrol-muharebeleri,18139>
- Öztürk, F., (2021). Doğu Akdeniz'de Kıyıdaş lkelerin Güvenlik Politikaları, Rapor No:6 Erişim: 21.02.2021 adresi <https://drive.google.com/file/d/1zXPDwHbTGx0-ys34h0tmV2GU152MiZyP/view>
- Pala, C., (2003). "Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası ve Türkiye'ye Yansımaları 4 Konferansında Sunulan Konuşma Metni". Europa Bilgi Köprüleri Programı-UPAV, Ankara.
- Palabıyık, S. ve Yıldız, A., (2010). Avrupa Birliği. Ankara: ODTÜ Yayınları.
- Pamir, N. (2016). Enerjinin İktidarı Enerjiyi Elinde Tutan Dünyayı Elinde Tutar. 2. Basım. İstanbul: Hayygrup Yayıncılık Ltd. Şti.
- Pirinççi, F. (2020). Libya Krizinde Diplomatik Hareketlilik ve Muhtemel Senaryolar, SETA.
- Prontera, A. (2017). The New Politics of Energy Security in the European Union and Beyond States, Markets, Institutions, London: Routledge.
- Putten, F., P. (2016). Infrastructure and Geopolitics: China's Emerging Presence in The Eastern Mediterranean. Journal of Bakan and Near Eastern Studies, 18(4), s. 337-351.
- Sağırlı, O. (2015) Doğalgaz Suni Savaş Erişim: 17.02.2021 adresi <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/gundem/331189.aspx>
- Sak, H., Zengin, A. (2015). "Uluslararası Doğal Gaz Boru Hattı Projeleri; Türkiye'nin Doğal Gaz Ticareti Açıısından Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP) ve Trans Adriyatik Doğal Gaz Boru Hattı (TAP) Projelerinin Değerlendirilmesi".

- İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Enstitüsü Working Paper Series, Wps, 06, 1-13.
- Sandıklı, A. (2014). Doğu Akdeniz’de Enerji Denklemi ve Olası Yan Etkileri. H. Çomak (Ed.) Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı Kocaeli: Bilgesam, 1-10.
- Sandıklı, A. ve Semin A. (2012) "Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye", Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi Raporu, 1-57.
- Schimmelfennig, F. (2009). Entrapped Again: The Way to EU Membership Negotiations with Turkey. *International Politics* 46, 413- 431.
- Seppanen, O. (2006) ‘Ventilation and Performance in Office Work’. *International Journal of Indoor Environment and Health*, 28-36.
- SETA, Türk Dış Politikası Yıllığı, (2019). Erişim: 08.02.2021 adresi https://setav.org/assets/uploads/2019/04/TDPY_2018.pdf.
- Slantchev, B. L. (2005). Introduction to International Relations Lecture 8: Deterrence and Compellence. Lecture, Department of Political Science, University of California–San Diego.
- Smedley, M. (2016). EXXON/QP Among Cyprus Bidders, Erişim: 26.01.2021 adresi www.naturalgasworld.com/exxon/qp-among-cyprus-3rd-round-bids-30813
- Soyaltın Colella D. (2020). Türkiye-Avrupa Birliği (AB) İlişkilerinde 1990’lı Yılların Analizi. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 2(3), 26-56.
- Sönmezoğlu, F. (2016). Son On yıllarda Türk Dış Politikası 1991-2015. İstanbul: Der Yayınları.
- Sönmezoğlu, F., (2014). Uluslararası Politika ve Dış politika Analizi, 6. bs., İstanbul, Der Yayınları.
- Staff, T. (2020). In milestone, Israel starts exporting natural gas to Egypt. *The Times of Israel*, Erişim: 27.01.2021 adresi <https://www.timesofisrael.com/in-milestone-israel-starts-exporting-natural-gas-to-egypt/>
- Stavris, G. (2012). The new energy triangle of Cyprus-Greece-Israel: casting a net for Turkey? *Turkish Policy Quarterly*, 11(2), s. 94.
- Subaşı, M., ve Okumuş, K., (2017). Bir Araştırma Yöntemi Olarak Durum Çalışması, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Haziran 2017 21(2): 419-426.

- Süleymanoğlu-Kürüm, R. (2018). *Conditionality, the EU and Turkey: From Transformation to Retrenchment*, London, Routledge.
- Süleymanoğlu-Kürüm, R. (2021). "Uluslararası İlişkilerde Nitel Yöntemlerle Makale Yazımı: Vaka Analizi ve İncelikleri", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2021 42(1), Ö149-Ö168. Doi: 10.30794/pausbed.801518.
- Sünnetçioğlu, M., A. (2011). Doğu Akdeniz'in Hidrokarbon Potansiyeli ve Son Gelişmeler, *Stratejik Araştırmalar*, 9(16), 159-160.
- Şafak, E. (2015). Doğu Akdeniz'deki Enerji Kaynaklarına İlişkin Hukuki ve Siyasi Sorunlar. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. KKTC Yakın Doğu Üniversitesi. Lefkoşe: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şahin, İ. (2016). "İngiltere'nin Akdeniz Siyasetinde Kıbrıs". *International journal of Social Sciences*, 149-176
- Şeker, B. (2014). Akdeniz'de Yayılan Askeri Güç ve Enerji Paradoksu. Ed. Çomak, H. Ultan, M., Ö, *Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı*, 1, 44-60.
- Şeker, B. Ş. (2018). Deniz Enerji Güvenliği: Doğu Akdeniz'deki Güncel Gelişmelerin Jeopolitik Dengelere Etkisi. *Electronic Turkish Studies*, 13(7), 207-228
- Şeker, B.Ş. (2016). International maritime security: the 100 rules. H. Çomak, C. Sancaktar ve S. Demir (Ed.). *Uluslararası güvenlik-yeni politikalar, stratejiler ve yaklaşımlar*. İstanbul: Beta Yayınları.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı (2020). Fasıl 15: Enerji, Erişim: 14.01.2021 adresi https://www.ab.gov.tr/fasil-15-enerji_80.html
- Tagliapietra, S. (2017). *Energy: A Shaping Factor for Regional Stability in the Eastern Mediterranean?* European Parliament, Belgium.
- Tamçelik, S. ve Kurt, E. (2014). İsrail'in ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (GKRY) İzlediği Hidrokarbon Politikası ve Türkiye'ye Muhtemel Etkileri, *Quo Vadis: Sosyal Bilimler- Artvin Çoruh Üniversitesi Hopa Uluslararası Sosyal Bilimler Konferansı 15-17 Ekim 2014*, 673-699.
- Tamçelik, S. ve Kurt, E., (2014a). "Türkiye'nin Münhasır Ekonomik Bölge Algısı ve Yakın Tehdit Alanı Kıbrıs", ed. Hasret Çomak, *Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı*, 3, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları.

- Tanrıverdi, A. (2013). "Gas Resources In The Eastern Mediterranean: Implications For Turkish Energy Policies". İstanbul: Fatih Üniversitesi.
- Tayfur, M. F., (2014). "Dış Politika", Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar, der., A. Eralp, 8. bs., İstanbul: İletişim Yayınları.
- Telli, A. (2016) Boru Hatları Kördüğümünün Kilit Ülkesi Suriye. H. Çomak (Ed.) Uluslararası Politikada Suriye Krizi. İstanbul: Beta Basım A.Ş. 535-547.
- Tınar, M. (1998), Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası ve Türkiye, Friedrich Eber Stiftung Vakfı, Toplantı Sonuç Raporu, İstanbul: Çözüm Reklam.
- Toluner S., (1977). Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Fakülteler Matbaası.
- Topal, C. (2015). "Suriye İç Savaşı ve Uluslararası Düzen", Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, 9,117-122.
- Trenin, D. (2008). "Energy geopolitics in Russia-EU relations, Pipelines, politics and power: The future of EU-Russia energy relations". CentreforEuropean Reform, 21-48.
- Tsafos, N. (2016). A U.S." Gas War with Russia? The Realities of Global Energy Market." Foreign Affairs. Erişim: 29.01.2021 adresi <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2016-05-15/us-gas-warrussia>.
- Tsakiris, T. (2018). Gas Developments in the Eastern Mediterranean: Trigger or Obstacle for EU-Turkey Cooperation? FEUTURE Online Paper No. 22
- Ulusoy, K. (2015). Doğu Akdeniz'de Güç Mücadelesi ve Kıbrıs Sorunu. Ankara: USAK Yayınları.
- Ülker, İ., H. ve Gürson, P., vd. (2013). "Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarının Güney Kıbrıs Rum Ekonomisine Etkileri", International Conferance On Eurasian Economies.
- Üstün, N. (2016). Doğu Akdeniz'de Enerji Politikaları ve Kıbrıs Müzakerelerine Etkisi. Konya Ticaret Odası, Konya, Ocak.
- Viotti, Paul. R., Mark V. Kauppi, (2017). Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyaseti, çev., A. Ö. Erozon, 5. bs., Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.

- Wohlforth, W. W., (2016). “Realizm ve Dış Politika”, Dış Politika: Teoriler, Aktörler, Örnek Olaylar, ed., S. Smith, A. Hadfield, T. Dunne, 2. bs., çev., Nasuh Uslu, İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, s.35-53.
- Yaşar, D. ve Yıldız, D., (2012). Doğu Akdeniz’de Küresel Satranç. İstanbul: Truva Yayınları.
- Yayci, C. (2012). Doğu Akdeniz’de Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye. Bilge Strateji, 4(6), 1-70.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H., (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. 9. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, Ş. B. (2016). “Güney Kıbrıs’ın Savunma Politikası”, Bilgesam Analiz/Avrupa No.1331
- Yıldız, D. (2006). Akdeniz Havzası’nın hidrojeopolitiği ve Türkiye. TMMOB su politikaları kongresi bildiriler kitabı içinde, 616-628.
- Yılmaz, E. (2018). Doğu Akdeniz’de Enerji Çıkmazı, Seta Perspektif, 188, 1-5.
- Yılmaz, S. (2008). “Uluslararası İlişkilerde Güç ve Güç Dengesinin Evrimi”, Stratejik Araştırmalar Dergisi,1(1), 27-36.